

Diplomová práce

Analýza mluveného projevu učitelů základních a středních škol během vyučovací hodiny se zaměřením na užívání reprezentativního kódu

Studijní program:

N0114A300106 Učitelství pro střední školy a 2.
stupeň základních škol

Studijní obory:

Český jazyk a literatura
Německý jazyk

Autor práce:

Bc. Pavlína Kapounová

Vedoucí práce:

PhDr. Alex Röhrich, Ph.D.

Katedra českého jazyka a literatury

Liberec 2024

Zadání diplomové práce

Analýza mluveného projevu učitelů základních a středních škol během vyučovací hodiny se zaměřením na užívání reprezentativního kódu

<i>Jméno a příjmení:</i>	Bc. Pavlína Kapounová
<i>Osobní číslo:</i>	P22000702
<i>Studijní program:</i>	N0114A300106 Učitelství pro střední školy a 2. stupeň základních škol
<i>Specializace:</i>	Český jazyk a literatura Německý jazyk
<i>Zadávající katedra:</i>	Katedra českého jazyka a literatury
<i>Akademický rok:</i>	2021/2022

Zásady pro vypracování:

Diplomová práce s názvem *Analýza mluveného projevu učitelů základních a středních škol během vyučovací hodiny se zaměřením na užívání reprezentativního kódu* se zabývá postojem k užívání spisovného jazykového kódu v českém jazykovém prostředí.

Teoretická část práce se věnuje strukturaci národního jazyka. Zaměřuje se na dichotomii spisovnosti a nespisovnosti, charakterizuje vývoj českého spisovného jazyka, dynamiku současné spisovné češtiny a pojetí spisovnosti a jazykové správnosti. Dále teoretická část uvádí přehled stěžejních odborných článků k diskusi o standardní a spisovné češtině vydaných od roku 2 000 v periodikách *Naše řeč* a *Slovo a slovesnost*. Články osvětlují postoj lingvistů k standardizaci jazyka.

Analytická část obsahuje analýzu nahrávek mluvených projevů učitelů základních a středních škol během vyučovací hodiny. Předmětem zkoumání je užívání spisovného jazykového kódu. Analýza projevu je doplněna dotazníkem pro každého učitele, který se zúčastnil nahrávání. Dotazník zjišťuje postoj učitelů k spisovnému jazyku a jeho užívání.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

tištěná/elektronická

Jazyk práce:

čeština

Seznam odborné literatury:

1. ADAM, Robert. *K diskusi o spisovné a "standardní" češtině*. Slovo a slovesnost, 2007, 68 (3). s. 184–189. ISSN 0037-7031.
2. ČECHOVÁ, Marie. *Současná česká stylistika*. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-00-3.
3. ČERMÁK, František. *K diskusi o standardní a "spisovné" češtině*. Slovo a slovesnost, 2006, 67 (4). s. 267–282. ISSN 0037-7031.
4. HRONEK, Jiří, SGALL, Petr. *Čeština bez příkras*. Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2459-4.
5. JANČÁKOVÁ, Jana, KOMÁREK, Miroslav, ULIČNÝ, Oldřich a Univerzita Palackého. *Spisovná čeština a jazyková kultura 1993: sborník z olomoucké konference 23.-27.8.1993*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1995. sv. 1. ISBN 80-85899-02-7.

Vedoucí práce:

PhDr. Alex Röhrich, Ph.D.

Katedra českého jazyka a literatury

Datum zadání práce:

30. dubna 2022

Předpokládaný termín odevzdání: 30. dubna 2023

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

prof. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.
garant studijního programu

V Liberci dne 30. dubna 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má diplomová práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Poděkování

Chtěla bych velmi poděkovat svému vedoucímu práce PhDr. Alexi Röhrichovi, Ph.D. za jeho cenné rady, vstřícnost a čas, který mi věnoval. Mé poděkování patří také všem vyučujícím, kteří se zúčastnili výzkumu a souhlasili s nahráváním vyučovací hodiny nebo si našli čas na vyplnění dotazníku.

Anotace

Diplomová práce s názvem *Analýza mluveného projevu učitelů základních a středních škol během vyučovací hodiny se zaměřením na užívání reprezentativního kódu* se zabývá postojem k užívání standardního jazyka v českém jazykovém prostředí.

Teoretická část práce se věnuje strukturaci národního jazyka. Zaměřuje se na dichotomii spisovnosti a nespisovnosti, pojetí spisovnosti a jazykové správnosti, zabývá se dynamikou současné češtiny a opírá se o pojem česká diglosie. Práce charakterizuje specifika mluveného projevu a projevu v prostředí školy s ohledem na užívání spisovného a standardního jazyka. Dále teoretická část uvádí přehled stěžejních odborných článků k diskusi o standardní a spisovné češtině vydaných od roku 2 000 v periodikách *Naše řeč* a *Slovo a slovesnost*. Články osvětlují postoj lingvistů k standardizaci jazyka.

Analytická část obsahuje analýzu nahrávek mluvených projevů učitelů základních a středních škol během vyučovací hodiny. Předmětem zkoumání je užívání standardního jazyka. Analýza projevů je doplněna dotazníkem pro vyučující. Dotazník zjišťuje jejich postoj k spisovnému jazyku a jeho užívání. Cílem práce je zachytit reálný stav užívání standardní a obecné češtiny v mluveném projevu vyučujících během vyučovací hodiny a jejich postoj k užívání standardního jazyka ve škole.

Klíčová slova

spisovný jazyk, standardní jazyk, obecná čeština, mluvený projev vyučujících, reprezentativní kód

Abstract

The diploma thesis entitled *An analysis of primary and secondary school teachers' spoken discourse during lessons with a focus on the use of representative code* deals with the attitude towards the use of the standard language in the Czech language environment.

The theoretical part of the work is devoted to the structuring of the national language. It focuses on the dichotomy of standard and non-standard and the concepts of standard and linguistic correctness, deals with the dynamics of contemporary Czech and is based on the concept of Czech diglossia. The work characterizes the specifics of spoken speech and speech in the school with regard to the use of standard language. Furthermore, the theoretical part provides an overview of key professional articles for the discussion of standard Czech published since 2000 in the periodicals *Naše řeč* and *Slovo a slovesnost*. The articles present the attitude of linguists towards language standardization.

The analytical part contains the analysis of recordings of the spoken speeches of primary and secondary school teachers during the lesson. The subject of investigation is the use of standard language. The analysis of speeches is supplemented by a questionnaire for teachers. The questionnaire finds out their attitude towards standard language and its use. The goal of the work is to capture the real state of the use of standard and common Czech in the teachers' speech during the lesson and their attitude towards the use of the standard language in school.

Keywords

standard language, common Czech, spoken discourse of teachers, representative code

Obsah

Úvod	10
1 Struktura národního jazyka.....	11
2 Spisovná čeština	12
2.1 Prostředky spisovné češtiny	13
2.2 Hranice mezi spisovností a nespisovností	14
2.3 Úzus.....	14
2.4 Jazyková norma.....	15
2.5 Kodifikace	17
2.6 Jazyková správnost.....	18
3 Obecná čeština.....	20
3.1 Rysy obecné češtiny v rovině hláskosloví	22
3.2 Rysy obecné češtiny v rovině morfologické.....	24
3.3 Rysy obecné češtiny v rovině lexikální	28
3.4 Rysy obecné češtiny v rovině syntaktické	30
4 Dynamika současné češtiny.....	33
5 Diglosie	36
6 Charakteristika mluveného projevu.....	37
7 Jazykový management	39
8 Škola a spisovnost	41
9 K diskusi o standardní a spisovné češtině	42
10 Analýza transkriptů mluvených projevů vyučujících.....	48
10.1 Analýza transkriptu Z1	49
10.2 Analýza transkriptu Z2	51
10.3 Analýza transkriptu Z3	53
10.4 Analýza transkriptu Z4	55
10.5 Analýza transkriptu Z5	57
10.6 Analýza transkriptu S1	60
10.7 Analýza transkriptu S2	61

10.8 Analýza transkriptu S3	62
10.9 Analýza transkriptu S4	63
10.10 Analýza transkriptu S5	65
11 Dotazníkové šetření	66
Závěr	74
Seznam použitých zdrojů	78
Seznam příloh.....	82

Úvod

Uvnitř národního jazyka vzniká napětí mezi kodifikovaným spisovným jazykem a nespisovnými útvary, a to především obecnou češtinou. Obecná čeština jakožto původně středočeské nářečí se rozšířila téměř po celém území České republiky, ztrácí tak svou regionální platnost a stává se součástí běžného soukromého mluveného projevu, součástí každodenní zkušenosti mluvčích. Spisovný jazyk, centrální regulovaný útvar národního jazyka je charakteristický pro projevy s vyšší sociální prestiží. Rysy obecné češtiny však stále častěji pronikají i do spisovných projevů. Téměř jediným místem, kde se mluvčí může setkat se spisovným jazykem a osvojit si jeho užívání, je prostředí školy. Otázkou zůstává, zda a do jaké míry ve škole opravdu dochází k užívání spisovného jazyka v mluveném projevu.

Teoretická část krátce charakterizuje strukturu národního jazyka. Podrobněji pak vymezuje spisovnou a obecnou češtinu. Zabývá se jejich formálními znaky, funkčností s ohledem na komunikační situaci nebo na posuny uvnitř obou variet. V souvislosti s existencí dvou kódů lišících se především prestiží práce uvádí pojem diglosie a vztahuje ho na české jazykové prostředí. Za velmi důležité je považováno rozlišení charakteristik jazykových prostředků – správných, spisovných a přijatelných. Jazyková správnost je v českém prostředí slučovaná se spisovností, přesněji s kodifikovanou spisovnou češtinou. Tvary jako „*dobrej*“ však nelze hodnotit na škále správný/nesprávný. Volba jazykových prostředků je závislá na komunikační situaci, rozlišujeme tedy prostředky vhodné vzhledem ke komunikační situaci, chcete-li přijatelné, či nevhodné, nepřijatelné.

Existence spisovné češtiny, tedy toho, „*jak by se mělo mluvit*“, a obecné češtiny, tedy toho, „*jak se doopravdy mluví*“, vyvolala diskusi i na poli odborných periodik *Naše řeč* a *Slovo a Slovesnost*. Práce uvádí přehled stěžejních odborných článků k diskusi o *standardní a spisovné češtině* vydaných od roku 2 000, zpracovává jejich hlavní myšlenky a postoje lingvistů ke standardizaci jazyka.

Analytická část se zabývá mluveným projevem v prostředí školy, konkrétně projevem vyučujících. Představuje 10 audionahrávek mluvených projevů vyučujících 2. stupně základních škol a středních škol během vyučovací hodiny. Mluvený projev vyučujících je následně analyzován s ohledem na užití spisovných či nespisovných jazykových prostředků. Analýza projevů je doplněna dotazníkovým šetřením, které se ptá vyučujících 2. stupně základních škol a středních škol na jejich postoj k užívání spisovného jazyka během výuky. Nutno podotknout, že se testování nezúčastnili pouze učitelé českého jazyka a literatury, ale i učitelé dalších předmětů.

Cílem diplomové práce je zachytit reálný stav užívání standardní a obecné češtiny v mluveném projevu učitelů během vyučovací hodiny a jejich postoj k užívání standardního jazyka ve škole. Výsledky analýzy audionahrávek a dotazníkového šetření zobrazují vnímání české diglosie učitelů a zároveň zčásti naznačují vývoj jazykové úrovně budoucí generace.

1 Struktura národního jazyka

Český jazyk je souborem různých útvarů národního jazyka, které nazýváme variety. Útvary se vyznačují specifickými výrazovými prostředky a určitým typem komunikace. I přes jejich jistou autonomii se mohou jazykové variety protínat. V reálné komunikaci dochází ke střídání prostředků jednotlivých variet.

Krčmová (2005, s. 1) dělí národní jazyk podle tří hledisek. Jako první užívá hledisko *lingvistické*, které rozlišuje útvary strukturní a poloútvary. Strukturní útvary disponují uceleným systémem prostředků několika jazykových rovin jako je skladba, tvarosloví, hláskosloví, lexikologie. Mezi ně řadíme spisovný jazyk, dialekty a interdialekty. Formy, které se vyznačují specifiky pouze na rovině lexikální a frazeologické s chybějící strukturou v dalších jazykových rovinách, nazýváme poloútvary. Mezi ně patří profesní mluva, slang a argot.

Z hlediska *sociolingvistického* se vyčleňují prostředky společné pro celý národ – spisovná čeština, a prostředky společné pro určitou skupinu obyvatel – dialekty, společné pro teritoriálně vymezenou skupinu, a sociolekty, pro sociálně vymezenou skupinu.

Třetí hledisko se zaměřuje na *způsob realizace jazyka* a rozlišuje útvary jen psané (knižní podoba spisovného jazyka), primárně psané (neutrální spisovný jazyk), mluvené i psané (spisovná čeština ve veřejném projevu), primárně mluvené a sekundárně psané (obecná čeština) a útvary mluvené (jakékoli nespisovné útvary).

V následujících kapitolách budeme pracovat s lingvistickým hlediskem členění národního jazyka. Zaměříme se především na charakteristiku spisovné češtiny a obecné češtiny a na vztahy mezi nimi.

2 Spisovná čeština

Spisovná čeština je v novém encyklopedickém slovníku češtiny definována jako „*system jazykových prostředků, které jsou celonárodně užívány především v psané formě a v oficiálních projevech mluvených.*“ (Nebeská, 2017) Spisovný jazyk lze charakterizovat jako centrální regulovaný útvar národního jazyka s vyšší sociální prestiží. Nese několik funkcí, a to především funkci integrační, reprezentativní a kulturotvornou. Jako jediný útvar národního jazyka je podřízen kodifikaci, která reflektuje změny ve spisovné jazykové normě (viz kapitola Kodifikace). Koncept spisovné češtiny čerpá z tzv. *teorie spisovného jazyka*. Ta vznikla na přelomu 20. a 30. let 20. stol. v Pražském lingvistickém kroužku. Autory tohoto pojetí jsou B. Havránek, V. Mathesius a R. Jakobson. „*Teorie spisovného jazyka se zaměřovala na funkci spisovného jazyka, jeho rozvrstvení a vývojové tendence a usilovala o zvýšení prestiže spisovné češtiny.*“ (Nebeská, 2017)

Cvrček (2006) uvádí dva základní přístupy ke spisovnosti: *nominalistický a realistický*.

Podle nominalistického přístupu je spisovné to, co je obsaženo v kodifikační příručce. Lingvisté příklánějící se k tomuto způsobu vidění (např. A. Jedlička, F. Daneš) popisují spisovný jazyk jako výsledek jeho kultivace. Nemyslí se tím pouze zařazení varianty do normativní příručky, ale také charakteristika hovorových variant aj. Hlavní podmínkou spisovnosti je kodifikace, dalším kritériem je pak podle B. Havránka nebo A. Sticha také lingvistický zájem o jazykovou kulturu. Jako příklad uvádí existenci „*kulturního jazyka*“ v době J. Husa a pozdější vznik spisovné češtiny v době J. Blahoslava. Z diachronního hlediska zapříčinil vznik spisovné češtiny právě zájem o spisovný jazyk. Běžný mluvčí charakterizuje spisovný jazyk znakem správnosti. Významný vliv na vytváření a vnímání pocitu správnosti má škola.

Podle realistického přístupu je spisovnost objektivní vlastností, a tudíž lze aplikovat kritéria spisovnosti při určení spisovnosti jazykového prostředku. Přejít od kulturního jazyka ke spisovnému od konce 13. století ovlivnil podle Havránka rozvoj literatury a slovní zásoby. Spisovnost je tedy charakteristická pro každý kulturní útvar, tedy celonárodní dorozumívací prostředek. Z toho vyplývá, že spisovnost není dána kodifikací, ale je neodmyslitelnou součástí každého jazyka. Kritériem spisovnosti je také společenský status jazykových prostředků. Sgall a Hronek (1992) poukazují na obecnou češtinu, která se objevuje ve veřejných neformálních promluvách, a požadují její uznání za spisovnou. Dalšími aspekty spisovnosti jsou záměr mluvčího mluvit spisovně, oficiálnost komunikace (nejčastěji spojená s psanou formou komunikace) nebo vyšší komunikační funkce určitých prostředků.

Rozdíl mezi těmito přístupy lze popsat takto: „*V nominalistickém přístupu je spisovný jazyk produktem jazykové kodifikace, v realistickém přístupu je jejím předmětem.*“ (Cvrček, 2006, s. 47)

2.1 Prostředky spisovné češtiny

Spisovná čeština disponuje stylově, funkčně i regionálně bohatou škálou jazykových prostředků. Její jádro tvoří stylově neutrální prostředky (*dvěře, psát, když*). Tyto prostředky nenesou žádný stylový příznak a lze je využít v jakémkoli typu textu. Součástí spisovné češtiny jsou dále knižní jazykové prostředky (*kterak, nýbrž, hovořit*), které se objevují v uměleckých, odborných, oficiálních nebo záměrně stylizovaných projevech. Dále vyčleňujeme hovorové prostředky (*taky, děkuju, píšou*), které najdeme zejména v mluvených neveřejných a poloveřejných projevech a expresivní prostředky (*babička, strašný, policajt*) v textech citově zabarvených. Podle kritéria času rozlišujeme prostředky zastaralé a ustupující – archaismy neboli zastaralé jazykové prvky, které nejsou součástí synchronního jazykového systému (*pročež, anžto, přechodníky, infinitivní koncovka -ti*) a historismy (*čeledín, rolník, řemdih, valcha*); prostředky současného spisovného úzu (společensvím ustáleně užívané) a nová slova – neologismy (*internet, lobbista, kurikulum*).¹

Specifikum spisovné češtiny tvoří její mluvená forma, pro kterou Havránek zavedl výše zmíněný pojem hovorová čeština. Hovorová čeština tvořila přechodné pásmo mezi prostředky spisovnými a nespisovnými. Skrz ni se do spisovné češtiny dostávaly prostředky ne zcela spisovné. Tak mělo dojít ke zmírnění napětí mezi kodifikovanou spisovnou češtinou a územ. Předpokládané proniknutí spisovné češtiny do běžného rozhovoru ale nenastalo. Spisovná čeština v mluvené formě bývá užívána výhradně při oficiálních projevech a některých projevech veřejných. V běžném hovoru dochází k prolnutí spisovných i nespisovných prostředků. Velký vliv na užívání nespisovných prostředků v běžném rozhovoru má silná pozice obecné češtiny.

Pojem hovorová čeština bývá používán nejednotně. Často se setkáme také s označeními hovorová varianta, vrstva spisovné češtiny nebo hovorová forma jazykového projevu. Právě kvůli nejednoznačnému pojmenování adjektivem hovorový není termín hovorová čeština často přijímán.

Spisovná čeština se stejně jako jazyk obecně neustále vyvíjí a přizpůsobuje potřebám mluvčích. Kvůli neustálému kontaktu spisovné češtiny s ostatními útvary národního jazyka pronikají do spisovného jazyka hláskové nebo tvaroslovné varianty z nespisovných útvarů, především z obecné češtiny.² Nespisovné varianty slov původně užívané pouze při běžné soukromé neoficiální komunikaci se přesouvají do veřejných mluvených projevů jako hovorová dubleta. Příznak hovorovosti po čase ztrácí, druhá varianta získává příznak knižnosti a může dojít až k jeho vymizení. Příkladem jsou varianty *češi se – češu se, břímě – břemeno*. Dříve běžně užívané tvary *mohu, mohou* byly kvůli příznaku knižnosti nahrazeny neutrálními tvary *můžu, můžou*. Některé varianty se užívají souběžně a je na mluvčím, jakou variantu zvolí. Jsou to například tvary *má – moje, říci – říct, tiskl – tisknul, huře –*

¹ NEBESKÁ, I. *Spisovná čeština*. 2017. In: KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online]. (poslední přístup: 20. 10. 2023)

² cit. podle: NEBESKÁ, I., pozn.1.

hůř. Spisovná čeština přejímá také slova z cizích jazyků, především z angličtiny (*manažer, mobil, destinace*).

2.2 Hranice mezi spisovností a nespisovností

Hranice mezi spisovnou a nespisovnou češtinou nejsou jednoznačné. Přejechod mezi nimi tvoří široké pásmo, kde nalezneme např. slova expresivní (*mimínko*), neologismy (*fleška*), výše zmíněné slovo tvorné a tvarotvorné varianty (*Pražák, moje*) aj. Takové prostředky se přiklánějí ke spisovnosti, ale nebyly kodifikovány. Podle Svobodové (2011) „*se aktuálně v českém prostředí už ztrácí povědomí o tom, co je skutečně kodifikováno a co se pouze pokládá za noremní [...]*.“ Role noremnosti v komunikaci roste a s tím také možnost výběru jazykových prostředků.

Absence jednoznačného vymezení příznaku spisovnosti způsobuje odborné i uživatelské problémy. „*Jejich řešením mělo být zavedení termínů hovorová čeština, demokratizace spisovné češtiny, rozpětí spisovné normy a standard.*“ (Nebeská, 2017) Pojem hovorová čeština nepřispěl k vymezení spisovnosti kvůli své nejednoznačnosti. Demokratizace spisovné češtiny, především v 50. a 60. letech 20. stol., usilovala o obohacování spisovného jazyka o prostředky na pomezí spisovnosti a rozšíření použití spisovné češtiny i mimo vzdělané vrstvy. Vztah spisovnosti k úzu a kodifikaci čelil od 60. let 20. stol. stále větší kritice. Vzešly návrhy prosazující rozšíření spisovné češtiny o jevy na pomezí spisovnosti. Pojem spisovná čeština měl být nahrazen širším pojmem standard.

Nebeská (2002) definuje standard jako „*soubor jazykových prostředků považovaných za správné.*“ Standardizace jazykových prostředků pak znamená jejich kodifikaci. Homoláč a Mrázková (2011) definují spisovnost jako „*základní charakteristiku nějakého jevu, zahrnující dílčí charakteristiky: celonárodnost, psanost, formálnost, připravenost ad.*“ Diskusi vyvolávají protichůdné názory na kulturotvornou funkci spisovného jazyka a potřeba regulace jazyka. Úplné nahrazení termínu spisovná čeština termínem standard a zamezení regulace jazyka čeští lingvisté odmítají. Podle Svobodové a Adámkové (2011) jsou oba pojmy spisovná čeština i standard široce vymezeny. „*Spisovná čeština je charakterizována platnou kodifikací, ale také standardní neutrální noremností. Za standard bývají považovány jazykové prostředky od nejširší užívanosti až po noremnost.*“ (Nebeská 2017)

2.3 Úzus

S vývojem jazyka se mění také pravidla jeho užívání v daných komunikačních situacích. To, jaké prostředky jsou vhodné pro veřejnou, formální, „*prestižní*“ situaci a jaké nikoliv, popisují tři zdroje: úzus, norma, kodifikace. Tyto zdroje se liší z hlediska závaznosti příslušných jazykových prostředků.³

³ Internetová jazyková příručka [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2008–2023. Cit. 20. 10. 2023.

Územ se rozumí „*ustálený způsob užívání jazykových prostředků bez ohledu na jejich vhodnost nebo správnost*“ (Nebeská 2017) Východiskem pro vymezení úzu jsou jazykové korpusy. Sběrem reprezentativního vzorku jazykového materiálu se v českém jazykovém prostředí zabývá Český národní korpus.

Úzus byl v minulosti součástí diskuse týkající se jazykové správnosti. Zahrnuje totiž i prostředky, které svým tvarem neodpovídají systému českého jazyka. Lingvisté prostředky hodnotí jako správné, pokud jsou akceptovány jazykovým společenstvím. Trávníček (1942) odděloval správnost útvárovou (systémovou) a úkonnou (funkční). Jako příklad uvádí slovo *šlehačka*. „*Pomocí přípony -čka se totiž tradičně odvozuje od sloves pojmenování přístrojů (řezat – řezačka). V případě slova šlehačka se ale jedná o pojmenování produktu činnosti, které se tvoří obvykle příponou -nka (strouhat – strouhanka)*.“ (Trávníček, 1942) I přes nesystémovost tvoření slova *šlehačka* bylo slovo lingvisty uznáno za správné, protože se v jazykovém společenství ujalo.

Úzus lze dále specifikovat na spisovný úzus (jazykové prostředky vybraných komunikačních situací), převládající úzus (častěji užívané varianty slov) a běžný úzus (běžně užívané jazykové prostředky). Podle Pravdové a Svobodové (2014) se pojem úzus shoduje s pojmem jazyková praxe. Český jazykový úzus (mimo mluvenou češtinu Moravy a Slezska) reflektuje Mluvnice současné češtiny 1, která vznikla na základě dat Českého národního korpusu.

2.4 Jazyková norma

Jazyková norma je definována jako „*soubor jazykových prostředků, které jsou jazykovým společenstvím pravidelně užívány a považovány za závazné*“ (Havránek, 1932) Na rozdíl od úzu a kodifikace je jazyková norma kognitivní povahy, jakési povědomí mluvčích o zásadách psaného a mluveného projevu. Jazyková norma obsahuje jazykové prostředky, pravidla jejich spojování (např. jméno a předložka – *do lesa, přes most*), pravidla tvoření slov (např. přechylování pomocí přípony *-ka – učitelka, spisovatelka*) a pravidla pro zařazení nových slov do morfologického systému (např. *developer* užívá deklinaci po vzoru pán).

Na pojetí jazykové normy působily stylové normy (v 50. a 60. letech 20. stol.) a zejména normy komunikační (70. léta 20. stol.). Komunikační normy můžeme definovat jako pravidla nebo principy pro výběr a uspořádání jazykových i neязыkových prostředků přiměřených dané situaci, stejné chování předpokládáme i u svých komunikačních partnerů. „*Komunikační normy určují výběr prostředků spisovných nebo nespisovných, stojí tedy nad jazykovými normami*.“ (Nebeská. 2017)

V kontextu komunikačních a pragmatických norem nechápou Homoláč a Nebeská (2000) jazykovou normu jako „*soubor obecně přijatých a závazných elementů a pravidel pro jejich užívání (dále EP), který je v daném společenství chápán jako obvyklý a závazný, ale jako soubor charakteristik, které jsou v daném společenství jednotlivým EP přiřazovány*.“ Charakteristiky se u jednotlivých

mluvčích liší, tzn. mluvčí hodnotící dané elementy jako noremní užívají jiné charakteristiky než mluvčí hodnotící daný element jako nenoremní. Charakteristiky vznikají na základě jazykové zkušenosti mluvčího a poznatků o EP (jazyková výchova, kodifikace). Vycházejí z úzkého spojení EP s komunikačními situacemi. EP, které jsou součástí jazykové normy češtiny jako národního jazyka, může použít: „*a) kterýkoliv mluvčí, b) na celém území, c) v jakémkoli prostředí, d) v každé komunikační situaci, e) v komunikaci s kterýmkoli adresátem, f) o jakémkoli tématu, g) s jakýmkoli cílem, h) v psané i mluvené formě, i) v projevu připraveném i spontánním, j) jsou pro mluvčího akceptovatelné i tehdy, když je užije mluvčí jiný.*“ (Homoláč, Nebeská, 2000) Ostatní EP se vyznačují pouze některými z těchto charakteristik, např. *bysme* nelze použít v psaném projevu. Základním rozdílem mezi normou a územ podle Homoláče a Nebeské (2000) není stupeň závaznosti ale moment reflexe: „*předmětem úzu jsou elementy jazyka, pravidla a jejich kombinace, předmětem normy povědomí mluvčích o těchto EP.*“ Tedy povědomí o tom, co je v dané situaci vhodné psát/říkat.

V jazykové normě lze vyčlenit normu spisovného jazyka. Ta obsahuje spisovné prostředky a jejich varianty, ale také prostředky na pomezí spisovnosti, které jsou zahrnuté v převládajícím úzu. Obecně lze prostředky spisovné normy charakterizovat spojitostí s vybranými komunikačními situacemi. Spisovná norma vychází ze zkušenosti se spisovným územ (jak se mluví a píše v komunikačních situacích vyžadujících užití spisovného jazyka), z chování řečových vzorů – mluvčích spisovného jazyka a z kodifikace. Spisovná norma je znakem jazykové správnosti. Některé její prostředky jsou kodifikovány. Kodifikace funguje jako ztělesnění systému spisovné češtiny a předpis pro spisovnou normu. Když bychom chtěli uznat nějaký element za spisovný, nepostačí povědomí o jeho častém užívání ve spisovných projevech, ale naopak jeho neobvyklost nemusí jeho uznání zamezit. Kodifikace slouží lingvistům jako nástroj k regulaci spisovné normy – podpora ustálenosti, systémovosti. Někteří lingvisté ale nesouhlasí se zásahy do spisovné normy a vyzdvihují postavení úzu.

Pojem spisovnost nese dva významy, které by neměly být zaměňovány: „*význam systémový (přináležet k systému spisovného jazyka, který má tradičně konotace hodnotové) a komunikační (obvyklost užití v psané formě a ve vybraných komunikačních situacích ve formě mluvené).*“ (Homoláč, Nebeská, 2000). Nemusí panovat shoda mezi elementy spisovnými z hlediska systémového a z hlediska komunikačního (např. *všechna čtvera vrata, důležitá pravidla*). Podle Havránka (1932) je norma „*soubor obecně přijatých a závazných prostředků systémových i nesystémových (strukturálních i mimostrukturálních).*“ Mezi nesystémové patří nejen elementy nečeské, ale i obecně české. Přikloníme-li se k názoru, že užití elementů nepodléhá normě útvarové, ale normě komunikační, mohli bychom užití některých elementů nespisovných ve spisovných projevech označit za noremní. Není však zapotřebí, aby tyto elementy byly kodifikovány.

Také nespisovné útvary jazyka mají svou jazykovou normu. Ta je shodná s územ, není vědomě závazná.

2.5 Kodifikace

Nový encyklopedický slovník češtiny (Kraus, 2017) definuje kodifikaci následovně: „*Obsahem kodifikace jazykové normy je vědecké poznání a utvrzení objektivně existující podoby spisovného jazyka a zachycení výsledků této poznávací činnosti ve slovnících, mluvnících, pravopisných a výslovnostních pravidlech a jiných příručkách.*“ Mezi základní kodifikační příručky řadíme Pravidla českého pravopisu, Slovník spisovného jazyka českého, Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost nebo Internetovou jazykovou příručku. Daneš (1979) vymezuje tři kodifikační kritéria: noremnost (užívání jevu jazykovým společenstvím), adekvátnost (funkčnost) a systémovost. Uličný přidává kritérium celonárodní platnosti.

Zatímco jazykovou normu najdeme ve spisovných i nespisovných útvarech jazyka, kodifikace vychází převážně ze spisovného jazyka. Jazyková norma prochází neustálým vývojem, kodifikace zaznamenává změny po etapách. Kodifikace pravopisu a tvarosloví je oproti kodifikaci lexika stabilní. V oblasti lexika dochází k častým změnám vlivem obohacování slovní zásoby. Údaje v příručkách nemusí postupem času odpovídat reálné normě jazyka. Řešením jsou dílčí úpravy kodifikace nebo uvádění dublet (*diskuse–diskuze*), která předjímají vývoj normy. Nejnovější kodifikaci nalezneme v Internetové jazykové příručce Ústavu pro jazyk český AV ČR, která je průběžně aktualizována.

Počátky kodifikace sahají do 15. století. Autory nejstarších kodifikačních prací byli tiskaři, vydavatelé, později slovesní tvůrci a gramatikové. K pravopisné kodifikaci významně přispěli náměšťská mluvnice Beneše Optáta (1533) a mluvnice Jana Blahoslava (1571), jejichž pravidla najdeme v bibli Kralické a Svatováclavské. Na počátku národního obrození přispěla ke sjednocení tvaroslovné, zvukové a pravopisné stránky češtiny mluvnice Dobrovského (1809). V jeho práci pak pokračoval Jungmann svou mluvnici a slovníky. V roce 1902 vydává Jan Gebauer kodifikační příručku Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví. Od roku 1957 existují dvě verze Pravidel českého pravopisu, akademická a školní. Výkladová část Pravidel zůstává v obou verzích stejná, část Pravidel Pravopisný slovník je v akademické verzi obsáhlejší. Poslední pravopisná úprava pochází z roku 1993. Poměrně obsáhlou a praktickou kodifikační příručku současné spisovné normy je Akademická příručka českého jazyka (2014).

Podle internetové jazykové příručky rozlišujeme dva typy kodifikačních příruček, „*a to kodifikační příručky preskriptivní, které předepisují zacházení s jazykem, a příručky deskriptivní, které popisují soudobou spisovnou normu.*“ (*Internetová jazyková příručka*) Preskriptivní jazykové příručky nesou zejména u odborné lingvistické veřejnosti vyšší míru závaznosti. S ohledem na míru závaznosti kodifikačních příruček lze užívat pojem kodifikace dvojitým způsobem. Buď zahrnuje pouze preskriptivní kodifikační příručky – pak ji můžeme označit jako kodifikaci v užším slova smyslu, nebo obsahuje všechny práce o jazyce – pak můžeme mluvit o kodifikaci v širším slova smyslu. Oba typy příruček mají na jazykové chování uživatelů češtiny určitý vliv.

Jedinou současnou preskriptivní kodifikační příručkou jsou Pravidla českého pravopisu (PSC), jejichž autory jsou pracovníci Ústavu pro jazyk český. Preskriptivní charakter je dán tradicí a schválením Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy jako závazné příručky pro výuku českého jazyka na základních školách. V mimoškolním prostředí mají PSC povahu deskriptivní, přesto jsou vysoce respektována. B. Havránek a A. Jedlička jsou autory poslední preskriptivní kodifikační příručky České mluvnice. Ostatní mluvnice jejich autoři označují jako deskriptivní. Dalšími významnými jazykovými příručkami jsou Akademická příručka českého jazyka (APČJ), Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost (SSČ) nebo Slovník spisovného jazyka českého (SSJČ). Ačkoliv se nejedná o preskriptivní příručky, zejména akademická Mluvnice češtiny (MČ) je díky své prestiži za preskriptivní příručku považována. Protože nenajdeme žádný jazykový zákon pro Českou republiku, závaznost příručky závisí na prestiži autorského kolektivu.

2.6 Jazyková správnost

Jazykové prostředky charakteristické užitím v situacích s vyšší komunikační funkcí lze označit jako jazykově správné.⁴ Rozlišení jazykových prostředků na přijatelné a nepřijatelné vzhledem ke komunikační funkci vychází z preskriptivního přístupu k jazyku. Jazyková správnost je v českém prostředí tradičně spojována se spisovností. Jako jazykově správné jsou tedy hodnoceny prostředky spisovné češtiny, v užším slova smyslu prostředky kodifikované. Štícha upozorňuje na nutnost rozlišovat pojmy spisovnost, správnost, gramatičnost a přijatelnost. Spisovnost popisuje stylovou úroveň prostředku. Správnost hodnotí adekvátnost užití prostředku. „*Tvary jako např. správněj nelze označit jako správné či nesprávné, ale v závislosti na komunikační situaci vhodné či nevhodné, tedy nepřijatelné.*“ (Štícha, 1993) „*Jazyková správnost se zabývá hláskovou skladbou slov (pokud/pokavad), okap/vokap), tvořením slov (ted'/ted'kon, pizzař), tvaroslovím (abych/abysem, zamítla/zamítnula), hláskovými variantami koncovek (velkého/velkýho), pořadím slov ve větě (kniha položená na stole/položená kniha na stole), pravopisem (změna/zmněna, vítězství/výtězství) nebo výslovností.*“ (Nebeská, 2017)

O relativní správnosti můžeme mluvit u neologismů, zejména přejatých z cizích jazyků. Pokud hlásková skladba nového slova odpovídá morfologickému systému češtiny, grafická podoba slova i jeho výslovnost jsou jednotné (např. *dron* odpovídá deklinačnímu vzoru *hrad*). Jestliže se liší grafická, tvarová nebo zvuková podoba nového slova od systému češtiny, může dojít k počeštění (např. *cornflakes/kornflejky*, *display/displej*). Některá slova nemají ustálenou podobu a dlouhodobě kolísají ve výslovnosti, v grafické podobě nebo ve skloňování (např. *foyer*; *interview*). Některá slova

⁴ NEBESKÁ, I. *Jazyková správnost*. 2017. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*[online]. (poslední přístup: 20. 10. 2023)

se přejímají v původní podobě, ale získávají české koncovky (např. *software*), jiná nikoliv a jsou nesklonná (např. *sudoku*).⁵

Mluvčí i lingvisté vnímají jazykovou chybu různě. „*Nejsnadněji rozpoznatelnými chybami jsou odchylky pravopisné (např. nárot, krabyčka) a tvaroslovné (např. za ušimi, do dvouh hodin). U některých jevů není zcela jednoznačné, zda se jedná o „správnou“ či „nesprávnou“ podobu slova, např. zájmeno svůj (vzvedněte si vaši výhru), dvě předložky vedle sebe (narazil do před ním stojícího auta), užívání vybraných spojek a částic spolu s negací (nehrálo se i v neděli, aniž se nezeptal) aj. Řada jevů existuje ve více stylových variantách, ať už v hláskových (mléko/mlíko), tvarových (tři/třech), lexikálních (láhev/flaška), skladebních (diskutovat o něčem/něco).*“ (Nebeská, 2017) Tyto varianty nelze označit za „správné“, ale nevhodné vzhledem ke komunikační situaci.

Specifickou chybou je hyperkorektnost. Mluvčí nebo pisatel, který dostatečně neovládá spisovný jazyk, aplikuje některé pravidlo spisovné češtiny na jevy, kde ale neplatí. Vznikají tak tvary nesprávně vnímané jako správné, např. *dvěmi* analogicky ke spisovnému tvaru *třemi*, *byjsme* analogicky ke spisovnému tvaru *jsme*. „*Hyperkorektní tvar je jev nespisovný, neužívaný v běžném hovoru, má rysy tvaru stylově vyššího, zpravidla konkuruje tvaru existujícímu.*“ (Nebeská, 2017)

Kritéria jazykové správnosti čerpají z jazykového zvyku neboli úzu. „*Podle Ertla (1929) je jedním z kritérií jazyk „dobrého autora“, tedy jazyk společný největšímu počtu dobrých spisovatelů.*“ (Nebeská, 2017) V návaznosti na Ertla se zaměřila Teorie spisovného jazyka (program Pražského lingvistického kroužku) na funkci výpovědi. Z tohoto hlediska „*má spisovný jazyk co nejlépe sloužit vyjadřovacím potřebám mluvčích zejména v oblasti odborného a vědeckého vyjadřování, v umělecké tvorbě, administrativě a společenské konverzaci*“ (Havránek, 1932)

⁵ NEBESKÁ, I. *Jazyková správnost*. 2017. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*[online]. (poslední přístup: 1. 11. 2023)

3 Obecná čeština

Termín obecná čeština nese dva významy: „1. označuje interdialekt vzniklý vývojem českých nářečí, 2. jazyk spontánní mluvené soukromé, event. polověřejné komunikace, regionálně i sociálně málo příznakový, který se z pozice jedné z nestandardních forem češtiny dostává do postavení jejího substandardu“. (Krčmová, 2017) Nespisovná mluva se v regionech Čech může lišit, směrem k hraničním územím odlišností přibývá. Pozornost je ale upřena na jevy společné, tedy na co nejvíce nivelizovaný nespisovný jazyk středních Čech, jakožto základní jazyk Prahy, který ovlivňuje i jiné variety češtiny. Některé prvky typické pro obecnou češtinu se rozšířili i na ostatní území České republiky, např. na západní Moravě se můžeme setkat s tvary *malýho* namísto *malého*, *pišu* namísto *piši*, s *protetickým* v jako *voko* namísto *oko*, se zakončením *-ma* v instrumentálu plurálu jako *s holkama* aj.⁶ Územní vymezení obecné češtiny pouze na území Čech dnes již není platné.

Při popisu obecné češtiny vycházíme z publikace P. Sgalla a J. Hronka *Čeština bez příkras* (2014). Autoři v knize vyjadřují potřebu sblížení spisovné a nespisovné češtiny tak, aby spisovná hovorová vrstva co nejvíce odpovídala běžné mluvě. Na knihu pozitivně reagovali A. Stich nebo F. Čermák. Výhrady a nesouhlas vyjádřil například F. Daneš.

Sgall a Hronek (2014, s. 29) charakterizují užití češtiny s ohledem na místo a funkčnost. Na základě toho vytvořili dvě stupnice: stupnici zeměpisnou a stupnici funkční.

„Stupnice zeměpisná:

1. Podoby široce užívané v běžném hovoru na téměř celém území češtiny (např. *dobrý, mlíko, lidma*);
2. Podoby užívané běžně v celých Čechách a v západní části Moravy, neznámá i v některých jiných moravských krajích (*velkej, von*);
3. Podoby užívané v Čechách i v nejzápadnějších částech Moravy a jen zčásti a velmi pomalu pronikající dál, zejména do moravských měst (*dobrý sportovci, de si*);
4. Podoby užívané jen v části Čech, patřící jen do jedné nebo dvou ze základních variant obecné češtiny (*tátoj, tej malej holce*).

Stupnice funkční

- (a) Podoby užívané často i v hovoru celkově chápaném jako spisovný (...) (*miň, bez třech, děkujou*)
- (b) Podoby zřetelně nespisovné, ale v každodenním hovoru na daném území zcela běžné (*voboum vrátnejm, se starejma domama*);

⁶ KRČMOVÁ, M. *Obecná čeština*. 2017 In: KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online]. (poslední přístup: 1. 11. 2023)

(c) *Podoby výhradně nespisovné a užívané spíš jen v běžném hovoru určitého specifického stylového zabarvení; jde zejména o hovor familiární nebo typicky venkovský (tej mladej holce, ouroda).*“

Tyto stupnice zrcadlí stav běžného každodenního rozhovoru, proto autoři upozorňují, že se nemusí shodovat s příručkami o spisovnosti. Jevy jednoho se mohou lišit svým postavením v zeměpisné oblasti s ohledem na užívání místních dialektů a interdialektů. Autoři se nezabývají prostředky neutrálními, společnými pro obě variety.

Po roce 1945 lingvisté zaznamenali výskyt některých prostředků za hranicemi původní nářeční oblasti, zejména v mluvě měst. V tomto období se vliv obecné češtiny projevil i na normě mluveného projevu kvůli přítomnému znaku přirozenosti. Rozšíření obecné češtiny ovlivnilo také míchání společenských vrstev a změny v pojetí vzdělávání. Ve škole již není přísně vyžadováno užití spisovné češtiny v mluveném projevu a mizí tak jedna z nejpřístupnějších možností osvojení spisovné mluvy. Počátkem 60. let reagovali lingvisté na tento vývoj v časopise *Slovo a slovesnost*. Jako první vznesl požadavek na diskusi o obecné a spisovné češtině Sgall. Do diskuse přispěli reprezentativní čeští lingvisté jako B. Havránek, J. Bělič nebo A. Jedlička. V souvislosti s kodifikací z roku 1990, která přijala některé obecně české tvary jako dubleta, opět vzrostl zájem o tuto problematiku.

Sbližování spisovného jazyka s jazykem běžně užívaným v komunikaci vede ke kodifikaci původně obecně českých prvků (viz úzus, norma, kodifikace). Naopak z obecné češtiny mizí některé její typické znaky, jako například *ou-* ve slově *ouřad*. „*Dochází tak ke stírání dříve velmi výrazných odlišností mezi kodifikovanou spisovnou češtinou a nespisovnou obecnou češtinou.*“ (Krčmová, 2017) Obecná čeština se rozšířila i mimo soukromou komunikaci do veřejných projevů, ve kterých se dříve používala výhradně spisovná čeština, například v médiích. V zahraničí bývá označována jako *česká koiné*, tedy „*všeobecně akceptované nespisovné podobě národního jazyka, i když to není adekvátní*“. (Krčmová, 2017)

Někteří lingvisté (P. Sgall, J. Hronek, F. Čermák nebo V. Cvrček) chápou obecnou češtinu jako druhý, ačkoliv nižší standard. Neplatí to však pro území Moravy a Slezska, kde se v mluveném projevu užívá nivelizovaný dialekt, hovorová čeština. Obecná čeština nese především na východním území příznak cizosti.⁷

Hranice mezi spisovným a nespisovným jazykem není jednoznačně vymezená. Existuje určité pásmo jazykových prostředků, které tvoří plynulý přechod mezi nimi. „*V konkrétních projevech dochází k následujícím procesům: míšení prostředků obou kódů (code mixing) a přepínání neboli střídání kódů (code switching). V souvislosti s češtinou však nemůžeme mluvit o diglosii (rozlišení mezi „vyšší“ a „nižší“ podobou jazyka).*“ (Krčmová, 2017)

⁷ cit. podle: KRČMOVÁ, M., pozn.6.

V následujících podkapitolách se pokusíme charakterizovat typické znaky obecné češtiny v jednotlivých jazykových rovinách. Užití spisovných a nespisovných variant závisí na povaze projevu, tzn. jestli jde o projev oficiální, písemný nebo o běžný hovor. Mluvíme tedy o rozdílech stylistických. Výběr a uspořádání jazykových prostředků ovlivňuje mnoho faktorů. Rozlišujeme například projevy veřejné a soukromé, oficiální a neoficiální, připravené a nepřipravené, mluvené a psané, monologické a dialogické. Charakter projevu ovlivňuje také sám mluvčí a jeho vztah k adresátovi, v neposlední řadě pak funkce projevu. Je velmi důležité poznamenat, že nespisovné vyjadřování není totéž, co nesprávné nebo chybné vyjadřování, ale spíše vhodné či nevhodné vzhledem ke komunikační situaci. Zároveň také podotkneme, že v nepřipraveném každodenním hovoru, který je typický prostředky obecné češtiny, snadněji dochází k odchýlkám od větné stavby, užívají se prostředky kontaktní a mluvčí si může dovolit eliptické vyjadřování vzhledem k situaci.

3.1 Rysy obecné češtiny v rovině hláskosloví

V rovině hláskosloví se liší spisovná a obecná čeština užíváním hlásek v jednotlivých pozicích.

Jedním ze znaků obecné češtiny je tzv. *zúžené í* namísto spisovného *é*. To se objevuje především v koncovkách přídavných jmen (*chytré, hezkého*) a po *l* uvnitř slovních kmenů (*polévka, lépe*). Chování zúženého *í* se liší v koncovkách a v kmenech slov. V koncovkách se vyskytuje v běžném rozhovoru na území Čech, západní i střední Moravy. Dostává se také do spisovného projevu. Spisovné *é* pomalu získává příznak knižnosti. Ve středních Čechách se setkáme se zkráceným *e* (*hezkeho, hezkemu*). Rozšířenost tohoto jevu však není dostačující pro zařazení do obecné češtiny. Obdobná je situace v kmenech slov. Existují hojně užívané tvary jako *píct*, dále pak tvary *nýst* a *víst* spolu s krátkými variantami *nest* a *vest*. U některých slov je užívání zkráceného *e* zapříčiněno některými tvary pádu (*bez deště > dešť*). Některá slova se zúženým *í* pronikla i do spisovné češtiny. Součástí hovorové vrstvy spisovné češtiny jsou například slova *mlíko, polívka, líp*. Slova *plamínek, kamínek, polínko* patří mezi stylově neutrální spisovné prostředky. Varianty jako *kamének* již náležejí vrstvě knižní.⁸

„Tam, kde se vyskytuje spisovné ý, užívá obecná čeština ej (v některých pozicích i místo spisovného i) (mladý, cizí). Rozlišujeme tři pozice obecně českého ej.

1. *Ej v koncovce na konci slova (mladej, pocestnej) se užívá v Čechách, na velké části západní a jižní Moravy, v nářečích východně od Brna a proniká i do Brna. Na území Čech a západní Moravy se setkáme s koncovkou ej i ve tvarech jako mladejch, mladejm, kde ej není na samotném konci slova. Ej v koncovce je hodnoceno jako výrazně nespisovné.*

⁸ SGALL, P., HRONEK, J. *Čeština bez příkras*. Univerzita Karlova v Praze, 2014. 2. vydání. ISBN 978-80-246-2459-4. s. 31.

2. Slova s *ej* v kmenu slova mají odlišné funkční využití. Kvůli příznaku knižnosti v projevu velmi málo užívaná slova jako *nazývat se se jen zřídka* vyskytují v podobě s *ej*. Celkem běžné jsou podoby slov *strejček, rejže, cejtít*.
3. Některá slova s *ej* v kořenu jsou součástí spisovné češtiny, jako například *hejl, vejmrda* nebo *vejmutovka*. Je tomu tak i u přejatých slov z němčiny jako *brejle, prejt, prejz* nebo *špejle*.“ (Sgall, Hronek, 2017, s. 31)

Spisovné *o-* na začátku slova je nahrazeno obecně českým *vo-* (*vokno, von*). Tzv. *protetické v* je rozšířeno v Čechách, z velké části i na západní a střední Moravě. *Protetické v* se nevyskytuje před *o* pouze na začátku slova, ale také na začátku slovních kmenů po předponě (*povodejít, zvorat*). U některých slov se varianta s *protetickým v* téměř nepoužívá (*organizace, operativní*), důvodem může být jejich technický nebo oficiální charakter, u jiných se užívá v každodenním rozhovoru zcela běžně (*voko, voběd, voblíkat*, zejména zájmena *von, vona, vono* a předložky *vo, vod*).⁹

Dále Sgall s Hronkem (2017) uvádějí některé okrajové obecně české jevy hláskosloví. Jedním z jevů je obecně české *ou-* na začátku slova. V období národního obrození spisovné *ou-* bylo nahrazeno *ú-* a dnes slova s *ou-* jako *ouřad* nesou často pejorativní význam. Výrazy jako *ouvoz, ouroda, ouhor* ustupují a jsou nahrazeny svými spisovnými variantami. Ve spisovné vrstvě najdeme slova s *ou-*: *ouško, oukrop, oukropek*.

Typickým jevem obecné češtiny je zkracování nebo prodlužování délky samohlásek.¹⁰ Ke krácení dochází častěji. Zkracují se samohlásky v poslední slabice, především *í* a *ú/ů*. V mluveném projevu často nedochází k zřetelnému zvukovému odlišení délky samohlásek, tento jev se označuje jako tzv. *polodélka*. Mnohdy i ve spisovném projevu bývají stěží rozeznatelné tvary jako *jí* a *ji, naší* a *naši, domů* a *domu*. Ke krátké výslovnosti dochází často před koncovým *-m* jako *našim, nevím, prosím*. Zkrácené tvary jako *řezník* ovlivňují tvary ostatních pádů. Zkrácená samohláska se tak vyskytuje nejen v poslední slabice: *řezníkem, řezníka*. Ke krácení dochází v některých případech i ve vnitřní slabice, např. *říkat, upřimnej*. Naopak některá jednoslabičná slova svou zkrácenou variantu nemají, např. *klíč, tůň*. Zkracování je velmi rozšířené ve východních Čechách. Zkracovány jsou poslední slabiky jako *pani, néni*, i slabiky uvnitř slova jako *ramínko, postylka*. Nalezneme zde i pozůstatky staršího krácení v podobě infinitivů *chtět* a *mět*.

K dloužení samohlásek dochází například ve slovech *móře, pivo, tchýně, dvěře*. Tyto varianty, především slova s *ó*, se užívají zejména ve východních Čechách.

V obecné češtině dochází často k zjednodušení skupiny souhlásek. Taková zjednodušení najdeme u souhlásek *t, d, k* – na začátku slova před jinou závěrovou souhláskou, např. *kanička, dyby*,

⁹ cit. podle: SGALL, p., HRONEK, J., pozn. 8. s. 32.

¹⁰ cit. podle: SGALL, p., HRONEK, J., pozn. 8. s. 33.

dyž; před dvojicí souhlásek, např. *žbán*; nebo mezi dvěma souhláskami, např. *koska, šesnáct, prázdniny*.¹¹ Před souhláskovou skupinou nebo i mezi souhláskami se vytrácí *v*, např. *zpromenout, stávat, slikať*. Před souhláskou *ř* bývá často vynecháno *h*, např. *řbitov, řmí*. Ve výslovnosti mizí také souhlásky *j, l* před souhláskou na začátku slova, např. *du, sem, méno* (výslovnost *s j* není nutná ani ve spisovném projevu, pokud předchozí slovo nekončí na samohlásku). K vypuštění *j* dochází také uvnitř slova, např. *přímení, přídu*. Slabičné *l* se vyslovuje ve slovech *vlk, vlna*, ale mizí ve slovech *jabko, řemesník* nebo v koncovkách minulého času jako *sed si, nes*,

Příkladem zjednodušení je také asimilace „měkkosti“ ve slovech *hežčí, rožčilit*. Odlišnou skupinu souhlásek najdeme také v jednotlivých obecně českých slovech jako *kapca, žencká, lepčí*. Spisovné *s* bývá v některých slovech nahrazeno *š*, např. *šlupka, šahat*.

3.2 Rysy obecné češtiny v rovině morfologické

V této podkapitole se postupně podíváme na morfologické rysy jednotlivých slovních druhů. Jako první se zaměříme na substantiva. Tvary nejen substantiv, ale všech skloňovaných jmen v 7. pádu plurálu jsou zakončeny obecně českou koncovkou *-ma*, např. *velkejma, náma, třema*. Koncovka *-ma* je spisovná pouze v duálových tvarech *rukama, nohama* nebo *očima*. Někdy bývá ještě před *-ma* vložena samohláska a vznikají tvary jako *kostima, koněma*. Slova s koncovkou *-ma* jako *kuchařema, polštářema* jsou velmi rozšířená na území Čech. Na Moravě se uplatňují více tvary spisovné.¹²

Tvary substantiv rodu mužského životného i neživotného v 6. pádu s kmenem končícím na *k, h, ch* mají koncovku *-ách*, před níž nedochází k měkčení, např. *vojákách*. Koncovku *-ách* najdeme ale i ve spisovných projevech, např. *klukách*. Taková slova nesou příznak hovorovosti.¹³

Pro substantiva rodu mužského neživotného je dále typický vokativ jako *pane řiditel, pane Souček* (místo spisovného *pane řediteli, pane Součku*). Vokativ bývá v některých případech nahrazen nominativem, např. *Souček, tohle předěláš!* (vyjádření nadřazenosti) *Už to víš, Alois?* V koncovce *-ové* nominativu a vokativu plurálu životných substantiv bývá krácena samohláska *é*, vznikají tvary jako *pánove*. Obdobné zkrácení nastává u slov s příponou *-tel*, tedy *přátele*.¹⁴

U některých substantiv rodu ženského dochází k dloužení samohlásek, např. *krávám, plicích* (zkrácená podoba působí knižně). Typickým znakem obecné češtiny je kolísání mezi vzory píseň a kost. Vzor kost v obecné češtině pomalu mizí, např. *lodě* (místo *lodi*), *sole* (místo *solí*). Vzor kost je zachován

¹¹ cit. podle: SGALL, P., HRONEK, J., pozn. 8. s. 34

¹² cit. podle: SGALL, p., HRONEK, J., pozn. 8. s. 36

¹³ cit. podle: SGALL, p., HRONEK, J., pozn. 8. s. 36

¹⁴ cit. podle: SGALL, p., HRONEK, J., pozn. 8. s. 37

u slov s *-ost*, např. *maličkost*, *zlost*. I u slova *kost* se objevují tvary *kostim* místo *kostem*. Substantiva podle vzoru *duše* v 2. pádu plurálu přijímají koncovku *-í* namísto nulové koncovky, např. *chvilí*.

U substantiv rodu středního typu *kolečkách*, *střediskách* nedochází k měkčení (*kolečcích*, *střediscích*). Spisovné změkčené tvary jsou brány jako varianty.

Nápadným znakem v běžného hovoru je nesprávná shoda v rodu jako např. *kluk pitomá*, *dědku mizerná*. Nedodržení shody slouží k expresivnímu zdůraznění. Dochází k němu pouze v 1. a 5. pádu rodu mužského životného, adjektivum stojí vždy za substantivem.

V následujících odstavcích se zaměříme na adjektiva. Obecná čeština nepoužívá jmenné tvary adjektiv, např. *zdráv*, *udiven*, kromě slova *bos* a adjektiv přivlastňovacích. V pozici přísudku i doplňku se setkáváme s tvary jako *je zdravej*, *přišel smutnej*, *našli to sklo rozbitý*.¹⁵

Slova vzoru *jarní* mají v 7. pádu plurálu koncovku *-ma*. Zároveň dochází ke krácení samohlásky v poslední slabice. Vznikají tvary jako *jarnima*, *lesnima*. Adjektivum *cizí* je skloňováno podle tvrdého vzoru – *cizej*, *cizejch* atd.

Tvrký vzor *dobrý* nerozlišuje tvary mužské životné a neživotné, rozdíly najdeme pouze ve 4. pádu singuláru (*dobrýho*, *dobrý*). Obecně český tvar 7. pádu singuláru je shodný s tvarem spisovným (*dobrým*). Opět dochází ale ještě ke krácení samohlásky před *-m*. V ženském rodě se liší spisovné *é* a obecně české *y* v 2., 3. a 6. pádu singuláru, např. *dobrý*, *mladý žensky*. Opět jsou koncové samohlásky kráceny. Vedle toho existují méně rozšířené tvary *dobrej mladej ženskej*.¹⁶

Obecně české tvary adjektiv v plurálu jsou shodné pro všechny rody. Tvary mužské životné mají shodný tvar v 1. a ve 4. pádu, např. *hodný kluci*. Nedochází k měkčení hlásek *d*, *t*, *n*, *h*, *ch*, *k*, *r* na konci kmene. Měkčeny nejsou ani skupiny souhlásek jako *německý ovčáci*, *pražský spisovatelé*.

Obecně české tvary přivlastňovacích adjektiv vzoru *otcův* (např. *kamarádův*, *bratrův*, *sousedův*) se shodují s tvary spisovnými v 1., 4., případně 5. pádu, např. *sousedův pes*, *sousedova fena*, *sousedovi přátelé*. V ostatních případech se tato přivlastňovací zájmena skloňují podle vzoru *dobrej*, např. *sousedovýho*, *sousedovému* atd.¹⁷ Ve 3. a 6. pádu singuláru se můžeme setkat také s koncovkou *-ě*. Zatímco v 6. pádu (např. *o Martinově počítači*) se jedná o tvar spisovný, knižní, ve 3. pádu (např. *k Martinově počítači*) už se jde o tvar nesprávný. Tyto nesprávné tvary zřejmě vznikly nápodobou tvarů knižních, jedná se o příklad hyperkorektnosti. Jak píšou Sgall a Hronek (2017, s. 41): „*Co se v běžném hovoru neužívá, vzbuzuje u málo informovaných uživatelů dojem zaručené správnosti.*“

Pokud jde o stupňování přídavných jmen, obecná čeština velmi hojně užívá dosud nespisovnou příponu *-ej* u přídavných jmen s nepravidelným stupňováním, např. *špatnější* (místo *horší*).

¹⁵ cit. podle: SGALL, p., HRONEK, J., pozn. 8. s. 38.

¹⁶ cit. podle: SGALL, p., HRONEK, J., pozn. 8. s. 39

¹⁷ cit. podle: SGALL, p., HRONEK, J., pozn. 8. s. 41

O stupňování můžeme mluvit také u příslovcí. Spisovná přípona *-ěji (rychleji)*, je nahrazena obecně českou zkrácenou podobou *-ej (rychlejš)* nebo příponami *-ejc (rychlejšc)* a *-ejš (rychlejšš)*. Za spisovné už jsou považovány tvary jako *radši, líp, míň* aj.¹⁸

Mezi pronominy je velmi zajímavé zájmeno 3. osoby – *on*, obecně české *von*. Ve spisovné češtině se liší jeho podoba v 1. a 4. pádu singuláru, např. *On ten počítač už je starý, musíme ho (jej) vyhodit*. K rozlišování těchto tvarů dochází jen zřídka kdy. Tvar *ho* je považován za spisovný, tvar *jej* nese příznak knižnosti. Tvary zájmena *on* jsou v 1. pádu plurálu různé pro všechny rody. Spisovné tvary 1. pádu plurálu *oni – ony – ona* jsou nahrazeny obecně českým zájmenem *voni*. Obecně český tvar 4. pádu plurálu *je*, společný pro všechny rody, se shoduje se spisovným tvarem. Jako příklad uvedeme větu: *Voni ty ubrousky/lžičky/kola spadly, seber je*. I u zájmen 3. osoby dochází ke krácení *-í* v poslední slabice, např. *s nim, k ní, jí*.¹⁹

Dnes již knižní tvar zájmena 1. osoby *mne* vystřídal tvar *mě* v pozici příklonky (*Poslechl mě*), jako tvar důrazový (*Mě poslechl*) a po předložce (*U mě poslechl*). Tvar *mě* je součástí spisovné češtiny a je vnímán jako stylově neutrální. Podobně je za spisovné považováno užití zájmena *mně* ve 3. pádu kromě důrazového postavení v pozici předklonky (*Mně to nejde*) také v pozici příklonky (*Nejde mě to*).

Osobní zájmena bývají v obecné češtině zastoupena zájmeny ukazovacími. Namísto důrazného tvaru *jim* se užívá ukazovací zájmeno *těm*, např. *Těm to nejde*. Ukazovací zájmeno *ten* místo tvarů *jeho, je, ji* se objevuje také ve spisovné češtině, např. *Potkal jsem našeho suseda, jeho (toho) nemám rád*.²⁰ Zájmeno *ten* se užívá zejména, pokud osobní zájmeno odkazuje k neživotným jménům, např. *Dneska je k obědu guláš, toho (běžněji než jeho) nemám rád*. Také u ukazovacích zájmen dochází v poslední slabice ke krácení samohlásky, např. *s tím, k ty*. Pro tvary 1. a 4. pádu ve všech rodech je společný tvar *ty*.

Přivlastňovací zájmena *můj, tvůj, svůj* užívají adjektivní skloňování podle vzoru *dobřej*. Vznikají tedy obecně české tvary jako *mýho, mejm, tvýho, tvejch*. Vedle toho existují tvary *s oj* jako *moje* místo *má*. Oba tyto tvary jsou považovány za spisovné, druhá varianta (*má, mé*) nese příznak knižnosti. Tvary jako *mojí* místo *mé* jsou pouze zčásti spisovné. Jako obecně české jsou charakterizovány tvary jako *mojeho, mojemu, mojema*.²¹

Pro číslovky jsou typické obecně české tvary *dvouch, dvoum, dvouma*. Podobně je tomu u tvarů *vobouch, voboum, vobouma*. Analogicky ke spisovným tvarům *dvěma* jsou chybně tvořeny tvary *třema* a *čtyřma*. Pro 2. pád číslovek *tři, čtyři* byly kodifikovány dvě varianty – *bez tří/třech, čtyř/čtyřech*. Postavení tvarů *čtyř/čtyřech* není pevné a existuje mnoho nespisovných variant: *štyř, štyr, štyřech*,

¹⁸ cit. podle: SGALL, p., HRONEK, J., pozn. 8. s. 41

¹⁹ cit. podle: SGALL, p., HRONEK, J., pozn. 8. s. 42

²⁰ cit. podle: SGALL, p., HRONEK, J., pozn. 8. s. 44

²¹ cit. podle: SGALL, p., HRONEK, J., pozn. 8. s. 45

štyrech, čtyrech. Řadové číslovky (kromě *první* a *třetí*) se skloňují podle vzoru *dobrej, tedy druhej, dvacátej*.

V neposlední řadě se podíváme na slovesa. Pro některé tvary spisovného jazyka nenajdeme obecně české ekvivalenty, jako jsou například tvary přechodníků přítomných a minulých (*napsav, nesa*), opisné pasivum (*je psáno, je stavěn*), minulý kondicionál (*byl bych (býval) dělal, byl bych (býval) zvítězil*), jmenné tvary přičestí (*byla napsaná, je žádoucí*) nebo jmenné tvary adjektiv (*mlád, zdráv*).²² Téměř nenajdeme tvary imperativu 1. osoby plurálu (*pojďme*), ty jsou v běžném hovoru nahrazeny tvary budoucího času (*pudeme*) nebo času přítomného (*dem*). Obecná čeština nerozlišuje v přičestím minulém v plurálu rody, např. *auta se srazily*.

Slovesa s koncovkou *-u*, popř. *-i* v 1. osobě singuláru mají v 1. osobě plurálu kromě koncovky *-me* také její krácenou podobu *-m*, např. *nesem, tisknem, kupujem*. Obě koncovky jsou spisovné, koncovka *-m* je hovorová, v písemném oficiálním projevu se neobjevuje.

V následujících odstavcích se zaměříme na sloveso *být*. Spisovný tvar kondicionálu v 1. osobě plurálu *bychom* nese příznak knižnosti. V obecné češtině se místo něj užívá tvar *bysme*, který proniká i do spisovných projevů. Obdobný tvar pro 1. osobu singuláru *bysem* se objevuje jen výjimečně. Užívá se spisovný tvar *bych*. *Být* jako pomocné sloveso minulého času užívá pro 2. osobu singuláru jak ve spisovné, tak v obecné češtině dva tvary: (*j*)*si (přijel), (přijel)s*. V prvním tvaru se v obecné češtině nevyslovuje *j*, zatímco ve spisovné češtině je jeho výslovnost vyžadována. Druhý tvar se užívá zejména ve východních Čechách a na Moravě. Příklonka *s* se může přidávat nejen za sloveso, ale také za první člen na něm závislý, např. *ten obrázeks nenašel, ten obrázek nenašels*. V západních a jižních Čechách se užívá podoba *si*, např. *si to nechtěl, přijel by si*. Pro 2. osobu singuláru obecná čeština užívá kromě tvaru *si* také tvar *seš*, např. *Kde seš tak dlouho?* Pomocné sloveso *být* bývá v 1. osobě (*já věděl, my chtěli*) v mluveném projevu vynecháváno.²³

Tvary přičestí minulého u sloves první třídy s kmenem zakončeným souhláskou postrádají koncové slabičné *-l*, např. *nes, moh, pek*. Na rozdíl od Moravy, kde se tyto tvary příliš nerozšířily, na území Čech jsou součástí běžného, i spisovného hovoru. Za spisovné považujeme tvary sloves druhé třídy jako *tisknul*. Ty jsou v běžném hovoru častější než tvary jako *tisk*. Pokud ale kmen není zakončený souhláskovou skupinou, převažují tvary jako *přiběh* nad *přiběhnul*. Do spisovné češtiny se rozšířily tvary jako *děkuju, děkujou, můžu, můžou*. Tvary sloves v imperativu s koncovkou *-ij* jsou v běžném hovoru realizovány koncovkou *-í (-i)*, např. *napí se*. Slovesa čtvrté třídy přebírají v 3. osobě plurálu tvar podle vzoru *sázejí*, vznikají tvary jako *prosejí* (místo *prosí*), *trpějí* (místo *trpí*). Opět dochází ke krácení

²² cit. podle: SGALL, P., HRONEK, J., pozn. 8. s. 47–48

²³ cit. podle: SGALL, P., HRONEK, J., pozn. 8. s. 48

-i a většinou k jeho úplnému vypuštění. Mezi tvary sloves první a páté třídy dochází ke kolísání, např. *dřímů – dřímám*. Tato tendence se odráží v obecné i spisovné češtině.

3.3 Rysy obecné češtiny v rovině lexikální

V rovině lexikální, stejně jako u roviny syntaktické, nelze mluvit přímo o rozdílech mezi spisovnou a obecnou češtinou, ale o stylistické diferenciaci. Většina základní slovní zásoby je součástí obou variet. Oproti obecné češtině spisovná čeština disponuje velkým množstvím termínů. Ty jsou ale v běžném hovoru užívány s obecně českými koncovkami (např. *s morfématy*). Soubor prostředků obou útvarů není jasně vymezen ani ve slovníku. V obecné češtině najdeme slova či slovní spojení, která nemají spisovnou podobu. Jedná se o slova expresivní, jako např. *zvorat něco, zdejchnout se*.²⁴

Z hlediska hláskového uspořádání mají obecně české rysy slova jako *zejtra, jabko*. Jejich spisovná podoba ale může nést knižní příznak nebo jiný význam. Jako příklad změny významu můžeme uvést obecně česká úsloví, ve kterých má slovo obecně české význam přenesený, např. *sem v rejži, řvát jako bejk*.

„Podle Sgalla a Hronka můžeme se značným zjednodušením naznačit některé možnosti třídění českých slov podle jejich slohové platnosti:

1. *silně knižní slova, která mají synonymní protějšek ve vrstvě slohové neutrální: hvozd, chorý, skonat...*
2. *slova se slabším knižním nádechem, která mají spisovný synonymní ekvivalent jen ve vrstvě (5): obuvník, šerík, prostoreký, stále...*
3. *odborné termíny, které pro neodborníka znějí víceméně knižně, ale nemají spisovný synonymní protějšek (ten existuje nanejvýš v nespisovném slangu): posuvné měřítko, nulový vodič, kotoučová pila...*
4. *stylisticky neutrální slova, běžná v spisovné i v obecné češtině: les, nemocný, umřít, pohřeb, obličej, zvracet, stůl, židle, dělat...*
5. *slova patřící do obecné češtiny i do hovorové vrstvy spisovné: švec, bez, hubatý, pořád, marodit, lajdačit, popleta, fabrika...*
6. *ty slangové termíny, které můžeme označit jako „vyšší“, protože se užívají nejen v obecné češtině, ale taky v hovorové vrstvě spisovné češtiny: srdcař, trychtýř, prašan; sem je možné zařadit jako zvláštní podskupinu slova, která jsou podle některých lingvistů charakteristická pro hovorovou vrstvu, a ne pro obecnou češtinu., jako avansovat, mondéna aj.*
7. *slangové výrazy „nižší“, zřetelně nespisovné: sem patří protějšky našich příkladů ze skupiny (3): lígr, šuplera, nulák, cirkulárka...*
8. *slova typická pro obecnou češtinu a v její normě stylisticky neutrální: šuple, šnytlik, honit se...*

²⁴ cit. podle: SGALL, P., HRONEK, J., pozn. 8. s. 58

9. *obecně česká slova s platností výrazně nespisovnou (substandardní), zejména ta, která mají synonymní protějšek buď ve vrstvě (4), nebo (5): funus, ksicht, blít nebo blejt...*
10. *slova tabuová, obscénní: hovno, prdel...*

Stupně (1) až (3) patří do útvaru spisovného, (4) až (6) jsou stupně oběma útvarům společné, (7) až (10) jsou typické pro obecnou češtinu.“ (Sgall, Hronek, 2014, s. 59)

Ve stupni (9) najdeme mnoho slov převzatých z němčiny, která jsou dnes zpravidla vnímána pejorativně nebo hrubě (ksicht, fasovat, šichta). Na mladší generace mluvčích mohou některá slova jako frajle nebo rynek působit zastarale.

Oba útvary se navzájem obohacují. Původně obecně české prostředky pronikají do spisovné vrstvy a naopak. Oba útvary sdílí řadu jazykových prostředků. Sgall a Hronek (2014) vymezují 4 body, kterými se odlišují jazykové prostředky společné pro spisovnou a obecnou češtinu (i když mají různou hláskovou podobu, jako *okno – vokno*) od slov typicky obecně českých:

1. *„Existují synonymní protějšky slov, z nichž některé jsou slohově nebo emocionálně příznakové (řada z nich pochází z němčiny), např. jistý – tutovej, spát – chrnět, lék – medicína.*
2. *Spisovné slovo má obecně český protějšek stejného znění, ale s přeneseným významem: o lidech se říká např. dřevo, bačkora, kočka; o činnostech nebo stavech: mazat, letět po někom.*
3. *Spisovná víceslovná spojení bývají nahrazena jednoslovným pojmenováním, jedná se o proces univverbizace, např. oční lékař – vočař státní zkouška – státnice.*
4. *Bez protějšku významově ekvivalentního jsou v obecné češtině slova jako např. lajdák, makačka, hauzírovat.*“ (Sgall, Hronek, 2014, s. 60–61)

Slova obecně česká zpravidla vznikají pomocí přidání přípon. Většina přípon je společná pro oba útvary. U podstatných jmen užívá spisovná i obecná čeština přípony jako *-ace (buzerace)*, *-ák (náklad'ák)*, *-ář (bordelář)*, *-čka (piplačka)* a mnoho dalších. Některé přípony se v obecně českých slovech příliš neužívají, např. *-ebna*, *-ejec*, *-ictvo*. Velmi specifické přípony najdeme v obecné češtině, např. *-ábr (školábr)*, *-ajz (blivajz)*, *-ajzna (štabajzna)*, *-čko (céděčko)*. Většina přípon přídavných jmen je stejná v obou útvarech (liší se mluvnické koncovky), např. *-anej (udělanej)*, *-atej (drškatej)*, *-ovej (fajnovej)*. Stejně tak se objevují spisovné přípony u obecně českých sloves, např. *-at (makat)*, *-ět (civět)*, *-it (marodit)*.²⁵

Odvozování slov předponami je v obou útvarech téměř stejné. Jako příklad uvedme sloveso *kecat – vykecat, pokecat, nakecat, ukecat, zakecat se, vokecat*. *„Významová pestrost předpon (a zvrtných slov) dokládá, jak bohatou vyjadřovací soustavou obecná čeština je (na tom nic nemění ani*

²⁵ cit. podle: SGALL, P., HRONEK, J., pozn. 8. s. 61–65

skutečnost, že některá z uvedených slov nejsou vyloučena z mluvy spisovné).“ (Sgall, Hronek, 2014, s. 65)

3.4 Rysy obecné češtiny v rovině syntaktické

Jedním ze znaků každodenního rozhovoru je vyjádření podřadnosti, tedy užívání podřadicích spojek. Pro vyjádření vedlejší věty příčinné se užívá spojka *protože* (zkráceno na *prže* nebo *páč*) a také *poněvadž* namísto knižní spojky *ježto*. Knižní *-li* vyjadřující podmínku je nahrazeno hovorovou spojkou *jestli* (zkráceno na *esli*, *esi*). V běžném projevu se dále užívají podřadné spojky *že*, *jak* nebo *když* (zkráceno na *dyž*).²⁶

Obecná čeština využívá spojky v odlišném významu, než jaký mají v projevech oficiálních a psaných. Spojka *jak* nese význam časový (podobný významu knižní spojky *jakmile*), např. *Jak si sedl, usnul*; dále nese význam podmínkový, např. *Jak nepřijde do 5 minut, odcházím*. Spojka *když* nese kromě primárního významu časového také význam podmínkový a příčinný, např. *Nestihla jsem se ho zeptat, když je pořád pryč*. V podobném významu se vyskytuje i spojka *že*, např. *Přijde pozdě, že se zdržel v práci*. Spojky uvozující vedlejší větu obsahovou *že*, *aby*, *ať*, *jestli*, *ovšem* mají v každodenním rozhovoru různý význam, např. *Řekli, ať odejde. Řekli, aby odešel*.²⁷

Oproti oficiálnímu projevu se v každodenním hovoru vyskytuje podřadných spojek méně. Nelze však říci, že by byl soubor významových druhů podřadných spojek chudý. Jak je naznačeno v předchozím odstavci, je tomu právě naopak. Pro vyjádření vět vztažných se v běžném hovoru jen zřídka užívají spojky *jenž*, *kdož*, *což*, *na což* nebo knižní *pročež*. Nesklonné *co* se vyskytuje ve funkci vztažného zájmena, např. *starý kolo, co nikdo už používá*; ale také ve funkci tázacího zájmena, např. *Co řveš?*

Dalším jevem běžného projevu jsou opisné tvary imperativu, např. *pojd' to udělat, koukej to udělat*. K vyjádření imperativu se užívají také tvary 1 osoby indikativu, např. *Tak nečumím a makám!* Počáteční *tak* je pro běžný hovor typické.²⁸

K vyjádření trpného rodu se volí zvrtné tvary, např. *O Vánocích se pořád jí*. Tyto věty obsahují podmět všeobecný, stejně jako konstrukce např. *O Vánocích člověk (jeden) pořád jí*. Tvary opisného pasiva nejsou v běžném hovoru tak časté. Výjimkou jsou příklady jako *Knížka byla vydána vloni.*, ve kterých se jedná spíše o spojení přídavného jména se sponou.²⁹

Co se týká vyjadřování větných členů, v každodenním hovoru i ve spisovném projevu se užívá ve funkci přímého předmětu 4. pád místo 2. pádu, např. *použít všechny prostředky, dosáhnout svůj účel*,

²⁶ cit. podle: SGALL, P., HRONEK, J., pozn. 8. s. 53

²⁷ cit. podle: SGALL, P., HRONEK, J., pozn. 8. s. 53

²⁸ cit. podle: SGALL, P., HRONEK, J., pozn. 8. s. 54

²⁹ cit. podle: SGALL, P., HRONEK, J., pozn. 8. s. 54

diskutovat něco. Na ústupu je také užití bezpředložkového 7. pádu jako určení nástroje nebo směru, např. *jít skrz les, přejít přes most, krájet chleba s nožem*. Tvar instrumentálu ve významu dočasné funkce bývá v přísudku nahrazen tvarem nominativu, např. *Máma je učitelka. To je pravda*.

V oblasti aktuálního členění výpovědi se běžný hovor vyznačuje tím, že jádro výpovědi (nová informace) nemusí zaujímat pozici na konci věty (oproti textu psanému), a může stát před východiskem výpovědi (známá informace). Mluvčí může jádro označit důrazem, např. *EVA přišla pozdě*. Východisko lze především v případě odpovědi na otázku zcela vypustit, např. *Kdo přišel pozdě? EVA*. Běžný hovor se vyznačuje také předsouváním samostatného větného členu, který bývá součástí východiska, např. *Mamka, ta přijede zítra.*, nebo celé vztažné konstrukce, např. *Koho bych teda nechtěla potkat, to je Honza.*³⁰

Příklonky bývají často kladeny na začátek věty a mění se tak v bezpřízvučné předklonky, např. *Se uvidí, Sem nechtěla*.

Znakem běžného spontánního hovoru jsou nemotivované odchylky od větné stavby, především atrakce neboli „*označení syntaktické struktury vzniknuvší mechanickým přizpůsobením gramatického tvaru nějakého slova gramatickému tvaru slova sousedního*“ (Karlík, 2017), např. *v půli cestě*. Nesprávný dativ *cestě* vznikl podle dativu *půli*.

„*Oproti spisovné češtině disponuje obecná čeština a každodenní hovor bohatší škálou prostředků, a to zejména tzv. přídatnými větnými prvky (přívětnými výrazy, vsuvkami, kontakto- výslovnostmi, vyjadřujícími modální funkce jako kontakt s posluchačem (podívej se, ...), přibližnost (abych tak řekl), vysvětlování, navazování, omluvy, pochybnosti. K nejčastějším prostředkům patří: no, notak, teda, žejo; možná, (v)opravdu, určitě, prej; hele, víš; řekněme, jak se říká, řek bych; bohužel, zaplať pámbu; mimochodem; dejme tomu.*“ (Sgall, Hronek, 2014, s. 56)

Obdobně je tomu u tzv. *nadměrného užívání zájmen (a částic)*.³¹ Zájmeno *ten* slouží k odkazování, např. *Ten kluk pořád nejde. Kdy už přijde ta Eva.*, nebo k emocionálnímu zdůraznění, např. *To je ten nejhorší den*. Tvar středního rodu *to* (stejně jako zájmeno *(v)on*), pokud není podmětem, plní funkci zdůrazňovací případně navazovací, např. *To prší. Von táta už odjel*.

Vlivem němčiny užívá obecná a z části i spisovná čeština tzv. *perfektní časy*.³² Jedná se o složené tvary vyjadřující výsledek děje, např. *mám uvařeno, měli sme přečteno*. Původce děje a podmět se nemusí vždy shodovat. Věta *mám uvařeno* může vyjadřovat význam věty *já jsem uvařila* nebo význam věty *doma je uvařeno*.

³⁰ cit. podle: SGALL, P., HRONEK, J., pozn. 8. s. 54

³¹ cit. podle: SGALL, P., HRONEK, J., pozn. 8. s. 56

³² cit. podle: SGALL, P., HRONEK, J., pozn. 8. s. 56

V každodenním hovoru nese specifický význam i budoucí čas. Zaprvé je to tzv. *bezprostřední futurum*,³³ které využívá k vyjádření budoucnosti tvary přítomného času, např. *Zeitra tam jdu*. Tento tvar lze využít u sloves pohybu a u některých dalších, jako např. *hrát, psát*. Tvary budoucího času mohou spíše než čas vyjadřovat jistotní modalitu, např. *To nebude stačit*.

Vedle vztažného zájmena *který* se v běžném hovoru často vyskytuje nesklonné zájmeno *co*, popřípadě *jak*. V některých případech zájmeno *co* nelze nahradit zájmenem *který*, např. *Ten kluk, co Eva říkala, že je nejhezčí ze třídy*. Musí dojít k malé úpravě, aby vznikla věta *Ten kluk, o kterém Eva říkala, že je nejhezčí ze třídy*.³⁴

³³ cit. podle: SGALL, P., HRONEK, J., pozn. 8. s. 56

³⁴ cit. podle: SGALL, P., HRONEK, J., pozn. 8. s. 57

4 Dynamika současné češtiny

V spisovné češtině můžeme vymezit několik významných vývojových tendencí: *tendence k intelektualizaci, k demokratizaci, k terminologizaci a determinologizaci, k internacionalizaci a tvoření slov z domácích zdrojů, k univerbizaci a multiverbizaci*. Podle Janovce (2007) lze vybrat „2 hlavní vývojové tendence, a to tendence k intelektualizaci a tendence k demokratizaci jazyka“, které do jisté míry zahrnují i ostatní zmíněné tendence. Tendenci k demokratizaci jazyka se rozumí „*působení (běžně) mluveného jazyka na jazyk spisovný, uplatňováním těch prvků ve spisovné normě, které jsou shodné s prostředky jazyka běžně mluveného*.“ (Jedlička, 1978, s. 13) Tendence k intelektualizaci jazyka je definována jako „*jev protikladný, často vázaný na určité prostředí*.“ (Jedlička, 1978, s. 13) Jedlička spojuje intelektualizaci s internacionalizací, „*protože „speciální prostředky, zvláště lexikální a syntaktické, které se vypracovaly ve starých spisovných jazycích, se postupně vytvářejí a záměrně podporují ve spisovných jazycích mladších*.“ (Jedlička, 1978, s. 13) K demokratizaci dochází zejména na rovině fonetické a morfologické, kdežto k intelektualizaci na rovině lexikální a syntaktické.

Intelektualizační tendence odráží schopnost spisovného jazyka zaznamenat složité myšlenky. To se projevuje zejména v odborných projevech. V oblasti publicistiky už tato tendence mizí a střídá ji protichůdná tendence demokratizační, tedy užívání nespisovných prostředků, především prostředků obecné češtiny nebo slangových výrazů.

Typickým projevem intelektualizace je nárůst užívání odborného jazyka, tím se dostává intelektualizační tendence do souvislosti s tendencí k terminologizaci a determinologizaci. S rostoucím podílem užívání termínů se termíny rozšiřují i mimo sféru odborné komunikace. Některé termíny dříve úzce spjaté s daným prostředím, profesí nebo zájmovou skupinou pronikají do médií nebo do běžné komunikace. Jako příklad můžeme uvést výrazy *e-learning, floristka, bungee jumping* nebo *last minute*.

Dalším rysem intelektualizace jazyka je „*vzrůstající počet abstrakt, stejně jako určité projevy neosémantizace, především přibývání abstraktního významu u konkrét*.“ (Janovec, 2007) Už v 90. letech do češtiny pronikla slova jako *image, promotion* nebo *artikulace*. Zpravidla se jednalo o slova přejatá nebo utvořená na základě přejímek. Projev neosémantizace lze pozorovat u slov, např. *čitelnost* jako *jasnost, srozumitelnost; scéna* jako *skupina lidí se společným zájmem – hudební, politická*.

Intelektualizace jazyka se dále vyznačuje zvýšeným užíváním přejímek, a tak úzce souvisí s tendencí k internacionalizaci. Nejvíce jsou přejímány slova z angličtiny. S anglicismy se setkáme jak v odborných projevech, tak v běžné komunikaci. Velmi nápadné je užívání anglicismů zejména v mluvě mládeže, ale také zaměstnanců velkých společností atd. Mezi anglicismy patří slova jako *boss (šéf), fast food (rychlé občerstvení)* nebo *notebook*.

Znakem intelektuálizace jazyka je také užívání knižních nebo básnických prostředků. K tomu dochází například v publicistické sféře ve snaze zapůsobit a vzbudit dojem vysoké prestiže. Příkladem jsou odvozeniny na *-no* jako *intimno, digitálno*.

Jako poslední projev intelektuálizace jazyka zmíníme užívání multiverbizace, tedy víceslovných pojmenování. Jejich výhodou je vyjádření jasného významu. Jedná se zejména o termíny jako *adrenalinové sporty* nebo *doménové jméno*. Víceslovná pojmenování bývají současným působením demokratizační tendence nahrazeny jednoslovnou variantou (univerbizovaný výraz), např. *adrenalinový, doména*.

Jak již bylo výše zmíněno, opakem intelektuálizační tendence je tendence demokratizační. Demokratizace jazyka je charakteristická „zvýšenou mírou hovorovosti a pronikáním do spisovného jazyka, např. *ranař ve významu ,ostřelovač‘, džípař, kdo má v oblíbě džípy‘ (...)*.“ (Janovec, 2007)

Jedním z projevů demokratizace je univerbizace. Nevýhodou univerbizovaných výrazů může být jejich významová nejednoznačnost.

Dalším projevem demokratizace jazyka je vznik tzv. *okazionalismů*, tedy „*pojmenování, slov vznikajících příležitostně v procesu tvoření textu zpravidla pro jedno konkrétní použití podmíněné kontextem*“ (Martincová, 2017) V některých případech může být sporné, zda se jedná o okazionalismus, nebo už dochází k jeho stabilizaci v jazyce a mění se v neologismus. Jako okazionalismus můžeme označit také slova vytvořená hravým zacházením s jazykem, např. *zápočtuchtivý nebo znovutatínkovství*.

Znakem demokratizace je také užívání slangismů a profesionalismů. Kromě zájmových a profesních skupin tyto prostředky využívá také sféra publicistická pro ozvláštnění textu a autenticitu. Takovými prostředky jsou například slova *pařba (hraní počítačových her, slang hráčů počítačových her)* nebo *roštěnka (dívka, slang mládeže)*.

Na základě charakteristiky dvou hlavních tendencí lze říci, že obě tendence nejdou proti sobě, ale naopak se vzájemně propustují. „*Tendence k intelektuálizaci se vyznačuje mimo jiné jevy (výrazně) spisovnými a tendence k demokratizaci mimo jiné (původně) nespisovnými nebo jevy pohybujícími se na hranici spisovnosti a nespisovnosti*.“ (Janovec, 2007) Najdeme příklady, které představují obě tendence zároveň. Jako příklad uvedeme slovo *joint*, které označuje marihuanovou cigaretu. Toto slovo náleží ke slangu narkomanů, dnes se používá i mimo tuto skupinu v běžném hovoru. Jedná se tedy o projev demokratizace jazyka. Současně se ale jedná o přejímku a přejímání je jedním z projevů intelektuálizace. Tento příklad svědčí o tom, že přejímání nemusí nutně korelovat se spisovností a s intelektuálizací. Stejně tak nemůžeme všechny univerbáty charakterizovat jako nespisovné. Jedná se o univerbáty vzniklé z termínu, např. *fit centrum – fitko, klasické lyžování – klasika*. „*Takové univerbáty jsou*

v současné češtině hodnoceny jako neutrální právě díky jejich rozšířenosti mimo původní komunikační sféry a relativně nízké míře expresivity.“ (Janovec, 2007)

S univerbáty odvozenými z termínů se pojí tendence k *terminologizaci a determinologizaci*, resp. *slangizace a deslangizace*. „V češtině na přelomu dvacátého a dvacátého prvního století můžeme vysledovat velmi rychlý přesun jednotek z původně terminologické, resp. slangové lexikální zásoby k zásobě neutrální, nepříznačné nebo s oslabeným příznakem (tedy determinologizované, resp. deslangizované).“ (Janovec, 2007) Nelze však říci, že by se všechny slangismy mohly stát součástí spisovné, neutrální slovní zásoby. Mezi slova determinologizovaná, neslangizovaná patří např. *volejbal* a *florbal* z odvětví sportu, *face-lifting* a *peeling* z oblasti kosmetiky aj. Jedním z typů univerbizace jsou kompozita. Za nespisovná byla dříve považována tzv. *hybridní kompozita*, tedy „složenina slovtvorného základu domácího a cizího“ (Bozděchová, 2017), např. *ekofarma*, *demoukázka*. Mezi hybridní kompozita patří také složeniny jako *e-pošta* (*e* jako *elektronická*), *i-vysílání* (*i* jako *internetové*). Specifickou skupinu tvoří tzv. *kalky*, tedy „přejatá slova nebo slovní spojení z jednoho (výchozího) jazyka do jiného (cílového) jazyka jeho doslovným překladem“ (Karlíková, 2017), např. *mouse – myš*, *skeletons in the cupboard* — *kostlivci/kostry ve skříni*.

5 Diglosie

V souvislosti s postavením spisovné a obecné češtiny vzniká otázka české diglosie. Podle amerického vědce Charlese Fergusona (1959) znamená diglosie „*poměrně stabilní jazykovou situaci, ve které – kromě primárních místních nářečí jazyka (příp. včetně nějakého standardu či oblastních standardů) – existuje velmi odlišný, přísně kodifikovaný (často i gramaticky složitější) superponovaný útvar, výrazový prostředek obsáhlé a uznávané psané literatury dřívější éry či jiné komunity mluvčích, který se osvojuje hlavně formálním vzděláním, užívá se ve většině psaných a formálně mluvených projevů, avšak žádní členové jazykové komunity jej neužívají v běžné mluvě*“. Každý mluvčí téhož jazyka ovládá dvě variety, které se liší především svou prestiží. V českém jazykovém prostředí se za primární místní jazyk, nižší varietu pokládá obecná čeština – interdialekt, který svou expanzí vytlačuje klasická nářečí na našem území. Vedle obecné češtiny pak existuje vyšší varieta – kodifikovaná spisovná čeština. Výběr útvaru podléhá konkrétní komunikační situaci a funkci promluvy. Osvojení nízké variety probíhá zcela přirozeně. Obecná čeština čerpá z pravidel spisovné češtiny, ale značně je redukuje. K uspokojení společenských potřeb by měla vzniknout stabilní diglotická situace, která by zahrnovala vyšší i nižší varietu jazyka.

Fergusonova kritéria diglotického jazyka však češtině neodpovídají. Giger (2003) upozorňuje na prolínání obou kódů a na přítomnost obecné češtiny i v prostředí s vysokou společenskou prestiží. Kritérium pro výběr kódu je funkce. Čeština se vyznačuje hojným výskytem hraničních situací, ve kterých lze použít obě variety. V tradiční diglosii je pro většinu situací vhodný pouze jeden kód – vyšší varieta ve vědecké, odborné, právní literatuře nebo ve zpravodajství; nižší varieta v běžné neformální komunikaci. Variety nelze zaměňovat, výběr „*nesprávné*“ variety by působil nevhodně.³⁵

Obecná čeština se v posledních 50 letech objevuje v elektronické komunikaci, v beletristických textech i mimo přímou řeč, proniká do veřejných mluvených projevů např. ve vzdělávacích institucích, ve zpravodajství. Nižší útvar jakožto útvar běžné komunikace má vytvořit bližší, osobitější a přirozenější vztah sdělení k publiku. Vzhledem k neshodám češtiny s Fergusonovou teorií a k vytrácející se hranici mezi spisovnou a obecnou češtinou zůstává česká diglosie kontroverzním tématem české lingvistiky.

³⁵ BERMEL, N., pozn. 45, s. 9.

6 Charakteristika mluveného projevu

Jazykové sdělení lze vyjádřit ve dvou formách, a to ve formě psané (grafické) nebo mluvené (akustické). Mluvená podoba jazyka je vývojově starší. Psaná podoba vznikla až s vynálezem písma a reprezentuje podobu mluvenou. Velkou výhodou psaného textu byla a je jeho snadná konzervace. Dnes už ale můžeme uchovávat také mluvené texty. Mluvenou řeč lze také graficky zaznamenat. K tomu slouží fonetická transkripce, která využívá systém grafických znaků odpovídající jednotlivým hláskám. Oba způsoby realizace jazykového sdělení, mluvený i psaný projev, dokážou plnit všechny komunikační funkce. V některých komunikačních situacích se však běžněji používá podoba psaná, v jiných podoba mluvená.

Zvukovou podobu mluveného projevu popisují dvě lingvistické disciplíny, a to fonetika a fonologie. „*Fonetika je nauka o podstatě zvukových složek mluvené řeči. Jejím předmětem je anatomie mluvidel, jejich fyziologická činnost a akustická podstata zvuků. Studuje i podstatu komunikace, tj. způsoby (mechanismy) produkce řeči a její vnímání, tzn. činnost mluvčího a posluchače (produktora a adresáta, reaktora a řečových signálů).*“ (Bartošek, 2003, s. 20) „*Fonologie zkoumá a popisuje složky zvukové stránky jazyka z hlediska jejich funkce a systémového uspořádání, tj. zabývá se jejich využitím a místem v celkovém popisu systému výrazových prostředků jazyka.*“ (Krčmová, 2008, s. 8)

Mluvený a psaný projev lze popsat na základě odlišností od projevu psaného. V předchozím odstavci jsme již zmínili odlišný způsob realizace. Dalším výrazným rozdílem je způsob tvoření celku sdělení. „*Zatímco mluvená řeč vzniká jako kontinuum nedělitelné na nejmenší segmenty, psané komunikáty představují posloupnost diskrétních (oddělených) symbolů – písmen a slov.*“ (Bartošek, 2003, s. 20) Odlišně probíhá také percepce sdělení. K percepci mluveného projevu dochází přijetím lineárního akustického řetězce, zatímco psaný text je přijímán roztržitěně v podobě slov, které se dále spojují ve věty, souvětí. Rozdíl lze pozorovat také v osvojení obou forem. K osvojení mluvené řeči dochází přirozeně již v útlém věku dítěte nápodobou blízkých mluvčích (rodiny, přátel). Psaný projev si dítě začíná osvojovat až s nástupem do školy vědomým učením. Mluvená a psaná podoba jazyka se liší také svou normou. Mluvený projev je daleko více rozrůzněný než projev psaný. Výběr jazykových prostředků podléhá normě, ale často pouze normě lokální. Norma není pevně daná a rychle se mění. Norma psaného projevu je pevně dána kodifikací. V obou formách jazyka dochází k vývoji. Ten ale probíhá odlišně. Mluvená forma se mění daleko rychleji než forma psaná. V mluvené řeči ke změnám dochází postupně, takže si je jako uživatelé méně uvědomujeme. V psaném projevu jsou změny v kodifikaci aktualizovány vždy až po určité době, takže mohou působit nápadněji. Odlišně jsou také mluvené a psané texty produkovány. Mluvený projev je formován v reálném čase, psaný projev nikoli. Liší se také ve způsobu členění textu. Mluvená řeč má k dispozici prozodické prostředky (jako je tempo

řeči, pauza, síla hlasu, důraz apod.) a dále mimiku a gestikulaci. Psaný projev užívá grafické prostředky, a to interpunkční znaménka (čárka, tečka, otazník apod.)³⁶

S mluvenou řečí se setkáme v různých komunikačních situacích, od každodenní komunikace mezi přáteli až po veřejné projevy před publikem. Projevy soukromé jsou většinou charakteristické nižší mírou připravenosti, expresivitou a emocionalitou a spontánností. Proto se v takovém projevu můžeme často setkat s uvolněnou větnou stavbou, s nepříliš vhodným výběrem jazykových prostředků, užíváním neplnovýznamových vycpávkových slov (*vlastně, jakoby*) nebo s nefunkčním opakováním slov. Naopak veřejné projevy bývají předem připravené (často má mluvčí k dispozici i písemný podklad) a mluvčí více dbá na volbu vhodných jazykových prostředků.

Mluvčí by měl vždy usilovat o co nejsrozumitelnější, nejpřesnější a nejmýstižnější vyjádření svých myšlenek pro posluchače. Proto mluvený projev obvykle obsahuje jednoduché věty nebo krátká souvětí. K porozumění projevu je důležité i vhodné užívání prozodických prostředků a dbalá výslovnost. „*Čím je řeč veřejnější, tím pečlivější a spisovnější má být výslovnost mluvčího. Rozlišuje se výslovnost neutrální (požaduje se od ní dokonalá srozumitelnost), pečlivá (vedle srozumitelnosti obsahuje i prvky libozvučnosti) a nedbalá (slouží běžnému porozumění ve spontánní soukromé komunikaci).*“ (Bartošek, 2003, s. 23). Pravidly pro spisovnou výslovnost se zabývá ortoepie. „*Ortoepie je soubor norem, které vymezují spisovný standard zvukové podoby jazyka, jimiž se řídí zvuková podoba spisovných mluvených projevů. Součástí ortoepie je ortofonie, správná podoba výslovnosti jednotlivých hlásek.*“ (Krčmová, 2008, s. 98) Spisovná výslovnost je zachycena v příručkách Česká výslovnostní norma od J. Hůrkové (1995), Stručná pravidla české ortoepie od Z. Palkové (1994) a Základy české ortoepie od J. Zemana (2008).

³⁶ KRČMOVÁ, M. Fonetika a fonologie. Elportál, Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISSN 1802-128X. s. 8–9.

7 Jazykový management

S mluveným projevem úzce souvisí jeho spravování neboli management. Teorie jazykového managementu se formovala v 80. letech 20. století. Při jejím vzniku stáli J. V. Neustupný a B. H. Jernud. Užívání jazyka lze rozdělit na dva procesy, proces vytváření promluv a management promluv. Tyto korekční aktivity provázející vytváření promluv označujeme jako jazykový management. Jazykový management se skládá z několika fází: 1. *povšimnutí*, 2. *hodnocení*, 3. *plánování úpravy*, 4. *realizace*. Mluvčí identifikuje ve své nebo v cizí promluvě jazykový prostředek na pozadí očekávaného jazykového prostředku jako chybu či odchylku. Tento prostředek nahradí prostředkem dle něj vhodnějším. Jako příklad můžeme uvést větu: *Jsou to lidé, který znají, kteří znají vše nejlépe*. Mluvčí si všiml užití slova *kteřý*, tento prostředek zhodnotil jako nevhodný a nahradil ho prostředkem *kteří*. Při jazykovém managementu nemusí dojít ke splnění všech čtyř fází, proces může být ukončen v jakékoli z nich, např. mluvčí pouze identifikuje jazykový prostředek, ale už ho nehodnotí, ani neupravuje.

Projevem jazykového managementu je také kombinování prostředků normativních a nenormativních. Jestliže se mluvčí nechce vracet k chybně užitému prostředku, aby ho nahradil, pokračuje ve své promluvě dál za užití náležitých prostředků. Mohou vzniknout slovní spojení jako např. *ty velká rajčata, takový nejvíc aromatické houby*. U střídání obecné a spisovné češtiny nelze jednoznačně říci, zda se jedná o korekci nebo záměrné střídání kódu.

Při soukromé konverzaci mluvčí mluví spontánně a svůj projev nekontroluje. V komunikační situaci vyžadující formálnější vyjadřování by měl mluvčí vyměnit spontánní projev, kterým je nejčastěji v českém jazykovém prostředí obecná čeština, za projev spisovný. Pokud mluvčí není schopný změny kódu nebo ho změnit nechce, užívá směs spisovné a nespisovné češtiny.

Čmejrková (2011) rozděluje manifestace jazykového managementu do několika skupin. Jako první uvádí opravy obecně českého tvarosloví a pospisovňování koncovek adjektivní flexe. Jako příklad uvádí adjektiva *krásný/krásnej vzduch*, ukazovací zájmena *takovej/takový typ*, neurčitá zájmena *nějakej/nějaký kluk*, číslovky *některý/některé dítě*, relativia *který/kteří lidé*. Tyto odchylky jsou v promluvě velmi nápadné, často dochází k opravě nebo minimálně k identifikaci odchylky a pokračování výpovědi za užití spisovného tvaru, např. *Někdy ty signály, který jsou, jsou rozporné*.

Dále uvádí opravy v plurálové shodě neuter. Dodržování správné plurálové shody neuter může být pro mluvčí obtížné. Uvedeme příklady: *sladký/sladká jablka, důležitý/důležitá data, přijely/přijela vnučata*. Představy o „správné“ plurálové shodě neuter se v Čechách a na Moravě liší. Moravští a někteří čeští mluvčí uznávají femininní skloňování. Podle nich je flexe femininní vhodnější než nespisovná, např. *Rajčátka jsou šťavnatá a sladká*.

Následuje oprava koncovek substantiv. Největší potíže mluvčím činí spisovné plurálové tvary instrumentálu. Do veřejných mluvených projevů se dostávají koncovky *-ama/-ma* u substantiv všech rodů, např. *klukama, holkama, dětma, lidma, věcma*. Kvůli hojnému užívání těchto tvarů v běžné komunikaci může být pro mluvčí problematické chybný tvar odhalit a nahradit. Ve snaze vyhnout se nespisovným tvarům instrumentálu volí mluvčí často tvary nespisovné nebo hyperkorektní, např. *není na svém místě před tabulky a grafy, je třeba šetřit tukami a cukry*. Problematická je také koncovka lokálu *-ích* u substantiv středního rodu vzoru stavení. Při záměně lokálu s genitivem dochází k chybnému užití koncovky, např. *vymezení záplavových územích, část protipovodňových opatřeních*. Tyto odchylky mluvčí zpravidla neidentifikují.

Dále vyčleňuje promluvový management tvarů slovesa *být* v kondicionálu. Mluvčí často používají současně spisovné tvary *bychom* a nespisovné tvary *bysme*, např. *Aniž bysme to chtěli, aniž bychom si to uvědomili, přejímáme principy rodičů*. Pospisovněním nespisovného tvaru *bysme* vznikají hyperkorektní tvary *by jsme*, např. *neměli by jsme zapomenout, aby jsme získali vše potřebné*. Analogické opravy nalezneme u tvaru *bych* a *bysem* nebo *by jsem*, např. *já bysem/by jsem řekl, kdybysem/kdyby jsem to věděl*.

Představili jsme si pouze některé příklady jazykového managementu. Výše zmíněné příklady dokládají to, že si mluvčí uvědomují odchylky ve svém projevu a snaží se je opravit náležitými tvary podle jazykových norem. V některých případech dochází k nahrazení nespisovného prostředku domněle spisovným prostředkem a vznikají hyperkorektní tvary.

8 Škola a spisovnost

Podle Daneše „školní vyučování, veřejné, politické, vědecké a podobné diskursy, stejně jako televizní a rozhlasové zpravodajství, hlášení apod. představují doménu spisovnou.“ (1997. s. 16.) Spisovný jazyk, jakožto jediný kodifikovaný útvar, by měl být prostředkem vyučování, v předmětu český jazyk a literatura také jeho předmětem. Před nástupem do školy mají žáci zkušenost především s jazykem dialektické povahy, s jazykem, který znají od rodiny, přátel. Právě škola představuje pro žáky téměř jediné prostředí, kde se můžou se spisovným jazykem setkat a osvojit si ho.

Spisovnou češtinu s využitím hovorových prostředků by ve svém projevu neměli užívat pouze vyučující českého jazyka a literatury, ale vyučující všech předmětů. Právě učitel působí jako jakýsi řečový vzor pro žáky, protože mluveným slovem předává nejen nové poznatky, ale také řečové chování, a kultivuje tak řeč žáka. Učitelova řeč by měla splňovat určité rysy, kterými jsou 1. obsahová správnost přizpůsobená rozumovým schopnostem žáka, 2. kultivovanost, tedy jazyk odpovídající spisovné normě a ortoepické normě (spisovné výslovnosti), 3. přiměřené užívání prostředků neverbální komunikace.

Podle Svobodové učitelé užívají dva typy promluv, tzv. „dvoji řeč – jednak oficiální, čistě výukovou komunikaci se žáky, která se u většiny vyučujících nápadně přidržívala spisovnosti, jednak doplňkovou, konverzační komunikaci se žáky (usměrňování, napominání, pochvalné hodnocení apod.), kde byl u některých učitelů zaznamenán i dosti znatelný odklon od spisovnosti. Ten byl vyvolán jak kladným, tak záporným citovým zaujetím a projevoval se přítomností nespisovných lexikálních jednotek, morfologických podob anebo takových syntaktických struktur, které se řadí mezi tzv. mluvenostní rysy.“ (1996, s. 246.)

Podle Brabcové (1996, s. 221) nemusí být užití spisovné češtiny ve všech případech efektivní. Spisovný jazyk by mohl působit příliš nepřirozeně a vytvářet bariéru mezi žákem a učitelem. Jako příklad takové situace uvádí Brabcová intimní témata v hodinách občanské výchovy. Také Čechová tvrdí, že „forma komunikace učitel – žák by neměla být zcela unifikovaná, vedená nediferencovaným spisovným jazykem; měla by se realizovat na základě spisovném, avšak přiměřeně diferenciovaně podle komunikační situace a sledovaného záměru.“ (1996, s. 225) Mluvené komunikáty se vyznačují uvolněnou výstavbou textu, pronikají do nich nespisovné prostředky, které jsou však tolerovány. V nesouladu s tímto tvrzením užívají někteří učitelé ve snaze o vytříbený jazyk knižní tvary, např. *raději* (namísto *radši*), *hosté* (namísto *hosti*).

9 K diskusi o standardní a spisovné češtině

Ani mezi českými lingvisty nepanuje shoda v otázce užívání spisovné a nespisovné češtiny. Problém tkví už v samotném vymezení pojmu spisovná čeština, jehož definice je obtížná a neuspokojivá. Spisovná čeština přestává sloužit potřebám mluvčích především v běžné mluvené komunikaci a nahrazuje ji obecná čeština. V návaznosti na tyto vývojové tendence jazyka lingvisté reagují požadavky na změnu teoretických přístupů k jazyku i školní výuky spisovnosti. V této kapitole představíme několik stěžejních článků zveřejněných v odborných periodikách *Slovo a slovesnost* a *Naše řeč* od roku 2000. Jako plodnější se jevila diskuse v časopisu *Slovo a slovesnost*, proto je jí věnován větší prostor.

Nejprve představíme články F. Čermáka, P. Sgalla a Petra Vybírala *Od školské spisovnosti ke standardní češtině: výzva k diskusi* (2005) a *K diskusi o standardní a „spisovné“ češtině* (2006). Oba vyjadřují potřebu změny v oblasti kodifikace češtiny, protože neodpovídá současnému stavu jazyka. Autoři vycházejí z pojetí mluveného jazyka jako primárního a bezpříznakového, písemný projev má naopak povahu sekundární. K vývoji jazyka totiž primárně dochází skrze jeho mluvenou podobu, změny v ní se pak dostávají do podoby psané. Spisovný, kodifikovaný jazyk vychází však z projevu písemného a k mluvené podobě jazyka nepřihlíží. Proto se jeví kodifikace spisovné normy jako „*umělá, nedůsledná, vnucovaná a nevžitá a je v rozporu s mluveným jazykem*“ (Čermák, Sgall, Vybíral, 2006, s. 273).

Spisovnou normu a běžnou mluvu však nelze jednoznačně oddělit. Velká část češtiny je společná spisovné i obecné češtině. Autoři podotýkají, že „*pokud kodifikace plně neodráží normu jako celek, může směřovat jen ke znetváření češtiny, k vymáhání stylisticky hyperkorektního úzu a knižních tvarů i mimo knižní kontext.*“ (Čermák, Sgall, Vybíral, 2005, s. 106) Řešením je podle autorů oslabení preskriptivnosti kodifikace a nahrazení pojmu spisovná čeština daleko širším pojmem *standard*, který zahrnuje i „*přechodné pásmo územních, generačních a stylových rozdílů mezi psaným a neformálním mluveným jazykem*“. (Čermák, Sgall, Vybíral, 2005, s. 107) Aby nedošlo k zastarávání, standard by měl vycházet ze znalosti reálného úzu. V takto pojatém vymezení standardu by vzrostl význam postavení obecné češtiny, protože má „*už dlouho geograficky většinový charakter a šíří se dál a pro většinu mluvčích představuje nejvlastnější mateřštinu*“ (Čermák, Sgall, Vybíral, 2005, s. 111). Kodifikace by měla být redukována pouze na malé jádro, aby vznikl prostor pro četné varianty. Podle autorů by tak mělo dojít k sblížení kodifikace s územím a k dosažení vyšší přirozenosti jazyka.

Realizace těchto návrhů v praxi by znamenala změnu i ve školní výuce češtiny. Žáci by ve škole neměli slyšet slova „*nesmíš – musíš, chybně – správně, později nahrazené dvojicí nespisovně – spisovně.*“ (Čermák, Sgall, Vybíral, 2005, s. 108) Podle autorů „*do značné míry černobílá kodifikace tvarosloví podstatně přispívá k tomu, že mluvčí věnují méně pozornosti obsahu sdělení a takovým otázkám hlubší vyjadřovací kultury, jako je výběr slov a syntaktických vazeb, návaznost promluvy, vhodné*

využívání *stylového bohatství aj.*“ (Čermák, Sgall, Vybíral, 2005, 110) Obecně české tvary nejsou nižší jazykové prostředky, naopak tvoří u většiny mluvčích jádro mateřštiny, a proto by se za ně neměli stydět. Autoři konstatují, že „*má obecná čeština geograficky už dlouho většinový charakter; šíří se dál a je tedy hlavním kandidátem na bezpříznakovou mluvenou formu češtiny.*“ (Čermák, Sgall, Vybíral, 2005, s. 111)

Česká jazyková situace se tak blíží diglosii. Důsledkem je „*přeučování dětí ve škole, tj. snaha říkat jim, že dosavadní mateřština (obecná čeština, nářečí) je nesprávná, je pro mnohé traumatizující, a hlavně didakticky (i výchovně) přinejmenším nevhodné, protože to zpochybňuje jejich dosavadní hodnoty a bere jim pocit jistoty ve vyjadřování (spisovná čeština je v té době pro většinu dětí z hlediska aktivního úzu cizí norma (...)).*“ (Čermák, Sgall, Vybíral, 2006, s. 272)

Článek F. Čermáka, P. Sgalla a P. Vybírala vyvolal na stránkách časopisu velkou diskusi. Jako první reagoval na článek J. Kořenský textem *K článku Od školské spisovnosti ke standardní češtině: reakce na výzvu k diskusi* (2005), poté se přidal K. Oliva článkem *K požadavku na úroveň diskuse o spisovné/nespisovné češtině* (2005). Kořenský nesouhlasí s tvrzením autorů, že spisovná čeština ve spisovných komunikačních situacích selhává. K jejich kritice zásahu do vývoje češtiny v době národního obrození poznamenává, že díky onomu „*zavrženíhodnému*“ obrození českého národa český jazyk dnes existuje. Požadavek autorů, aby se ve veřejné komunikaci používala hovorová podoba jazyka, hodnotí jako nereálný. K tomu by mohlo dojít pouze v případě, že by se jednalo o výsledek „*procesů ustalování mluvenostních norem bez potřeby výrazných institucionálních intervencí.*“ (Kořenský, 2005, s. 272)

Kořenský spolu s Olivou vytýkají autorům terminologické skoky a nedostatky, jako například spojování opozic psanost–mluvenost a spisovnost–nespisovnost. Problematický je podle nich samotný termín „*standard*“ a jeho nejasné vymezení. Oliva se ptá, jak chtějí autoři článku dosáhnout toho, aby standard odrážel budoucí vývoj jazyka a zároveň nepodléhal jazykovému inženýrství; dále jestli jsou schopni předpovídat budoucí vývoj jazyka s dostatečným předstihem. Zavedení pojmu standard však podle Kořenského nic nevyřeší, protože oba pojmy, spisovný jazyk a standard, znamenají totéž.

Kromě Olivy a Kořenského do debaty přispěl také R. Adam svým článkem *K diskusi o spisovné a „standardní“ češtině* (2007). Adam v první řadě upozorňuje na doporučující charakter kodifikačních jazykových příruček a odmítá tvrzení autorů o „*jazykovém diktátu*“. Autoři ve svém článku dále rozvádějí, že „*k preskriptivnímu diktátu žádný lingvista právo nemá, nikdo mu ho nedal a dát nemůže (ani parlament to právo nemá).*“ (Čermák, Sgall, Vybíral, 2006, s. 271) Adam si všimá přirovnání dodržování jazykové kodifikace k dodržování zákonů a podotýká, že „*společenskému uspořádání, v němž by toto platilo, se však ve skutečnosti neříká demokracie, nýbrž anarchie.*“ (s. 186)

Stejně nepravdivý je podle Adama obraz školní výuky jazykových jevů. Ptá se, „*kterí učitelé říkají dětem paušálně, že jejich nářečí je nesprávné a nevhodné, a zda je takových učitelů tolik.*“ (s.184) Autoři charakterizují chování lingvistů, školy i mluvčích jako postpuristické (Čermák, Sgall, Vybíral P., 2006, s. 277). Adam se ptá, „*kterí současní čeští lingvisté se snaží o očišťování češtiny od cizích vlivů –*

neboť to je podstatou purismu – a které školy puristická stanoviska prosazují?“ (s. 185) Viníkem české jazykové situace je podle autorů jazyková teorie a praxe českého národního obrození (Čermák, Sgall, Vybíral, 2006, s. 271). Adam si pokládá otázku, „*Co by se s češtinou bývalo stalo, kdyby se obrozená jazykověda nepokusila vývoj češtiny ovlivňovat a usměrňovat a zůstala jen u deskripce dobové jazykové a politické situace?*“ (s. 185). Dále se autoři vyjadřují k zájmu jazykové kultury výhradně o spisovnost, nikoliv o jazyk mluvený (Čermák, Sgall, Vybíral, 2006, s. 273). Toto tvrzení Adam odmítá a označuje ho za urážlivé.

Jako řešení nevyhovujícího stavu češtiny autoři navrhuji oslabení preskriptivnosti kodifikace a nahrazení pojmu spisovnost pojmem standard. Podle Adama pojem standard není ostře vymezen a autoři zmiňují pouze některé jeho vlastnosti. V článku autoři uvádějí spojení „*spisovný standard*“, „*mluvený standard*“, „*standardní hovor*“. Není však jasné, zda se jedná o pojmy souznačné, nebo rozdílné. Adam si klade otázky, „*Jak ve skutečnosti vypadá ona danost standardu normou, je standard normě roven, nebo z ní nějak vyplývá? Která norma je ta přirozená a je opravdu jen jedna?*“ (s. 186–187)

Podle autorů je výhodou pojmu standard oproti spisovnosti to, že zahrnuje i některé prostředky nespisovné. Dále pak píšou o potřebě vymezení hranic standardu (Čermák, Sgall, Vybíral, 2006, s. 278). Tím podle Adama proměňují výhodu pojmu v nevýhodu.

V přechodu od „*černobílé spisovnosti k širšímu a volněji vymezenému pojmu standard (s jen malým tvaroslovným jádrem pro potřeby školy skutečně kodifikovaným) včetně standardního hovoru...*“ (Čermák, Sgall, Vybíral, 2006, s. 280) Adam nevidí žádný přínos: „*Černobílý*“ *pojem má být opuštěn ve prospěch pojmu šedivého, vágního (co jiného totiž znamená „volně vymezený“?), a potřeby „skutečné kodifikace“, která bude muset být vymezena jasně, aby s ní škola mohla pracovat, se přitom nezbavíme.*“ (s. 187)

Podle Adama autoři opomíjejí dva klíčové pojmy českého jazykového myšlení v teorii kodifikace, a to pojem normy a pojem funkčnosti. Adam vysvětluje, že „*předmětem kodifikace není nějak vybraná část jazyka, nýbrž existující norma kultivovaných veřejných, zejm. oficiálních projevů.*“ (s. 187) Podle autorů by měl standard reflektovat skutečný úzus (Čermák, Sgall, Vybíral, 2006, s. 278). Slovy Adama, „*bude-li však jazyková kodifikace vycházet jen z úzu, a nikoli z normy, kterou se uživatelé jazyka řídí, pak se změní z činnosti celospolečenského a kulturního významu v činnost popisnou s konečným účelem pouze poznávacím.*“ (s. 278)

Autoři kritizují neustálou aktualizaci kodifikace, proto by se mělo „*kodifikovat malé pevné jádro s variantami (to by mohlo vydržet dlouho) a pro ostatní případy mít jen pravidla pro případné novosti, aby tak vznikl pocit stability a zamezilo se seriálnosti kodifikací*“ (Čermák, Sgall, Vybíral, 2006, s. 276). Adam tento požadavek označuje za jazykové inženýrství, které autoři v článku odmítají. Kritizuje vágnost spojení „*malé pevné jádro s variantami*“ a nejasné stanovení „*pravidel pro případné novosti*“.

V závěru článku si Adam všimá zaměření autorů pouze na jednoho účastníka komunikačního procesu, a to na mluvčího. Posluchači a čtenáři nebyli bráni v potaz. Podle autorů má jazyk maximálně

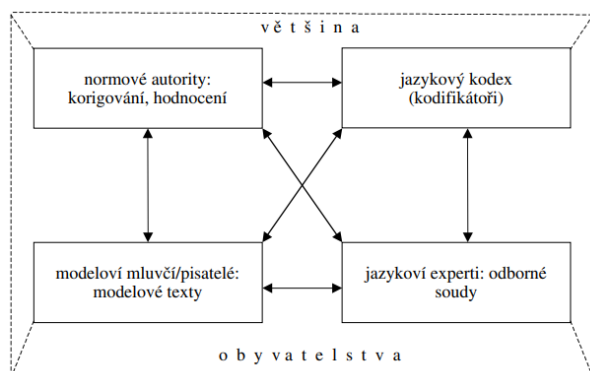
vyhovovat potřebám mluvčích. Adam upozorňuje na fakt, že by měl jazyk vyhovovat potřebám všech komunikantů, protože slouží k jejich vzájemnému dorozumění.

Radikální postoj, který odmítá jakoukoli jazykovou regulaci, zastává V. Cvrček ve svém článku *Koncept minimální intervence* (2008). Koncept by měla být „alternativou jak k současné jazykové regulační činnosti, tak k jejímu teoretickému pozadí, tj. k teorii jazykové kultury (dále jen TJK).“ (s. 284) Definici TJK členy Pražského lingvistického kroužku shledává Cvrček jako nevyhovující. Největším problémem je podle něj nedostatečné vymezení spisovnosti, podle kterého nelze objektivně rozdělit prostředky spisovné a nespisovné. Subjektivní rozdělení prostředků Cvrček připodobňuje puristickému pojetí prostředků správných a nesprávných. Pokud chybí objektivní kritéria spisovnosti, lingvistika by neměla „zasahovat do vývoje jazyka svými intervencemi, a diskvalifikovat tak uživatele jazyka za jejich (přirozené) jazykové chování (či poskytovat argumenty pro jejich diskvalifikaci).“ (s. 285). Podle Cvrčka se „jazyk vyvíjí (prostřednictvím variant a oscilace mezi nimi) v účelný nástroj komunikace spontánně a samostatně, bez asistence lingvistů“ (s. 286)

Cvrček definuje svůj koncept takto: „Cílem konceptu minimální intervence (dále jen KMI) je minimalizace intervenčního tlaku lingvistů na jazyk a na mluvčí, tzn. přiblížit jazykovou situaci (v současnosti zejména v tvarosloví) co nejvíc stavu, ve kterém existuje spontánně ustavený řád jazykových a komunikačních zvyklostí, který si mluvčí osvojují se získáváním mateřského jazyka a který je lingvisty „pouze“ pasivně zaznamenáván.“ (s. 288) Lingvisté by měli svou činnost zakládat na čisté deskripci relevantních lingvistických dat opírajících se o měřitelná kritéria, jako např. frekvence, mluvenost/psanost, regionální příznakovost (příp. celonárodnost).

K oslabení preskriptivní kodifikace je podle Cvrčka zapotřebí přestat vydávat monopolní akademické příručky (zejména Pravidla českého pravopisu) a vytvořit „pluralitu vzájemně si konkurujících deskriptivních kodifikací, které by měly stejnou prestiž jako ta stávající (založenou např. na vysoké odborné úrovni zpracování) a které by byly podloženy studiem objektivních dat (zejména na mluvené formě jazyka).“ (s. 289) Tím by bylo oslabeno přesvědčení uživatelů jazyka o jedné správné variantě jazyka. Mluvčí by si mohli sami vybrat tu, která se jim nejvíce zamlouvá.

K podstatě kodifikace ze sociolingvistické perspektivy se vyjadřuje V. Dovalil v článku

Obrázek 1: Sociální silové pole spisovné variety. (DOVALIL, V. *K úvahám o spisovném či standardním jazyku. Slovo a slovesnost*, 67, 2006. ISSN 0037-7031)

K úvahám o spisovném či standardním jazyku. (2006) Dovalil se obrací k modelu germanistického sociolingvisty Ammona s názvem *sociální silové pole spisovné variety* (*soziales Kräftefeld einer Standardvarietät*, srov. Ammon, 1995, 80nn). Model popisuje sociální síly, jejich působení a vztahy k ostatním skupinám. Podle Ammona existují 4 relevantní síly, které se na formování spisovnosti podílejí:

kodifikátoři, normové autority, modeloví mluvčí a jazykovědci; na pozadí stojí adresáti, tedy většina obyvatelstva příslušného jazykového společenství.

Z modelu lze vyčíst nejen účastníky formování standardu, ale také popis jejich činností. Normové autority představují osoby s pravomocí posoudit, rozhodnout, opravit a prosadit. Těmi jsou např. učitelé základních a středních škol nebo korektoři. Normové autority disponují velkým rozsahem a ovlivňují každého uživatele jazyka. Představitelé modelových mluvčích a pisatelů podle Ammona najdeme především v médiích. Jsou to moderátoři zpravodajství veřejnoprávních televizních a rozhlasových stanic, zpravodajci v tisku, autoři odborných textů nebo autoři oficiálních veřejných projevů. Jejich činností vznikají modelové texty, které lze charakterizovat distancí mezi produktorem a recipientem. Vztah mezi produktorem a recipientem ovlivňuje výběr a uspořádání jazykových prostředků. Proto se modelové texty vyznačují formálními prostředky s vyšší mírou spisovnosti. Skupina lingvistů je podle modelu součástí dvou oddělených instancí, ačkoliv obě určují standard. Jednou z nich jsou kodifikátoři, kterým Ammon připisuje tvorbu jazykových kodexů, tedy slovníků a gramatik. Druhou z nich tvoří jazykoví experti, kteří odborně posuzují spisovnost daných variant.

Jak model naznačuje, sociální síly na sebe vzájemně působí. Například v případě pochybnosti o spisovnosti dané varianty se modelový mluvčí nebo pisatel podívá do slovníku či gramatiky nebo se obrátí na učitele jako představitele normových autorit. Stejně tak lingvista zkoumá spisovnost dané variety v kodexech, v modelových textech a může se obrátit na normové autority. Náležitost varianty k standardní varietě by měla být podložena všemi čtyřmi instancemi. Ammon však podotýká, že instance nedisponují stejným vlivem, tedy že vliv lingvistů není stejný jako vliv normových autorit.

Na stránkách časopisu *Naše řeč* vyvolal debatu článek R. Adama *K otázce kodifikační pravomoci* (2005). Adam píše o kodifikační platnosti časopisu *Naše řeč*. Uvádí několik příkladů článků, které se snažily o kodifikaci jazykového nebo pravopisného jevu. Ty jsou však podle něj v mnoha případech matoucí, neodpovídají jazykové normě a jazykovému povědomí uživatelů češtiny. Adam vyzdvihuje kodifikaci prostřednictvím kodifikačních příruček oproti kodifikaci prostřednictvím časopisů, a to kvůli: „*systematickému řazení jevů, aktualizaci kodifikace jednou za několik let, větší skupině kodifikátorů zaručující objektivitu příručky a zřejmosti kodifikačního statusu pro čtenáře.*“ (Adam, 2005) Z těchto důvodů by kodifikační pravomoc měly mít kodifikační příručky, nikoliv časopisy, tedy ani *Naše řeč*. O rok později sdílel podobné názory V. Cvrček ve svém článku *Za ještě tvrdší kodifikační diktát?*

Na tyto texty reagoval M. Jelínek ve spolupráci s redakční radou článku *Má Naše řeč kodifikační pravomoc?* (2005) a *O kodifikaci spisovné češtiny* (2006). Autoři vyjadřují znepokojení nad zpochybněním kodifikační pravomoci naší řeči. Slovy jednoho ze členů redakční rady „*je to vlastně jediný tiskový orgán, který se zasvěceně vyjadřuje k nejrůznějším aktuálním jazykovým otázkám. Naskytují se velice naléhavé problémy, které je třeba řešit ihned a u nichž nelze čekat, až se příslušný*

problém vysvětlí v nějaké gramatice nebo slovníku.“ (2005) Autoři vysvětlují, že Naše řeč není jediným kodifikátorem spisovné češtiny, ale plní funkci „*diskusního fóra*“, kde probíhají diskuse o spisovnosti výrazových prostředků. Má tedy povahu „*kodifikačního pramene, z něhož se čerpá při kodifikování nebo pro kodifikování.*“ (2005)

10 Analýza transkriptů mluvených projevů vyučujících

V návaznosti na diskusi o spisovné a standardní češtině zkoumá analytická část práce užívání spisovného jazyka u vyučujících základních a středních škol během výuky a jejich postoj ke spisovnému jazyku. Práce využívá dva typy šetření. Prvním z nich je kvantitativní obsahová analýza transkriptů audionahrávek vyučovacích hodin. Druhým typem je kvantitativní metoda dotazníkové šetření. Cílem výzkumu není zjistit, jaké procento učitelů mluví „dobře“, tedy spisovně, a „špatně“, tedy nespisovně, ale zachytit reálný stav užívání spisovné a nespisovné, respektive obecné češtiny v mluveném projevu učitelů během výuky, zhodnotit tak míru kultivovanosti jejich projevu, dále pak reflektovat vztah vyučujících k spisovné češtině a jejich postoj k užívání spisovné češtiny během vyučovací hodiny.

Nahrávání se uskutečnilo v září a říjnu 2023. Zúčastnilo se ho 10 vyučujících, 5 vyučujících ze základní školy (analýza transkriptů Z1–Z5) a 5 vyučujících ze střední školy (analýza transkriptů S1–S5). Tyto školy byly vybrány, protože jsem na nich absolvovala pedagogickou praxi. Výběr vyučujících podléhal jejich souhlasu s nahráváním, různosti vyučovaných předmětů a zastoupení obou pohlaví. Ze základní školy se výzkumu zúčastnili vyučující českého jazyka a literatury, dějepisu, zeměpisu, matematiky a fyziky, z toho 3 muži a 2 ženy. Na střední škole byli nahráváni vyučující českého jazyka a literatury, matematiky, informatiky, fyziky a chemie, z toho 1 muž a 4 ženy.

Před nahráváním byl vyučujícím a vedení školy sdělen průběh a účel nahrávání. Následně jim byl předložen informovaný souhlas s nahráváním k podepsání (viz příloha 1). Audionahrávka vyučovací hodiny byla pořizována mobilním telefonem za přítomnosti výzkumníka. Audionahrávky byly následně ručně přepsány do textové podoby. Přepsány byly pouze promluvy vyučujícího. Promluvy žáků nebyly předmětem zkoumání, proto je v transkriptu naznačeno pouze jejich místo písmenem Ž. Způsob přepisu audionahrávky zohledňuje cíle výzkumu, neodpovídá zásadám fonetické transkripce. Transkript respektuje pravopis, nezaznamenává asimilaci znělosti, způsob nebo místo artikulace a jiné ortoepické změny v proudu řeči. Soustředí se na zachycení nespisovných a nestandardních prvků, ať už se jedná o výslovnost nebo jevy morfologické, lexikální či syntaktické.

Analýza transkriptu využívá metodu kvantitativní obsahové analýzy, která slouží ke kvantifikaci obsahových prvků, tedy k popisu jejich frekvence užívání. V našem případě je obsahovým prvkem, tedy předmětem zkoumání výskyt prostředků nestandardního jazyka. Nestandardní jevy jsou dále kategorizovány podle jejich náležitosti k jazykové rovině – hláskosloví (v transkriptu vyznačené jednoduchým podtržením), morfologie (v transkriptu tučně zvýrazněné), lexikologie (v transkriptu vyznačené dvojitým podtržením), syntax (v transkriptu vyznačené kurzívou).

Přepokládali jsme, že v mluveném projevu většiny vyučujících bude převládat projev blízký každodennímu hovoru s četnými odchylkami od standardního jazyka na všech posuzovaných jazykových rovinách s výjimkou vyučujících českého jazyka a literatury, jejichž projev bude kultivovaný a bude obsahovat pouze minimální odchylky od standardního jazyka.

10.1 Analýza transkriptu Z1

Transkript Z1 zaznamenává hodinu českého jazyka a literatury na základní škole. Vyučující vedle českého jazyka vyučuje německý jazyk.

V rovině hláskosloví dochází v některých případech k porušování vokalické kvantity, konkrétně ke krácení vokálu v nepřízvučných slabikách, např. *vašim, nevim*, „*Artikulace vokálu í (a vokálu ú) je nejnáročnější. Protože se jedná o vysoké vokály, jazyk je postaven co nejvýše k paterní klenbě. Zkrácená výslovnost je pro mluvčího pohodlnější.*“ (Hůrková, 1995, s. 20) Ve slově *vyjímek* se objevila obrácená délka vokálů. Mluvčí si zřejmě uvědomuje, že se jedná o slovo odvozené od slovesa *vyjímat se*. Není si však vědom, že kvantita vokálů se u podstatného jména a slovesa liší.

U některých slov byla zaznamenána nenormativní zjednodušená výslovnost, která vedla až k elizi hlásek, např. *(v)zpomenout, (v)ždycy, tře(b)a, vlas(t)ně, (j)deme*. Ve slově *zas* byl vypuštěn koncový vokál *-e*. Spisovná výslovnost je pro mluvčího artikulace náročnější, proto volí nenormativní výslovnostní varianty. U slova *štveřice* došlo vlivem asimilace artikulace k záměně *č* za *š*. Důvodem je podobnost tvoření těchto hlásek. „*Souhláska č patří mezi polozávěrové souhlásky. V počátku artikulace souhlásky č vzniká oslabený závěr, který se postupně uvolňuje v úžinu. Souhláska š se řadí k úžinovým samohláskám. Úžina vniklá při artikulaci souhlásky č se velmi podobá úžině při artikulaci souhlásky š.*“ (Hůrková, 1995, s. 21) V projevu se objevila nenormativní výslovnost tvaru slovesa *být – jsem* ve funkci pomocného slovesa s počátečním *j* – př. *jsou ukotvena*. V tomto případě se jedná o hyperkorektní výslovnost. Mluvčí se snaží o vyšší styl výslovnosti a užil domněle spisovnou výslovnost slovesného tvaru *jsem*.

V rovině morfologické byl dvakrát nalezen nespisovný tvar 1. osoby plurálu slovesa *být – bysme* (namísto spisovného *bychom*). Mluvčí nevědomě přešel ze spisovného jazyka do obecné češtiny. Tvar *bysme* je pro mluvčího zřejmě přirozenější, protože je součástí jeho běžné každodenní mluvy.

Projev vykazuje nedostatky převážně v rovině syntaktické. Především se jedná o nadužívání parazitických slov jako *tak, takže, třeba/třea, teda/tedy, vlastně, samozřejmě*, a ukazovacích zájmen, např. *Vezměte ten sešit, (...). Ty iniciálové zkratky vznikají tak (...)*. Tato výplňková slova dávají mluvčímu čas na promyšlení výpovědi. Pro mluvený projev jsou tyto prostředky typické. Ve větší míře však mohou působit rušivě a nevhodně. Ve dvou dlouhých souvětích mluvčí některá slova nebo slovní spojení zopakoval, např.: *A ta slova, která nepoužívám, ale znám jejich význam, akorát je teda nepoužívám ve svém projevu (...). (...), které k sobě mají, stejně jako slovanské jazyky, tak germánské také, k sobě mají blízko*. V prvním případě je důvodem zopakování výrazu zdůraznění slova. V druhém případě chce mluvčí zopakováním výrazu navázat na začátek věty, která byla přerušena vsuvkou.

V projevu se objevila chybná shoda adjektiva se substantivou ve větě *Vlastně ta němčina s angličtinou sou taky často, velmi často podobná* (namísto *podobné*). Chybná shoda nastala kvůli opakování slova *často*, které narušilo stavbu věty a mluvčí si předchozí část věty nedokázal vybavit.

Protože jsou slova *němčina* i *angličtina* rodu ženského, mluvčí užil koncovku *-á*. Jedná se však o koncovku pro jednotné číslo, nikoli pro číslo množné.

V projevu najdeme 3 nemotivované odchylky od větné stavby, které jsou v projevu nesoukromého rázu považovány za nestandardní. Mluvčí musí okamžitě reagovat na vzniklou situaci a v proudu řeči užije chybnou větnou konstrukci. Příkladem je věta: *Ale pomoci předpon, přípon a koncovek, které...se také dají tvořit slova*. V souvětí došlo k vyšínutí z větné stavby kvůli pauze po počátečním slovu vedlejší věty *keré*. Mluvčí nenavázal na původní strukturu věty, kterou vztažné zájmeno *keré* určilo, ale pokračoval ve větě hlavní. Tato odchylka se nazývá anakolut. V následujícím souvětí došlo ke zkřížení forem doplnění dvou sloves, tedy ke kontaminaci: *A můžete mi říct, z jakých dvou slov se teda to slovo vzniklo?* Mluvčí zaměnil dvě plnovýznamová slovesa – *skládat se* a *vzniknout*. Podle užití zvrtného zájmena chtěl mluvčí původně užít sloveso *skládat se*, ale poté zvolil sloveso *vzniknout*. Dalším příkladem kontaminace je toto souvětí: *Byl tam nějaký problém vyloženě, který byste chtěli nějak se zeptat?* V této konstrukci je chybně užitý pád předmětu. Vazba *zeptat se na* vyžaduje předmět v čtvrtém pádu. Mluvčí si tuto pádovou řízenost v proudu řeči neuvědomil.

V několika případech se objevilo dodatečné zpřesnění rematické složky věty, např.: 1. *Napadá tě jihoslovanský jazyk, nějaký?* (namísto *Napadá tě nějaký jihoslovanský jazyk?*) 2. *Ted' si dáme práci ve skupinkách, takovou rychlou, jednoduchou.* (namísto *Ted' si dáme takovou rychlou, jednoduchou práci ve skupinkách.*) 4. *Kluci tady můžete vzadu.* (namísto *Kluci tady vzadu, můžete*). U všech příkladů se jedná o dodatečné doplnění nebo upřesnění informace. Mluvčí se snaží, aby byla jeho výpověď co nejpřesnější a nejsrozumitelnější pro posluchače – žáka.

Několikrát se mluvčí hned po uvedení nevhodného tvaru slova opravil: *Vychází ze stejných, ze stejného jazyka. (...) tak to jsou, to je jaká slovní zásoba?* Mluvčí dává najevo, že chce užívat spisovný jazyk, je schopen sebekontroly a své chyby dokáže opravit.

V rovině lexikální se nevyskytly žádné nestandardní prostředky.

Mluvený projev Z1 se příliš neodchyluje od standardního jazyka. Mluvčí užívá převážně prvků spisovné češtiny, dbá na spisovnou výslovnost, vyjadřuje se bez větších syntaktických nedostatků, je schopen své případné chyby odhalit a následně je vhodně opravit. Mluvčí si udržuje úroveň projevu po celou vyučovací hodinu. Největším nedostatkem projevu je nadužívání některých parazitických slov. Vzhledem k povaze mluveného projevu jsou odhalené nedostatky minimální. Tento projev lze hodnotit z hlediska standardnosti jako kultivovaný. Protože se jedná o hodinu českého jazyka a literatury, byl kultivovaný a standardní projev předpokládán.

10.2 Analýza transkriptu Z2

Transkript Z2 zaznamenává hodinu dějepisu na základní škole. Vyučující kromě dějepisu vyučuje český jazyk.

Projev vykazuje četné znaky nestandardnosti ve všech posuzovaných jazykových rovinách. V rovině hláskosloví v projevu často dochází v porušování vokalické kvantity, a to ke zkracování hlásky *i/y* v předponě – *uplně* (namísto *úplně*), v kořeni – *řikali* (namísto *říkali*), *myslim* (namísto *myslím*), *prosim* (namísto *prosím*) i v koncovce – *tim* (namísto *tím*), *ruskym* velením (namísto *ruským*), *devadesátym* (namísto *devadesátým*). Jedná se o projevy zjednodušené výslovnosti. V důsledku nedbalé výslovnosti mluvčí některé hlásky nebo hláskové skupiny vypouští – vypuštění hlásky *j* – *podme* (namísto *pojďme*), *řínová* (namísto *říjnová*), *méno* (namísto *jméno*), *eště* (namísto *ještě*); vypuštění hláskových skupin – *vemte* (namísto *vezměte*), *ud'áli* (namísto *udělali*), *ňáký* (namísto *nějaký*). Mluvčí užívá protetické *v* ve slovech *vopravdu* (namísto spisovného *opravdu*) nebo *von* (namísto *on*). U slova *štyřka* došlo vlivem asimilace artikulace k záměně *č* za *š*. Všechny tyto jevy jsou projevem obecné češtiny, kterou mluvčí užívá v každodenním hovoru. Kultivovanosti projevu mluvčí nepřikládá takový význam, spíše se soustředí na obsahovou správnost.

Mluvčí v hojně míře užívá nespisovné tvary slov. V instrumentálu plurálu substantiv se objevuje unifikovaná koncovka *-ma* – *kartama*, *zbraněma* (namísto *kartami*, *zbraněmi*), *státama* (namísto *státy*). Hlásky *y* se mění v diftong *ej* jak v koncovce adjektiv – *krásnej zrcadlovej sál* (namísto *krásný zrcadlový*), zájmen – *ktorej* (namísto *ktery*), číslovek – *druhej* (namísto *druhý*), sloves – *chyběj* (namísto *chybí*), *nosej* (namísto *nosí*); tak v kořeni slova – *přichomejtl* (namísto *přichomýtl*), *bejt* (namísto *být*). Hlásky *é* je zúžena na hlásku *i/y* u adjektiv – *neobvyklý slovo* (namísto *neobvyklé*); u zájmen – *o který sme si řikali* (namísto *ktéré*), *ty byli spojenci* (namísto *ti*); u číslovek – *o druhý světový válce* (namísto *druhé světové*). U sloves tvaru 3. osoby singuláru minulého času dochází v některých případech k vypuštění *l*-ového participia, pokud *l*-ovému participiu předchází konsonant – *řek* (namísto *řekl*). Elize hlásky *l* je pro mluvčího artikulačně jednodušší. Mnohokrát se objevuje plurálový tvar 3. osoby času přítomného *maj* (namísto *mají*). Opět se jedná o artikulační zjednodušení. V projevu se několikrát objevil nespisovný tvar slovesa *být* – *bysme* (namísto *bychom*). Nespisovné tvary slov jsou pro uživatele jazyka přirozenější, proto pronikají i do projevu ve škole.

Mluvčí užívá slovtvorné modifikace slov – *ted'ka* (namísto *ted*), *koncentrák* (namísto *koncentrační tábor*), *vygúglit* (namísto českého *vyhledat*), *západ'ák* (namísto *obyvatel západu*). Slovo *západ'ák* s sebou nese také příznak expresivity stejně jako výrazy *prachy*, *chlapy*, *blbý* nebo *písemčička*. Užitím těchto výrazů chce mluvčí zaujmout posluchače. Zároveň slovní zásoba odráží každodenní mluvu vyučujícího.

Mluvčí nadměrně užívá parazitická slova jako *tak*, *takže*, *teda/tedy*, *vlastně/vlasně*, *jakože*, *jako*, *takový* nebo *no* a ukazovací zájmena, např. *k žádný tý radikalizaci obyvatelstva*, *z tý Ameriky*. Jedná se o typické znaky mluveného spontánního projevu. Ve velké míře je jejich užití však nevhodné. Mluvčí

opakuje některá slova nebo sousloví v jedné větě – *Ano, proletariát, proletariát. Tehdejších, ale tehdejších marek. Jinak by bylo v celém, v celém Československu by bylo víc Němců.* Opakování slouží v některých případech k zdůraznění slova či sousloví. Zároveň ale také pomáhá mluvčímu udržet perspektivu a nahrazuje tak parazitická slova a hezitační zvuky.

Byla zaznamenána chybná shoda přísudku s podmětem – *Stačily by dvě slova.* (namísto *stačila*). Mluvčí užil unifikovanou koncovku *y* bez rozlišení rodu. Jedná se o typický projev běžného mluvy.

Mluvčí volí často dlouhá souvětí, která působí nepřehledně a chaoticky. Příkladem tzv. *tasemnicového souvětí* je následující – *Z toho dělnictva se vždycky vyberou nějací jako hmm správní, jako dobří, jako v uvozovkách dobří komunisti, takoví ti pokrokoví, který postoupěj, takže už vlastně nejsou proletariátem, tím pádem ne, když už maj vilu a nosej oblek a maj prachy a choděj do drahejších restaurací, tak už to podle mě není proletariát.* Podobným příkladem je následující souvětí – *Že bavili sme se tam o tom, že proč je Československo, zaprvý, proč má tak divnej tvar, než potom Československo, který možná znáte, že to komunistický, jako Československá socialistická republika, a to byla trošku kratší, tady ta je trošku delší, protože tady mám, ted' nevím, jestli to dobře říkám, ocásek.* Hromaděním vedlejších vět a vsuvek, vzniká chaotické souvětí, které klade vyšší nároky na porozumění. V projevu se objevily také nemotivované odchylky od větné stavby – *A Německo se tam určily všechny podmínky mírový.* (namísto *Německo určilo*) *Ale mě by zajímalo tenhle obrázek.* (namísto *Ale mě by zajímal*) Mluvčí si nepromyslel svou výpověď před jejím vyřčením a vytvořil nestandardní věty.

Některé věty mají nestandardní slovosled – *Ale prostě opravdu to začalo se vyhrocovat.* Mluvčí si nepromyslel plnovýznamové sloveso s dostatečným předstihem a nepřizpůsobil mu pořádek slov ve větě. V projevu se hojně objevuje dodatečné zpřesnění rematické složky věty, např. *Který sme si říkali, ty nejdůležitější? Tam teda patřil kdo, do tý Trojdohody? Vzpomenete si na toho vraha, na toho slavného?* Často se jedná o otázky. Mluvčí se snaží o zpřesnění informace, na kterou se ptá.

Mluvčí se v některých případech pokusil nahradit nevhodný tvar tvarem vhodnějším. I přesto však nedošlo k opravě a byl užít tvar nespisovný, např. *Určitá jako, určitý napětí. Zorganizovat třeba nějakej, nějaky setkání.* V tomto případě tedy nešlo o opravu nespisovného tvaru na spisovný, ale o užití náležitého tvaru nespisovného, aby byla dodržena shoda. Mluvčí neusiluje o spisovný projev, ale záměrně volí nespisovné prostředky.

Mluvený projev Z2 se ve všech rovinách odchyluje od spisovné normy. Mluvčí nedbá na spisovnou výslovnost, užívá nespisovné tvary slov, volí dlouhé a složité větné konstrukce vedoucí k nepřehlednosti, dopouští se nemotivovaných větných odchylek, hojně užívá parazitická slova a ukazovací zájmena. Nestandardní prostředky prostupují celý projev. Projev mluvčího lze charakterizovat z hlediska standardnosti jako nekultivovaný podobající se běžnému každodennímu hovoru. Toto zjištění je překvapující, protože se jedná o vyučující, která vyučuje také český jazyk a literaturu. Volbu převážně nestandardních prostředků v hodině dějepisu bychom mohli zdůvodnit

jistou příběhovostí obsahu. Vyučující převážnou část hodiny vyprávěla příběh z historie, nestandardními prostředky se snažila upoutat pozornost žáků, předat jim nové informace zábavnou formou a jazykem pro ně přirozeným a snáze pochopitelným.

10.3 Analýza transkriptu Z3

Transkript Z3 zaznamenává hodinu zeměpisu na základní škole. Vyučující kromě zeměpisu vyučuje dějepis.

Projev obsahuje četné znaky nestandardnosti ve všech posuzovaných jazykových rovinách. V rovině hláskosloví dochází k porušování vokalické kvantity, a to ke zkracování hlásky *i/y* v kořeni – *podíváme se* (namísto *podíváme se*), *myslim* (namísto *myslím*) i v koncovce – *jakym* (namísto *jakým*), *patnáctym* velením (namísto *patnáctým*). Výslovnost zkrácených hlásek je pro mluvčího jednodušší. Ve slově *vyjímka* (namísto *výjimka*) došlo k záměně kvantity hlásek *y*, *i*, vlivem základového slova *vyjímat se*, ve kterém se vyskytuje krátké *y* a dlouhé *i*. V důsledku nedbalé výslovnosti mluvčí vypouští některé hlásky nebo hláskové skupiny – vypuštění hlásky *j* – *deš* (namísto *jdeš*), *menuješ* (namísto *jmenuješ*), *eště* (namísto *ještě*); vypuštění jiných hlásek – *třea* (namísto *třeba*), *vlasně* (namísto *vlastně*), *kery* (namísto *který*), *koskovaná* (namísto *kostkovaná*); vypuštění hláskové skupiny – *ňáký* (namísto *nějaký*). U slov *pomátka* a *pomatovat* došlo k záměně *a* za *o*. Mluvčí užívá protetické *v* ve slovech *vopravdu* (namísto spisovného *opravdu*) nebo *vopsaný* (namísto *opsané*). Opět se jedná o projevy obecné češtiny, kterou mluvčí užívá v běžném hovoru. Kultivovanosti projevu mluvčí nepřikládá příliš velký význam.

V rovině morfologické se mluvčí dopouští mnoha nenormativních tvarů. V instrumentálu plurálu substantiv a adjektiv mluvčí užívá unifikovanou koncovku *-ma* – *s ňákejma ostatníma zeměma* (namísto *nějakými ostatními zeměmi*). Dochází k diftongizaci hlásky *y* na *ej* v kořeni slova u slovesa *být* – *bejt*; v koncovce adjektiv – *velkej nadpis* (namísto *velký*), *českejch zemí* (namísto *českých zemí*); zájmen – *žádnej* (namísto *žádný*), sloves – *lezej* (namísto *leží*). Hlásky *é* je zúžena na hlásku *i/y* u adjektiv – *jednotlivý kraje* (namísto *jednotlivé*); u zájmen – *země, který sou na otm podobně* (namísto *které*); u číslovek – *v osmý třídě* (namísto *osmé*). Nespisovné tvary slov jsou pro uživatele jazyka přirozenější, protože jsou součástí jeho denního hovoru, proto pronikají i do projevu ve škole. U sloves tvaru 3. osoby singuláru minulého času dochází v některých případech k vypuštění l-ového participia, pokud l-ovému participiu předchází konsonant – *řek* (namísto *řekl*). Jedná o projev nedbalé výslovnosti. Mluvčí hojně používá plurálový tvar 3. osoby času přítomného *maj* (namísto *mají*). Ve slovesných tvarech 1. osoby plurálu dochází k elizi koncového *e*, např. *proberem*, *můžem*, *budem*. Opět se jedná o artikulační zjednodušení.

Mluvčí užil slovtvorné modifikace slov – *ted'ka* (namísto *ted*), *daťák* (namísto *dataprojektor*). Mluvčí užívá slova typická pro běžný hovor a přizpůsobuje se přirozené mluvě žáků.

Mluvčí nadměrně užívá parazitická slova jako *tak ňák*, *takže*, *třeba/třea*, *vlastně/vlasně*, *prostě* nebo *jo* a ukazovací zájmena, např. *jenom u t^ý Český republiky*, *kolem t^{ěch} desíti*. Výplňková slova

dávají mluvčímu čas na promyšlení věty. Mluvčí opakuje některá slova nebo sousloví v jedné větě – *To si tam, to si tam napište. (...) Přicházelo i strašně moc, strašně moc lidí.* Opakování pomáhá mluvčímu udržet větnou perspektivu a nahrazuje tak parazitická slova a hezitační zvuky.

Mluvčí užívá dlouhá souvětí, která vedou k nepřehlednosti a k vzniku nemotivovaných odchylek ve větné stavbě, např. *Že tady můžou například, eště před válkou to bylo víc, z Ukrajiny, z Rumunska, z Moldavska, z Bulharska, prostě z téhle těch států, pro který není tady těžký se naučit tu češtinu jakožto jazyk, je to podobný jako slovanský jazyky.* Začátek hlavní věty *Že tady můžou například* je přerušen vsuvkou a vedlejší větou, mluvčí nedokáže navázat na větnou stavbu a dokončit větu. Také ve větě jednoduché se objevily nedostatky větné perspektivy, např. *Co se týče ten počet obyvatel Prahy taky roste.* Mluvčí vypustil předmět u slovesné vazby *co se týče*. V následující větě došlo ke kontaminaci – *Se podívám schválně, jak na tom dopad.* Mluvčí zkřížil vazby *jak na tom je* a *jak dopadl*.

V některých větách se zvrtným *se* vznikají věty s nestandardním slovosledem – *Protoe když nás najednou z ničeho nic někdo se rozhodne napadnout, (...).* Mluvčí si nedostatečně promyslel stavbu věty a zájmeno *se* umístil až spolu se slovesem. V jiném případě mluvčí zapomněl, že zvrtné zájmeno už použil, a proto ho znovu zopakoval – *Proto třeba hranice českých zemí se od středověku se nějak výrazně neposunuly.* V následující větě kvůli nevhodnému slovosledu vznikají potíže s porozuměním – *(...) kde jsou vlastně v Evropě, jak je populární nějakéj nápoj.* Kromě špatného tvaru slovesa *být* (namísto *jsou je*) by mělo být spojení *v Evropě* součástí vedlejší věty *jak je populární nějakéj nápoj v Evropě*. Zároveň se tedy jedná o příklad vyřinutí z větné stavby.

V projevu se několikrát objevilo dodatečné zpřesnění rematické složky věty, např. *A třeba, když to vezmeme, těch deset milionů, (...). Napište tři země v Evropě, který maj větší a menší počet obyvatel, tak to zvládnete. Než Česká republika. Vysočina, hmm, víme, kde to je, tenhle ten?* Mluvčí se snažil o zpřesnění nebo doplnění informace. V posledním případě se také jedná o zpřesnění, ale nemusí k němu kvůli užití zájmen dojít.

V mluveném projevu Z3 se objevují odchylky od standardního jazyka na všech posuzovaných jazykových rovinách. Mluvčí se dopouští chyb ve spisovné výslovnosti, užívá nespisovné tvary slov, volí dlouhé a složité větné konstrukce vedoucí k nemotivovaným větným odchylkám a nestandardnímu slovosledu, ve velké míře užívá parazitická slova a ukazovací zájmena. Nestandardní prostředky prostupují celý projev. Projev mluvčího lze popsat z hlediska standardnosti jako nekultivovaný blížící se každodennímu hovoru. Protože se jedná o učitele zeměpisu a dějepisu, užívání převážně standardního jazyka nebylo předpokládáno. Volbou převážně nestandardních prostředků chtěl vyučující zřejmě upoutat pozornost žáků a přiblížit se jejich mluvě.

10.4 Analýza transkriptu Z4

Transkript Z4 zaznamenává hodinu matematiky na základní škole. Vyučující kromě matematiky vyučuje také zeměpis.

Mluvčí se odchyľuje od standardnosti ve všech posuzovaných jazykových rovinách. V rovině hláskosloví dochází v porušování vokalické kvantity, a to ke zkracování hlásky *í/ý* v kořeni – zvětšim (namísto *zvětším*), *řikám* (namísto *řikám*) i v koncovce – *vopravim* (namísto *opravím*), *patnáctym* (namísto *patnáctým*). Jedná se o projevy zjednodušené výslovnosti. V důsledku nedbalé výslovnosti mluvčí vypouští některé hlásky nebo celé slabiky – vypuštění hlásky *j* – *pude* (namísto *půjde*), *eště* (namísto *ještě*); vypuštění jiných hlásek – *třea* (namísto *třeba*), *vlasně* (namísto *vlastně*), *kery* (namísto *který*), *vemem* (namísto *vezmem*); vypuštění hláskové skupiny – *ňáký* (namísto *nějaký*), *d'álo* (namísto *dělalo*). Nedbalou výslovností vznikají i zkomolená slova jako např. *odtamtaď* (namísto *odtamtud*). V projevu mluvčího se objevuje protetické *v*, např. *vobráceně* (namísto *obráceně*), *vo sto* (namísto *o sto*) nebo *voparvim* (namísto *opravím*). Mluvčí několika případech užil nenormativní výslovnost slovesa *být*. Ve větě *Tady sou oba dva*. je sloveso *být* plnovýznamové, proto je nutná výslovnost počátečního *j*. Do projevu proniká styl každodenní mluvy mluvčího, tedy obecná čeština.

V projevu se v hojně míře objevují nespisovné tvary slov. V instrumentálu plurálu substantiv, zájmen a číslovek se vyskytuje unifikovaná koncovka *-ma* – *těma číslama* (namísto *těmi čísly*), *těma nulama* (namísto *těmi nulami*), *s váma* (namísto *s vámi*). Hlásky *y* se mění v diftong *ej* jak v koncovce adjektiv – *klasickej sešit* (namísto *klasický*), zájmen – *ktorej* (namísto *který*), číslovek – *druhej příklad* (namísto *druhý*); tak v kořeni slova – *tejdne* (namísto *týdne*). Hlásky *é* je zúžena na hlásku *í/ý* u adjektiv – *do Mladý Boleslavi* (namísto *Mladé*); u zájmen – *takový úlohy* (namísto *takové*); u číslovek – *v druhý skupině* (namísto *druhé*). V projevu se několikrát objevil nespisovný tvar slovesa *být* – *bysme* (namísto *bychom*), *seš* (namísto *jsí*). Ve slovesných tvarech 1. osoby plurálu dochází k elizi koncového *e*, např. *budem*, *pojedom*, *kouknem*. Opět se jedná o artikulační zjednodušení. Nespisovný jazyk je součástí každodenního hovoru mluvčího, používá ho častěji než jazyk spisovný, proto proniká i do projevu ve škole.

Mluvčí užívá slovotvorné modifikace slov jako *ted'ka* (namísto *ted'*), *dat'ák* (namísto *dataprojektor*). Objevilo se také slovo s příznakem expresivity – *blbě*. Nestandardní slovní zásoba odráží každodenní projev mluvčího i mluvu žáků.

Mluvčí nadměrně užívá parazitická slova jako *tak*, *tak ňák*, *tak prostě*, *vlastně/vlasně*, *třeba/třea*, *takový*, *ňáký nebo jo* a ukazovací zájmena, např. *podle tý abecedy*, *o tuhle tu uplně první hodinu*. Jedná se o typické znaky spontánního mluveného projevu. Mluvčí opakuje některá slova nebo sousloví v jedné větě – (...) *ktorej, ktorej vyhovuje pomalejší tempo*. *Supr, supr*. Opakování neslouží ke zdůraznění, ale mluvčí tím získává čas na promyšlení zbytku věty, nahrazuje tak parazitická slova a hezitační zvuky.

Byla zaznamenána chybná shoda přísudku s podmětem – *více než v Českým drahách*. (namísto *Českých*). Tato chyba nebyla zapříčiněna neznalostí mluvčího, spíše se jednalo o přechnutí. Další

chybná shoda se vyskytla ve vedlejší větě přívlastkové – *ten malej sešit, do kerých počítáte výpočet*. Tvar zájmena *kerý* odkazující na slovo *sešit* v 1. pádu singuláru, odpovídá ale spisovnému tvaru 2. pádu plurálu. Mluvčí ve snaze užít spisovný tvar užil tvar nevhodný, odpovídající jinému jmennému číslu.

Mluvčí často užívá dlouhá souvětí, která vedou k nepřehlednosti. Příkladem je následující souvětí – *Vždycky to bude, že ty, kerý toho stihnou za hodinu víc, tak prostě aby nemuseli třea tak dlouho čekat aa ty zase, kterejm, kterejm vyhovuje pomalejší tempo, tak bude lepší, když se na něco koukem třea do podrobna víc*. Mluvčí si nedostatečně promyslel stavbu souvětí, s přibývajícím počtem vět se v souvětí ztrácí a není schopen ho dokončit. Jedná se o příklad tasemnicového souvětí spolu s anakolutem. V projevu se objevily nemotivované odchylky od větné stavby, např. *Někomu vyhovuje třea, ze sedum dvacet tři nejdřív dopočítá do tý osmý hodiny*. Jedná se o poměrně dlouhou větu jednoduchou. Mluvčí zapomněl, že již použil sloveso *vyhovuje* a nedal sloveso *dopočítá* do náležitého tvaru, infinitivu. V projevu se objevily také některé nesrozumitelné věty – *O kolik minut déle sme strávili více v trilexu? Jak dlouho sme celkovou dobu strávili v tom vlaku?* Tyto jevy můžeme označit jako nedostatky větné perspektivy. V obou případech mluvčí ve větě užil dvě slova podobného významu – *déle* a *více*, *dlouho* a *dobu*. Jejich dvojí výskyt je nadbytečný. V prvním případě je zapotřebí slovo *více* vypustit. Druhou větu bychom museli celou transformovat, protože vykazuje více nedostatků – *Jak dlouho jsme byli ve vlaku?*

V projevu se několikrát objevilo dodatečné zpřesnění rematické složky věty, např. *(...) nebo to mám zvětšit, to písmo? Co je tam napsaný, napravo? Ale je to složitější cesta k tomu*. Často k tomu dochází v otázkách. Mluvčí se snaží, aby byla jeho otázka nebo nová informace co nejpřesnější.

Mluvený projev Z4 se ve všech rovinách odchyluje od standardního jazyka. Mluvčí nedbá na spisovnou výslovnost, užívá nespisovné tvary slov, volí dlouhé a složité větné konstrukce, které působí chaoticky a vedou k nemotivovaným větným odchylkám, v některých případech je zčásti nemožné zachytit jejich význam. Hojně užívá parazitická slova a ukazovací zájmena. Nestandardní prostředky prostupují celý projev. Projev mluvčího lze charakterizovat z hlediska standardnosti jako nekultivovaný blížící se každodennímu hovoru. Protože se jedná o vyučujícího matematiky a zeměpisu, nebyl předpokládán převážně standardní jazyk. Vyučující neusiluje o kultivovaný projev. Nestandardní jazyk je pro něj přirozenější a je to také způsob, jak se přiblížit žákům a zaujmout je.

10.5 Analýza transkriptu Z5

Transkript Z5 zaznamenává hodinu fyziky na základní škole. Vyučující vyučuje pouze tento předmět.

Projev obsahuje četné znaky nestandardnosti ve všech posuzovaných jazykových rovinách. V rovině hláskosloví dochází k porušování vokalické kvantity, a to ke zkracování hlásky *i/ý* v kořeni – *myslim* (namísto *myslím*), *jezdim* (namísto *jezdím*), *i* v koncovce – *pani* (namísto *paní*), *na druhym* (namísto *druhým*), *v různym* (namísto *různým*). Výslovnost zkrácených hlásek je pro mluvčího jednodušší. V důsledku nedbalé výslovnosti mluvčí vypouští některé hlásky nebo celé hláskové skupiny – vypuštění hlásky *j* – *deme* (namísto *jdeme*), *menuje* (namísto *jmenuje*), *eště* (namísto *ještě*); vypuštění jiných hlásek – *trea* (namísto *třeba*), *vlasnost* (namísto *vlastnost*), *kerý* (namísto *který*), *vdycky* (namísto *vždycky*), *jesli* (namísto *jestli*); vypuštění hláskové skupiny – *ňáký* (namísto *nějaký*), *vemte* (namísto *vezměte*). Mluvčí užívá protetické *v* ve slovech *votevřu* (namísto spisovného *otevřu*) nebo *vopakovali* (namísto *opakovali*), *vod toho* (namísto *vod toho*). U slova *štrnáct* došlo vlivem asimilace artikulace k záměně *č* za *š*. Mluvčí v několika případech užil nenormativní výslovnost slovesa *být*. Ve větě *Íy ste možná některý chytřejší než některá pani učitelka*. je sloveso *být* plnovýznamové, proto je nutná výslovnost počátečního *j*. Všechny tyto znaky jsou projevem obecné češtiny, typické pro každodenní mluvu.

V rovině morfologické se mluvčí dopouští mnoha nenormativních tvarů slov. V instrumentálu plurálu zájmen se objevila unifikovaná koncovka *-ma* – *s nima* (namísto *s nimi*). Dochází k diftongizaci hlásky *y* na *ej* v kořeni slova – *bejt* (namísto *být*), *vymejšlení* (namísto *vymýšlení*), *vyhýbej se* (namísto *vyhýbej se*); v koncovce adjektiv – *dobrovolnej úkol* (namísto *dobrovolný*), *zbylej m žákům* (namísto *zbylým*); zájmen – *každej* (namísto *každý*), číslovka – *druhej prvek* (namísto *druhý*), sloves – *lišej* (namísto *liší*). Hlávka *é* je zúžena na hlávku *i/ý* u adjektiv – *plynný látky* (namísto *plynné*); u zájmen – *k jakýho* (namísto *jakého*); u číslovek – *po druhý* (namísto *druhé*) *i* v kořeni slovesa – *plíst* (namísto *plést*). U sloves tvaru 3. osoby singuláru minulého času dochází v některých případech k vypuštění *l*-ového participia, pokud *l*-ovému participiu předchází konsonant – *řek* (namísto *řekl*), *vyběh* (namísto *vyběhl*). Jedná o projev nedbalé výslovnosti. Mluvčí hojně používá plurálový tvar 3. osoby času přítomného *maj* (namísto *mají*), *zůstávaj* (namísto *zůstávají*). Ve slovesných tvarech 1. osoby plurálu dochází k elizi koncového *e*, např. *jedem*, *projdem*, *použijem*. Opět se jedná o artikulační zjednodušení. Mluvčí užívá nespisovné tvary slovesa *být* – *nejseš si jistej* (namísto *nejsi*), *mohli bysme říct* (namísto *bychom*), *abysem tě slyšel* (namísto *abych*). Nespisovné tvary slov jsou pro mluvčího přirozenější, proto pronikají i do komunikace ve škole.

V projevu se objevuje pestrá slovní zásoba. Mluvčí užívá slovtvorné modifikace slov jako *ted'ka* (namísto *ted'*), *vodák* (namísto *vodácký výcvik*) a řadu slov s příznakem expresivity – *blbě*, *dopatláte*, *bura* a *kule* jako výrazy pro známku 5, *ptákovina*, *sakra*, *ježišmarja*, *bacha*, *ouky douky*,

Mluvčí chce zaujmout a pobavit žáky. Proto volí slovní zásobu, která je žákům blízká a sami ji užívají v běžném hovoru.

Mluvčí nadměrně užívá parazitická slova jako *tak, takže, teda, třeba/třea, no* nebo *jo* a ukazovací zájmena, např. *podle tý abecedy, v tý šestce*. Tyto typické znaky mluveného projevu mohou být ve velkém množství rušivé a nevhodné. Mluvčí opakuje některá slova nebo sousloví v jedné větě – *Atom je pro nás nejmenší, nejmenší částice. Dostanete každé z vás dostanete papír*. V prvním případě má opakování funkci zdůraznění, zároveň pomáhá mluvčímu udržet perspektivu a nahrazuje hezitační zvuky nebo parazitická slova. V druhém případě došlo k opakování, protože místo předmětu mluvčí zpřesnil podmět. Proto poté znovu uvedl přísudek a doplnil předmět.

Byla zaznamenána chybná shoda přísudku s podmětem – *Vám zbytejm dva, čtyři, pěti (...)*. (namísto *dvěma, čtyřem*) *Jesli tam bylo nákej pojem (...)*. (namísto *byl*). V prvním případě byly chybné tvary číslovek zapříčiněny proudem řeči. Mluvčí se soustředil na počítání žáků, správný tvar uvedl až v konečné číslovce. V druhém případě si mluvčí dostatečně nepromyslel podmět věty. Zvolil podmět, který se s přísudkem neshoduje.

Mluvčí často užívá eliptická sdělení – *Ono tam toho ted'kon v tý šestý třídě nebudeme mít z fyziky*. (chybí *nebudeme mít tolik*) Elipsa je v některých případech ale tak značná, že může být pro posluchače těžké pochopit význam věty. Spolu s nemotivovanými odchylkami od větné stavby vzniká nesmyslná věta – *Ondro, tobě kdyby tam vlastnosti a nestihš to, (...)*. (ze situace vyplynulo: *Ondro, kdyby pro tebe byly vlastnosti příliš dlouhé a nestihš to*). V následujících větách došlo k vyšinutí z větné stavby – *A komu ani v tý dvojici to nedáte dohromady, (...)* – mluvčí chtěl nejdříve říci *komu to nepůjde*, ale použil jinou vazbu, která vyžaduje zájmeno *kdo* namísto *komu*. *Nechceš s někým do skupinky se taky přidat?* – K větě *nechceš s někým do skupinky* mluvčí doplnil zbylou část věty, která nenavazuje na část předchozí. Sousloví *s někým* by muselo být nahrazeno *k někomu*. Ve větě – *On třeba některý ty prvky se třeba vůbec neznaly v tý době* – došlo k vyšinutí z větné vazby kvůli parazitickému slovu *třeba*, které narušilo myšlenku mluvčího a mluvčí nebyl schopen navázat na původní větnou strukturu.

V projevu se několikrát objevilo dodatečné zpřesnění rematické složky věty, např. *Už byste to měli znát, ten pojem, jo. Může jich tam bejt různej počet, protonů. Ale ted' to není hotový ještě*. Mluvčí se snaží o zpřesnění nebo doplnění informace.

V mluveném projevu Z5 se objevují odchylky od standardního jazyka na všech posuzovaných jazykových rovinách. Mluvčí se dopouští chyb ve spisovné výslovnosti, užívá nespisovné tvary slov, nestandardní expresivní výrazy, eliptická vyjádření, která brání v pochopení významu výpovědi, dopouští se nemotivovaných větných odchylek, ve velké míře užívá parazitická slova a ukazovací zájmena. Nestandardní prostředky prostupují celý projev. Projev mluvčího lze z hlediska standardnosti popsat jako nekultivovaný blížící se každodennímu hovoru. Protože se jedná o učitele fyziky, nebyl

předpokládán převážně spisovný projev. Volbou převážně nestandardních prostředků chtěl vyučující upoutat pozornost žáků, přiblížit se jim a udělat fyzikální učivo atraktivní a snáze pochopitelné.

10.6 Analýza transkriptu S1

Transkript S1 zaznamenává hodinu českého jazyka a literatury na střední škole. Vyučující vyučuje také výtvarnou výchovu.

V rovině hláskosloví dochází v několika slovech k porušování vokalické kvantity, a to ke zkracování hlásky *i/ý* v předponě – *uplně* (namísto *úplně*); v kořeni – *řikám* (namísto *říkám*), *podivat* (namísto *podívat*) i v koncovce – *pod tím* (namísto *tím*). Ve slově *pomatujete si* došlo k záměně *a* za *o*. Mluvčí užil protetické *v* ve slově *von* (namísto *on*). Tyto příklady jsou projevy obecné češtiny.

V rovině morfologické se objevily nespisovné tvary slov s koncovkou *i/ý* namísto *é* u adjektiv – *další nějaký* (namísto *nějaké*). U zájmena *jaký* v 1. pádu plurálu rodu mužského životného nedošlo k změkčení koncovky – *soudcové jsou jaký* (namísto *jací*). Opět se jedná o projev obecné češtiny.

V rovině lexikální se nevyskytla žádná nestandardní slova.

Projev vykazuje nedostatky převážně v rovině syntaktické. Především se jedná o nadužívání parazitických slov jako *tak*, *takže*, *tedy*, *žejo*, *třeba*, *vlastně*, *takový* a ukazovacích zájmen, např. *v té ukázce*, *v tom textu*, *oproti tomu světu ten Bůh dokonalý*. Zmíněné prostředky jsou pro mluvený projev typické. Dávají mluvčímu čas na promyšlení zbytku věty a nahrazují hezitační zvuky. Ve dvou dlouhých souvětích mluvčí některá slova nebo slovní spojení zopakoval, např.: *Co dělá poutník? Co dělá poutník? Kde nalézá klid konečně? Kde nalézá klid poutník?* Mluvčí často opakuje otázky nebo jejich části, aby je zdůraznil. Zároveň tak naléhá na komunikačního partnera, aby odpověděl. Ve větě – *Takže by brýle by měly tedy mámit a měly mu tedy co?* – se opakuje tvar *by*. Důvodem je nepozornost mluvčího.

V projevu nebyly nalezeny žádné nemotivované odchylky od větné stavby. Malé nedostatky se objevily ve slovosledu, např. *Proč poutník se vydává na cestu*. Mluvčí zvolil plnovýznamové sloveso s nedostatečným předstihem, proto nestihl včas umístit zvrtné zájmeno *se*.

V projevu se několikrát objevilo dodatečné zpřesnění rematické složky věty, např. *Je tam tomu věnovaná značná část textu, jak vypadá. Další nějaký. Pak tam máme ještě hrad zmíněný*. Mluvčí se snaží o zpřesnění nebo doplnění informace.

V několika větách se mluvčí hned po uvedení nevhodného tvaru slova opravil: (...) *některá další, některé další postavy. Takže von, on hledá (...)*. Mluvčí dává najevo záměrné užívání spisovného jazyka, je si vědom svých chyb a dokáže je opravit.

Mluvený projev S1 se příliš neodchyluje od standardního jazyka. Mluvčí užívá převážně prvků spisovné češtiny, dbá na spisovnou výslovnost, vyjadřuje se téměř bez syntaktických nedostatků, je schopen své případné chyby odhalit a následně je vhodně opravit. Největším nedostatkem projevu je nadužívání některých parazitických slov. Zmíněné nedostatky jsou však vzhledem k povaze mluveného projevu minimální. Projev lze hodnotit z hlediska standardnosti jako kultivovaný. Kultivovaný projev si vyučující udržel po celou dobu vyučovací hodiny. Protože se jedná o vyučující českého jazyka a literatury, byl kultivovaný projev předpokládán.

10.7 Analýza transkriptu S2

Transkript S2 zaznamenává hodinu fyziky na střední škole. Vyučující vyučuje také přírodopis.

Projev obsahuje znaky nestandardního jazyka ve všech posuzovaných jazykových rovinách. V rovině hláskosloví dochází k porušování vokalické kvantity, a to ke zkracování hlásky *i/y* v kořeni – *prosim* (namísto *prosím*), *zkusim* (namísto *zkusím*), i v koncovce – *pod tim* (namísto *tím*), *jakym* (namísto *jakým*) nebo *dolu* (namísto *dolů*). Výslovnost zkrácených hlásek je pro mluvčího jednodušší. V důsledku nedbalé výslovnosti mluvčí vypouští některé hlásky nebo celé slabiky – vypuštění hlásky *j – de* (namísto *jde*), *eště* (namísto *ještě*); vypuštění jiných hlásek – *zpomináte* (namísto *vzpomináte*), *vlasnost* (namísto *vlastnost*), *kerý* (namísto *který*), *dyž* (namísto *když*) *začlo* (namísto *začalo*); vypuštění hláskové skupiny – *ňákej* (namísto *nějaký*), *vemte* (namísto *vezměte*). Mluvčí užívá protetické *v* ve slově *vona* (namísto *on*). Mluvčí v několika případech užil nenormativní výslovnost slovesa *být* – *A jenom když tam sou nějaké minerály*. V této větě je sloveso *být* plnovýznamové, proto je nutná výslovnost počátečního *j*. Zmíněné příklady jsou opět projevy obecné češtiny.

Mluvčí užívá nespisovné tvary slov. V instrumentálu plurálu zájmen se objevuje unifikovaná koncovka *-ma – nima* (namísto *nimi*). Hlásky *y* se mění v diftong *ej* jak v koncovce adjektiv – *lidskej mozek* (namísto *lidský*), zájmen – *ktorej* (namísto *který*), tak v kořeni slova – *ohřejvá* (namísto *ohřívá*), *bejt* (namísto *být*). Hlásky *é* je zúžena na hlásku *i/y* u adjektiv – *vařiče dělaný tak* (namísto *dělané*); u zájmen – *z tý* (namísto *té*). U sloves tvaru 3 osoby singuláru minulého času dochází v některých případech k vypuštění *l*-ového participia, pokud *l*-ovému participiu předchází konsonant – *řek* (namísto *řekl*), *moh* (namísto *mohl*). Elize hlásky *l* je pro mluvčího artikulačně jednodušší. Mnohokrát se objevuje plurálový tvar 3. osoby času přítomného *maj* (namísto *mají*), *promíchávaj* (namísto *promíchávají*), *chovaj* (namísto *chovají*). Opět se jedná o artikulační zjednodušení. V projevu se několikrát objevil nespisovný tvar slovesa *být* – *bysme* (namísto *bychom*). Nespisovné tvary slov jsou součástí každodenního rozhovoru mluvčího, používá je častěji než tvary spisovné, proto pronikají i do projevu ve škole.

Mluvčí užívá převážně standardní slovní zásobu. Několikrát se ale objevila slovtvorná modifikace slova *ted'ka*, dále pak slovo s příznakem expresivity – *bla bla bla*.

Mluvčí nadměrně užívá parazitická slova jako *takže*, *vlastně*, *že jo*, *tak*, *teda*, *třeba*, *prostě* nebo *jo* a ukazovací zájmena, např. *tady u toho*, *tak tady u toho plastu*, *ten kahan tu vodu ohřívá*. Jedná se o typické znaky mluveného projevu. Mluvčí opakuje některá slova nebo sousloví v jedné větě – *Ty části se ve vodě promíchávaj, ve vodě se můžou promíchávat. My když si dáme ruce, my když si sem dáme ruce na tu desku (...)*. Opakování nese funkci zdůraznění, zároveň dává prostor mluvčímu pro rozmyšlení zbytku věty.

V projevu se objevilo několik málo nemotivovaných odchylek od větné stavby – *Jakým typem vedením, teda prouděním?* Tvar substantiv *vedením* a *prouděním* se přizpůsobil tvaru přechozího slova

typem. Tento typ odchylky se nazývá *atrakce*. Standardně by věta zněla: *Jakým typem vedení, teda proudění?*

V mluveném projevu S2 se objevují odchylky od standardní češtiny na všech posuzovaných jazykových rovinách. Největšími nedostatky projevu jsou nespisovná výslovnost a užívání nespisovných tvarů. Nestandardní prostředky prostupují celý projev, projev jimi však není přehlacen. Projev mluvčího bychom charakterizovali z hlediska standardnosti jako kultivovaný. Protože se jedná o vyučující chemie, nebyl předpokládán standardní jazyk. Volbou některých nestandardních prostředků se chtěl vyučující přiblížit mluvě žáků a udělat fyzikální učivo atraktivní a snáze pochopitelné.

10.8 Analýza transkriptu S3

Transkript S3 zaznamenává hodinu informatiky na střední škole. Vyučující vyučuje pouze tento předmět.

Projev se odchyluje od standardu ve všech posuzovaných jazykových rovinách. V rovině hláskosloví dochází ke zkracování hlásky *i/y* v předponě – *uplně* (namísto *úplně*); koncovce – *s něčím* (namísto *něčím*), *před tím* (namísto *tím*). Výslovnost zkrácených hlásek je pro mluvčího jednodušší. V důsledku nedbalé výslovnosti mluvčí vypouští některé hlásky nebo celé slabiky – vypuštění hlásky *j* – *de* (namísto *jde*), *méno* (namísto *jméno*), *eště* (namísto *ještě*); vypuštění jiných hlásek – *jesli* (namísto *jestli*), *vlasně* (namísto *vlastně*), *kery* (namísto *který*), *dyž* (namísto *když*); vypuštění hláskové skupiny – *ňaký* (namísto *nějaký*), *dyť* (namísto *vždyť*). U slov *štyři* a *štyřicet* došlo vlivem asimilace artikulace k záměně *č* za *š*. Mluvčí v několika případech užil nenormativní výslovnost slovesa *být*, např. *Štyři lidi sou na to oddělení výzkumu a inovací* je sloveso *být* plnovýznamové, proto je nutná výslovnost počátečního *j*. Jedná o projevy obecné češtiny, kterou mluvčí užívá v běžném hovoru.

V rovině morfologické se mluvčí dopouští mnoha nenormativních tvarů slov. V instrumentálu plurálu substantiv, adjektiv a zájmen se objevila unifikovaná koncovka *-ma* – *s těma dalšíma odděleníma* (namísto *s těmi dalšími odděleními*). Dochází k diftongizaci hlásky *y* na *ej* v kořeni slova – *bejt* (namísto *být*); v koncovce adjektiv – *těm proškolenejm* (namísto *proškoleným*), *dobrej guláš* (namísto *dobrý*); zájmen – *takovej* (namísto *takový*), *od kterých* (namísto *od kterých*), *sloves – vrátěj* (namísto *vrátí*). Hlásky *é* je zúžena na hlásku *i/y* u adjektiv – *důležitý je* (namísto *důležité*); u zájmen – *každý oddělení* (namísto *každé*); *i* v kořeni slovesa – *víst* (namísto *vést*). Nespisovné tvary slov jsou pro mluvčího přirozenější, protože je užívá v běžném hovoru. U sloves tvaru 3. osoby singuláru minulého času dochází v některých případech k vypuštění l-ového participia, pokud l-ovému participiu předchází konsonant – *moh* (namísto *mohl*). Ve slovesných tvarech 1. osoby plurálu dochází k elizi koncového *e*, např. *potřebujem*. Opět se jedná o projev nedbalé výslovnosti a znak obecné češtiny.

Mluvčí užívá některé slovo tvorné modifikace, nejčastěji slovo *ted'ka* nebo také *stejnak*. Objevil se frazém s příznakem expresivity – *bude to klapat*. V projevu mluvčího převažuje standardní jazyk.

Mluvčí nadměrně užívá parazitická slova jako *tak*, *takový takže*, *no* nebo *třeba* a ukazovací zájmena, např. *pryč z toho obchodu, jak ta pokladna ví, na tu účtenku*. Jedná se o typické znaky

mluveného projevu. Mluvčí opakuje některá slova nebo sousloví v jedné větě – *Tak už to, že si vytvoříte nějak seznam lidí, od kterých chcete vybrat a evidujete si, že ste vybrali, tak už to je informační systém. Jo, takže třeba třeba na tom právním oddělení (...)*. V prvním případě mluvčí opakuje dříve uvedenou frázi, aby navázal na hlavní větu, kterou přerušil vedlejšími větami. V druhém případě opakováním parazitického slova *třeba* mluvčí získává čas, aby si promyslel zbytek věty.

Mluvčí užil nominativ jmenovací – *Na to oddělení marketing (...)* Bylo by vhodnější užít namísto tvaru 1. pádu tvar 2. pádu – *marketingu*. K tomuto jevu často dochází při užití slov cizího původu, stejně jako v tomto případě.

V projevu se několikrát objevilo dodatečné zpřesnění rematické složky věty, např. *(...), co tam má napsat, na tu účtenku. (...), tak se v nich rychle vyznal, v těch zaměstnancích.* Mluvčí se snaží o zpřesnění nebo doplnění informace.

V jedné větě byl zaznamenán nestandardní slovosled – *V průběhu ty hry můžete si to třeba upravovat.* Problém nastal u zvrtného zájmena *si*. Mluvčí si s dostatečným předstihem nepromyslel plnovýznamové sloveso věty, a proto nestihl včas užít zvrtné zájmeno.

V jedné větě se mluvčí hned po uvedení nevhodného tvaru slova opravil – *(...) rozmístěný, rozmístěná jednotlivá oddělení.* Tím mluvčí dává najevo, že chce užívat spisovný jazyk, je si vědom své chyby a dokáže ji opravit.

V mluveném projevu S3 se objevují odchylky od standardní češtiny ve všech posuzovaných jazykových rovinách. Mluvčí se dopouští chyb ve spisovné výslovnosti, užívá nespisovné tvary slov a nadužívá parazitická slova a ukazovací zájmena. Naopak ale nebyly nalezeny žádné nemotivované odchylky od větné stavby. Nestandardní prostředky prostupují celý projev. Projev mluvčího bychom charakterizovali z hlediska standardnosti jako nekultivovaný blížící se každodennímu hovoru. Protože se jedná o vyučující informatiky, nebylo předpokládáno standardní vyjadřování. Vyučující téměř celou hodinu zadával práci žákům. Zvolil převážně nestandardní prostředky, aby se mohl soustředit na vysvětlování pravidel hry a aby byly instrukce pro žáky co nejrozumitelnější.

10.9 Analýza transkriptu S4

Transkript S4 zaznamenává hodinu matematiky na střední škole. Vyučující vyučuje pouze tento předmět.

Projev vykazuje nedostatky převážně v rovině hláskosloví. V několika případech došlo ke zkracování hlásky *í/ý* – *uplně* (namísto *úplně*), *myslim* (namísto *myslím*). Jedná se o projevy zjednodušené výslovnosti. V důsledku nedbalé výslovnosti mluvčí některé hlásky nebo hláskové skupiny vypouští – vypuštění hlásky *j* – *du* (namísto *jdu*); vypuštění jiných hlásek – *jesli* (namísto *jestli*), *vlasně* (namísto *vlastně*), *dyž* (namísto *když*), *zpomináte* (namísto *vzpomináte*); vypuštění hláskových skupin – *ud'al* (namísto *udělal*), *ňáký* (namísto *nějaký*). Mluvčí často užívá zájmeno *todle* namísto *tohle*. Mluvčí v několika případech užil nenormativní výslovnost slovesa *být*, např. *Bud' to sou' takové funkce, které jsme si prošli.* První tvar slovesa *být* je plnovýznamové sloveso, proto je nutná výslovnost

počátečního *j*. Druhý tvar slovesa *být* má funkce pomocného slovesa, počáteční *j* se nevyslovuje. Všechny výše zmíněné znaky jsou projevem nedbalé výslovnosti a obecné češtiny, která proniká do projevu mluvčího.

V rovině morfologické mluvčí užil nespisovné tvary sloves 1. osoby plurálu, např. *budem, připomenem*. V těchto tvarech dochází k elizi koncového *e*. Opět se jedná o projev nedbalé výslovnosti.

V rovině lexikální mluvčí užil slovotvornou modifikaci slova *ted'ka*. Objevilo se slovo s příznakem expresivity – *bacha*. Mluvčí volí převážně standardní slovní zásobu.

Mluvčí užívá některá parazitická slova jako *tak, tedy* a ukazovací zájmena, např. *vlastnostem těch funkcí, prvek těch grafů nahoře*. Výplňková slova dávají mluvčímu čas na promyšlení výpovědi. Jedná se o typické znaky mluveného projevu. Mluvčí opakuje některá slova nebo sousloví v jedné větě – *U každé funkce, u každé funkce budeme studovat definiční obor*. Opakování pomáhá mluvčímu udržet perspektivu a nahrazuje tak parazitická slova a hezitační zvuky.

V projevu se objevily dvě nemotivované odchylky od větné stavby – *Zkuste se popřemýšlet, (...)*. (namísto *Zkuste popřemýšlet*. nebo *Zkuste se zamyslet*.) (...) *zatímco ty spodní grafy tohle neplatí*. (namísto *Zatímco pro ty spodní grafy tohle neplatí*.) V prvním případě mluvčí zaměnil dvě zmíněné vazby. Podle zvrtného *se* chtěl mluvčí původně užít vazbu *zkuste se zamyslet*, poté ale zvolil sloveso *popřemýšlet*, které zvrtné zájmeno nevyžaduje. V druhém případě mluvčí neuvedl předložku *pro*, kterou vyžaduje sloveso *neplatí*. Jedná se o příklady kontaminace.

V několika případech se mluvčí hned po uvedení nevhodného tvaru opravil – *Čtyři grafy dole mají nějaké, nějakou různou vlastnost. (...), že ty, ta čísla d a h jsou totéž. (...) který každému, každému reálnému číslu. (...), že by to mělo být, měla být kvadratická funkce*. Mluvčí dává najevo, že je schopen nejen mluvit spisovně, ale také posuzovat svůj projev během procesu mluvení a ihned případné nedostatky opravit.

Mluvený projev S4 obsahuje největší nedostatky v rovině hláskosloví. Kromě nedbalé výslovnosti se však projev příliš neodchyluje od standardu. Mluvčí užívá převážně spisovné tvary slov, vyjadřuje se bez větších syntaktických nedostatků, je schopen své případné chyby odhalit a následně je vhodně opravit. Vzhledem k povaze mluveného projevu jsou odhalené nedostatky minimální, proto tento projev lze hodnotit z hlediska standardnosti jako kultivovaný. Kultivovaný projev si mluvčí udržuje po celou dobu vyučovací hodiny. Vzhledem k vyučovanému předmětu matematika nebyl standardní jazyk předpokládán. Byl očekáván projev blížící se každodennímu rozhovoru.

10.10 Analýza transkriptu S5

Transkript S5 zaznamenává hodinu chemie na střední škole. Vyučující vyučuje pouze tento předmět.

Projev obsahuje nejvíce znaků nestandardního jazyka v rovině hláskosloví. V projevu často dochází k porušování vokalické kvantity, a to ke zkracování hlásky *í/ý* v předponě – *uplně* (namísto *úplně*), v kořeni – *řikali* (namísto *říkali*), *myslim* (namísto *myslím*), *doplnim* (namísto *prosím*) i v koncovce – *s tim* (namísto *tím*), *s čim* (namísto *čím*). Jedná se o projevy zjednodušené výslovnosti. V důsledku nedbalé výslovnosti mluvčí některé hlásky nebo hláskové skupiny vypouští – vypuštění hlásky *j* – *příde* (namísto *přijde*), *eště* (namísto *ještě*), *zistili* (namísto *zjistili*); vypuštění jiných hlásek – *kerému* (namísto *kerému*), *rosadim* (namísto *rozsadím*), *terá* (namísto *kerá*); vypuštění hláskových skupin – *ňáké* (namísto *nějaké*). Mluvčí v několika případech užil nenormativní výslovnost slovesa *být*, např. (...), *že tam sou ještě dva takoví bratříčci. To sou sulfidy.* V obou větách je sloveso *být* ve funkci plnovýznamového slovesa, proto je výslovnost počátečního *j* nutná. Všechny zmíněné příklady jsou projevy obecné češtiny.

V rovině morfologické se vyskytl plurálový tvar 3. osoby času přítomného *rovnaj* (namísto *rovnají*). Ve slovesných tvarech 1. osoby plurálu dochází k elizi koncového *e*, např. *potřebujem, budem, dopracujem, vezmem.* Opět se jedná o artikulační zjednodušení.

V rovině lexikální nebyly nalezeny žádné nedostatky.

Mluvčí užívá některá parazitická slova jako *tak, takže, teda* a ukazovací zájmena, např. *vlastnostem ten součet čísel, ten oxidační stupeň.* Taková to výplňková slova dávají mluvčímu čas na promyšlení formulace věty. Jedná se o typické znaky mluveného projevu, které mohou být ale ve velkém množství rušivé a nevhodné. Mluvčí opakuje některá slova nebo sousloví v jedné větě – *Kdybych psala podle vašeho diktátu, vy to máte v sešitu správně, ale kdybych psala podle vašeho diktátu, Kam? Kam?* V prvním případě opakování slouží k navázání na předchozí větu, která byla přerušena vsuvkou. V druhém případě mluvčí zdůrazňuje otázku a vyzývá komunikačního partnera k odpovědi.

Objevila se chybná shoda ve větě *Ten oxidační prvek se budou počítat.* (namísto *Ten oxidační prvek se bude počítat.* nebo *Ty oxidační prvky se budou počítat.*) Tvar slovesa neodpovídá jmennému číslu podmětu. Jedná se o nepozornost mluvčího v proudu řeči.

Mluvený projev S5 obsahuje největší nedostatky v rovině hláskosloví. Kromě nedbalé výslovnosti se však projev příliš neodchyluje od standardu. Mluvčí užívá převážně spisovné tvary slov a vyjadřuje se bez větších syntaktických nedostatků. Vzhledem k povaze mluveného projevu jsou odhalené nedostatky minimální, proto tento projev lze hodnotit z hlediska standardnosti jako kultivovaný. Vzhledem k vyučovanému předmětu chemie nebyl tento charakter projevu předpokládán. Byl očekáván projev blížící se každodennímu hovoru.

11 Dotazníkové šetření

Vztah a postoj učitelů základních a středních škol k užívání spisovné češtiny během vyučovací hodiny byl zjišťován také metodou dotazníku. Dotazník byl vytvořen v elektronické podobě v aplikaci Google formuláře. Protože nebyl nalezen již existující dotazník, který by vyhovoval účelům práce, byl vytvořen autorský dotazník o 9 položkách. První 2 položky zjišťovaly identifikační údaje respondenta – zda se jedná o vyučujícího základní či střední školy a jaké předměty vyučuje. O dalších identifikačních údajích jako pohlaví, věk nebo délka praxe nebylo uvažováno. Zbývajících 7 otázek cílilo na používání a vnímání (ne)spisovného a (ne)standardního jazyka – jaký jazykový kód vyučující v mluveném projevu preferují, v jakých situacích užívají převážně spisovný jazyk, v jaký naopak převážně nespisovný jazyk, jaké faktory je při výběru jazykových prostředků ovlivňují, jaký jazykový útvar by měl v komunikaci ve škole mezi žáky a žákyněmi na jedné straně a vyučujícími na straně druhé převládat, jaký vyučující by měl ve svém projevu užívat spisovný jazyk a jaký je jejich vztah k spisovné češtině. Respondenti měli u každé otázky na výběr z několika možností, některé otázky obsahovaly pole pro doplnění vlastní odpovědi. V závěru dotazníku byla umístěna nepovinná položka pro případné komentáře. Otázky dotazníku byly vybrány tak, aby mohla být některá data porovnána s výsledky obsahové analýzy transkriptů. Zároveň dotazník zjišťuje některá jiná data, která z obsahové analýzy transkriptů nelze vyvodit.

Před začátkem testování byl dotazník představen třem vyučujícím, aby vyzkoušeli fungování dotazníku a upozornili na případné nedostatky a nejasnosti. Dotazník byl rozeslán během ledna 2024 vyučujícím 13 základních škol a 10 středních škol ve Středočeském a Libereckém kraji. Některé školy byly vybrány na základě osobní zkušenosti, jiné pouze náhodně. Dotazník obdrželi vyučující všech předmětů kromě učitelů výhradně cizích jazyků. E-mail vyučujícím obsahoval krátké seznámení s cílem šetření a odkaz na dotazník.

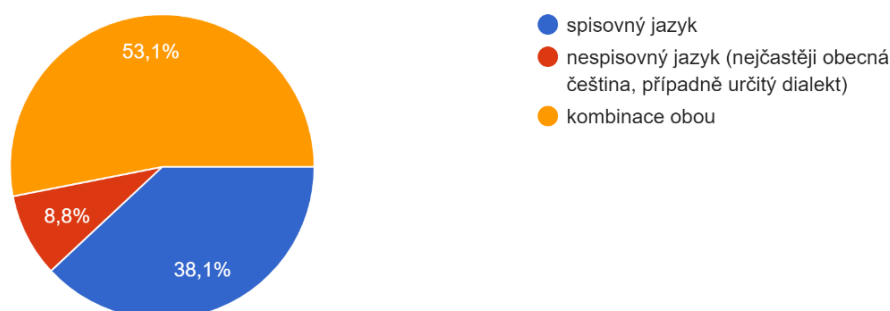
Bylo předpokládáno, že nadpoloviční většina respondentů odpoví, že ve svém mluveném projevu během výuky užívá spisovný jazyk i nespisovný jazyk. Spisovný jazyk budou vyučující volit především při vysvětlování nového učiva, nespisovný jazyk při komunikaci s žáky a diskusích. Při výběru jazykových prostředků bude respondenty nejvíce ovlivňovat obsah promluvy. Nadpoloviční většina respondentů odpoví, že by měl každý vyučující mluvit během výuky převážně spisovně. Vztah respondentů k spisovnému jazyku bude převážně pozitivní.

Dotazník vyplnilo 113 respondentů, z toho 62 vyučujících základních škol (55 %) a 57 vyučujících středních škol (50 %). Protože byl dotazník rozeslán i vyučujícím gymnázií, 6 z nich (5 %) odpovědělo, že vyučuje na základní i střední škole. To vysvětluje nesoulad mezi celkovým počtem respondentů a počtem učitelů základních a středních škol. Testování se zúčastnilo 38 % vyučujících humanitních předmětů, 32 % vyučujících přírodovědných předmětů, 12 % vyučujících odborných předmětů a 18 % vyučujících různých předmětů.

První otázka dotazníku se ptala na *převažující jazykový útvar v mluveném projevu vyučujících*. Respondenti měli na výběr ze tří možností – *spisovný jazyk*, *nepisovný jazyk* a *kombinace obou*. Dle grafu níže nejvíce vyučujících (53,1 %) kombinuje oba jazykové útvary, 38,1 % vyučujících užívá převážně spisovný jazyk. Nejméně vyučujících (8,8 %) volí převážně nespisovný jazyk. Získané odpovědi u této otázky odpovídají naší hypotéze, že *nadpoloviční většina respondentů zvolí variantu užívání spisovného i nespisovného jazyka*. Překvapilo nás vysoké procento vyučujících, kteří zvolili variantu spisovný jazyk. To nasvědčuje stále vysoké prestiži spisovné variety.

1. Jaký jazykový útvar převažuje ve Vašem mluveném projevu ve výuce?

113 odpovědí

Graf 1: Převažující jazykový útvar mluveném projevu vyučujících ve výuce

Druhá a třetí otázka dotazníku zjišťovaly *povahu situací, ve kterých učitelé mluví převážně spisovným jazykem a ve kterých naopak nespisovným*. Respondenti měli na výběr z pěti možností – *při vysvětlování nového učiva, při vysvětlování konkrétních situací, při komunikaci s žáky a při diskusích*. Pokud by byly nabízené možnosti nedostačující, respondenti mohli uvést vlastní příklad situace.

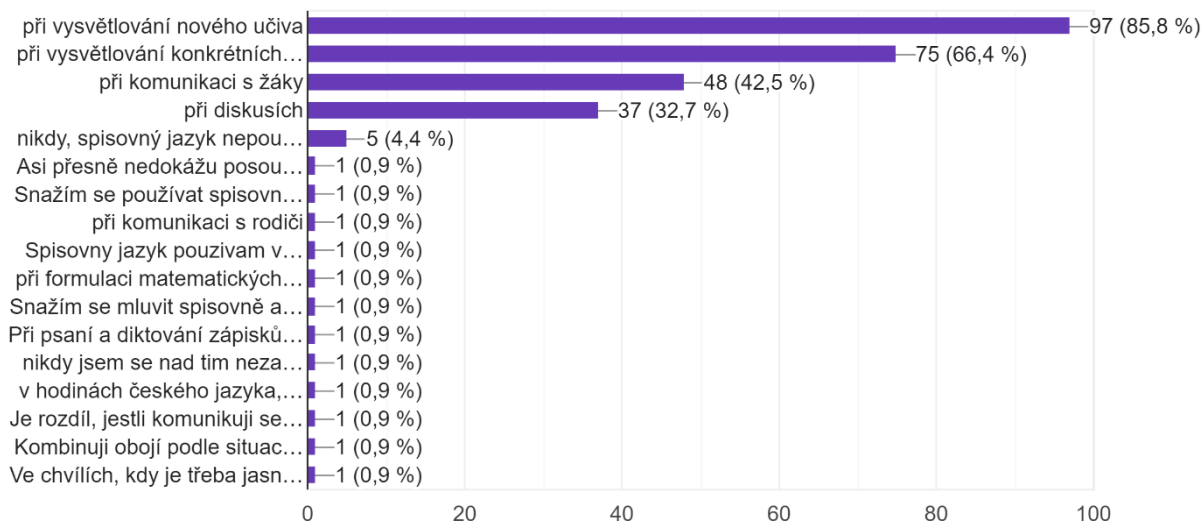
Nadpoloviční většina respondentů užívá spisovnou češtinu při vysvětlování nového učiva (85 %) nebo při vysvětlování konkrétních příkladů (66,4 %). Téměř polovina dotázaných vyučujících mluví spisovně při komunikaci s žáky (42,5 %), při diskusích volí spisovnou češtinu 32,7 % vyučujících. Nejméně respondentů (4,4 %) nepoužívá spisovný jazyk nikdy. Odpovědi u této otázky splnily náš předpoklad, že *spisovný jazyk vyučující volí především při vysvětlování nového učiva*.

Celkem 12 vyučujících využilo možnost vlastní odpovědi – *3 z nich se shodovali s první nebo druhou nabízenou možností; 3 vyučující si neuvědomují, v jakých situacích volí spisovný jazyk; 1 vyučující volí spisovnou češtinu v jakékoli situaci; 1 vyučující téměř nikdy; 1 vyučující uvedl požadavek užívání spisovného jazyka v mluveném projevu nejen učitelů, ale také žáků; 1 vyučující doplnil využití spisovného jazyka také při komunikaci s rodiči; 1 vyučující užívá spisovný jazyk v hodinách češtiny; 1 vyučující doplnil, že spisovný jazyk užívá ve vyučovací hodině, mimo výuku volí jazyk nespisový*. Podle vlastních odpovědí vyučujících byla otázka v některých případech nejasně pochopena. Bylo by dobré

blíže specifikovat, že se ptáme na užívání spisovného jazyka pouze během vyučovací hodiny a soustředíme se pouze na promluvu vyučujícího.

2. V jakých situacích používáte převážně spisovný jazyk? (vyberte 1 nebo více možností)

113 odpovědí

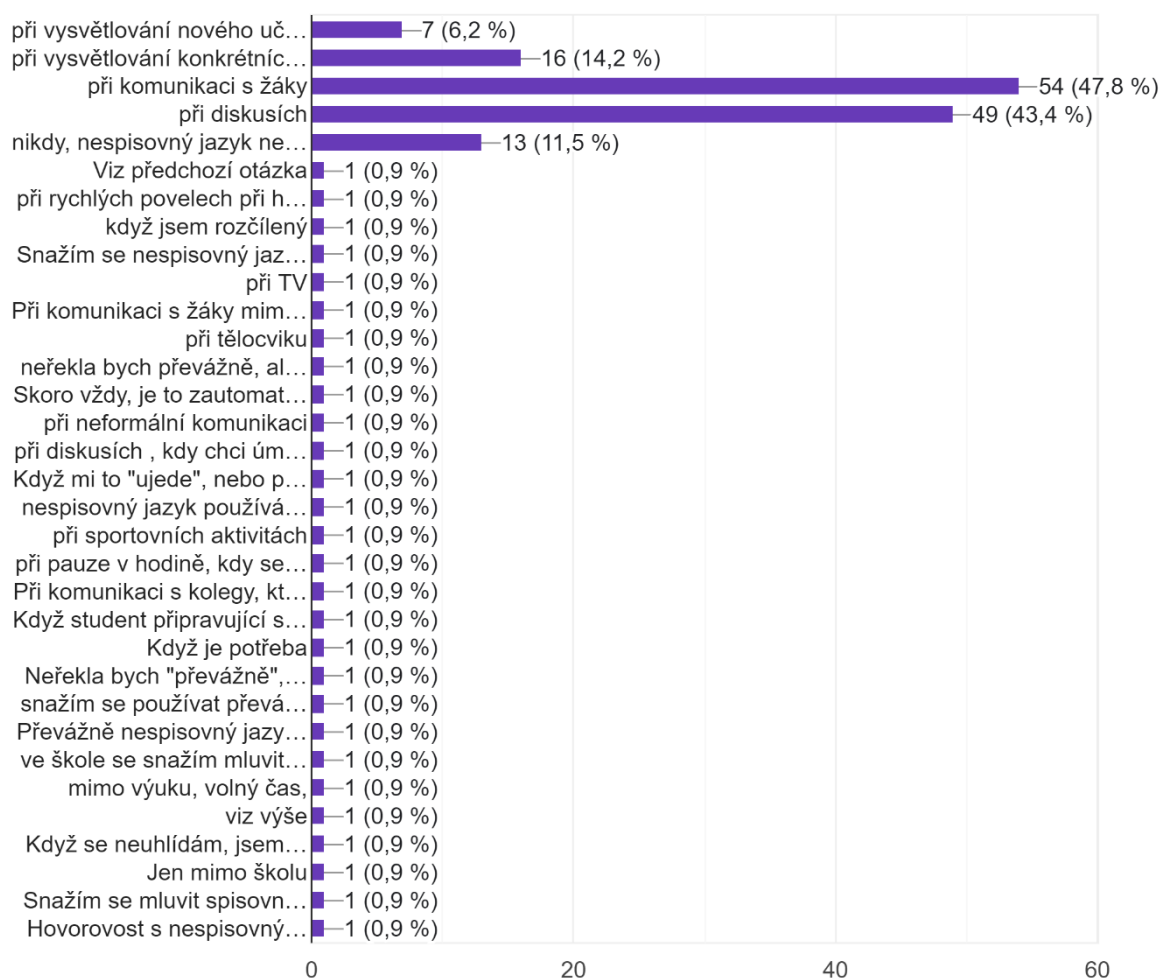
Graf 2: Situace, ve kterých vyučující volí spisovný jazyk

Nespisovné jazykové prostředky volí 47,8 % vyučujících při komunikaci s žáky a 43,4 % zároveň také při diskusích. Dalších 14,2 % vyučujících užívá nespisovný jazyk při vysvětlování konkrétních příkladů, 11,5 % vyučujících neuvádí nespisovný jazyk nikdy a 6,2 % volí nespisovný jazyk při vysvětlování nového učiva. Odpovědi u této otázky splnily náš předpoklad, že vyučující užívají nespisovný jazyk především při komunikaci s žáky a diskusích.

Celkem 28 respondentů využilo možnost doplnění vlastní odpovědi – 8 z nich uvedlo, že se snaží o spisovný projev, ale někdy jim to „ujede“; 6 vyučujících používá nespisovný jazyk při neformální komunikaci s žáky, 4 vyučujících při rychlých povelích v hodinách tělesné výchovy; 2 vyučujících uvedli situaci mimo výuku, 1 vyučující doplnil situaci, kdy je rozčilený; 1 vyučující volí nespisovný jazyk téměř vždy; 1 vyučující doplňuje rozhovor s kolegy mluvícími nespisovným jazykem; 1 vyučující užívá nespisovný jazyk, když chce téma přiblížit zkušenostem a myšlením žáků; 1 vyučující doplnil, že požaduje spisovný jazyk také od žáků, zejména od maturantů. Objevily se 3 nekonkrétní odpovědi – 2 z nich odkazovaly na otázku 2; 1 vyučující napsal, že užívá nespisovný jazyk. Je zajímavé, že se hned několik učitelů shodlo na cíleném užívání spisovného jazyka s nezáměrnými odchylkami. To opět nasvědčuje prestiži spisovného jazyka v očích vyučujících. Objevilo se několik odpovědí, které doplnily situace o tělesné výchově. Tělesná výchova se od ostatních předmětů v mnohém liší, proto by bylo vhodné ji uvést jako další možnost situace. Podle některých odpovědí došlo stejně jako u předchozí otázky k nejasnému pochopení otázky. Bylo by tedy dobré opět blíže specifikovat, že se ptáme na užívání nespisovného jazyka pouze během vyučovací hodiny a zaměřujeme se pouze na promluvu vyučujícího.

3. V jakých situacích používáte převážně nespisovný jazyk? (vyberte 1 nebo více možností)

113 odpovědí

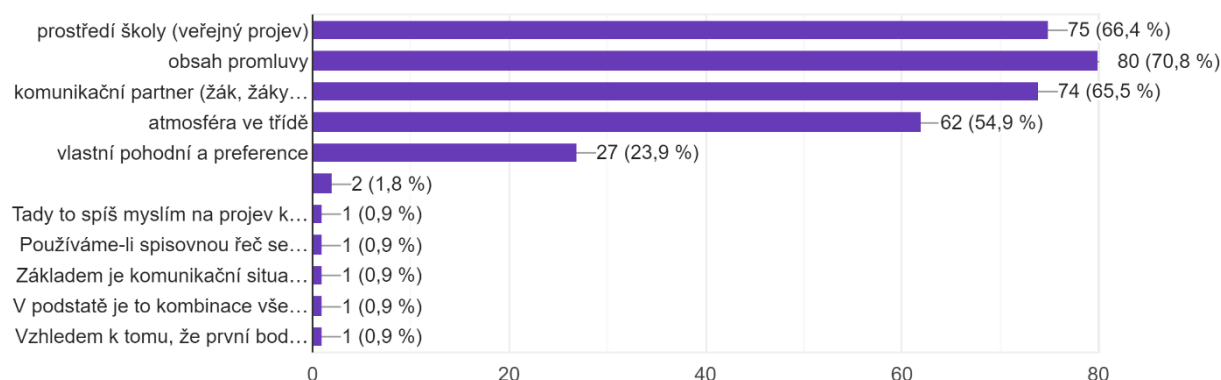
Graf 3: Situace, ve kterých vyučující volí nespisovný jazyk

Čtvrtá otázka zjišťovala, *jaké faktory ovlivňují výběr jazykových prostředků*. Respondenti měli na výběr z 5 možností – *prostředí školy (veřejný projev), obsah promluvy, komunikační partner (žák, žákyně), atmosféra ve třídě a vlastní pohodlí a preference*. Zároveň mohli respondenti uvést vlastní odpověď. Téměř stejné procento respondentů zvolilo jako rozhodující faktor obsah promluvy (70,8 %), prostředí školy (66,4 %) a komunikačního partnera (65,5 %). Pro nadpoloviční většinu respondentů je rozhodující pro volbu jazykového útvaru také atmosféra ve třídě (54,9 %). Celkem 23,9 % vyučujících ovlivňuje vlastní pohodlí a preference. Získané odpovědi respondentů se shodují s naším předpokladem, že *při výběru jazykových prostředků respondenty nejvíce ovlivňuje obsah promluvy*. Podíl odpovědí si je však u možností *obsah promluvy, prostředí školy, komunikační partner a atmosféra ve třídě* velmi blízký.

Celkem 5 vyučujících využilo možnost vlastní odpovědi – 2 z nich jsou velmi nekonkrétní a uvádějí, že *volba jazykových prostředků záleží na komunikační situaci*; 1 vyučující doplňuje, že *by měl být projev komfortní pro mluvčího, srozumitelný a zároveň by měl splňovat přiměřenou jazykovou úroveň*; podle 1 vyučujícího *se učitel, který umí mluvit spisovně, nemusí bát promluvit* a 1 vyučující uvedl, že *neřeší výběr jazykových prostředků při komunikaci s žáky, ale spíše při komunikaci s rodiči a veřejností*.

4. Jaké faktory ovlivňují Váš výběr jazykových prostředků? (vyberte 1 nebo více možností)

113 odpovědí

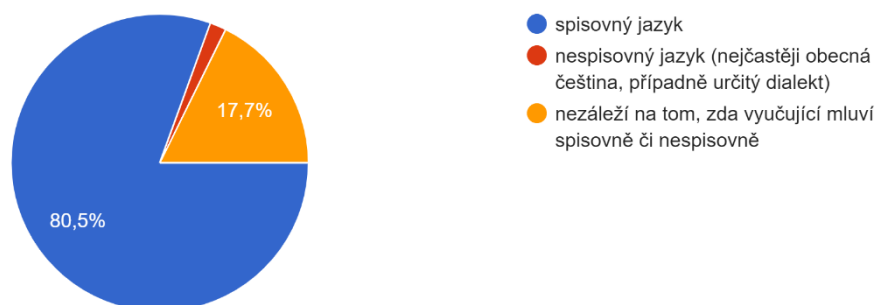

Graf 4: Faktory ovlivňující výběr jazykových prostředků

Pátá otázka dotazníku se ptala, *jaký jazykový útvar by měl podle respondentů v komunikaci ve škole mezi žáky a žákyněmi na jedné straně a vyučujícími na straně druhé převažovat*. Respondenti měli na výběr ze tří možností – *spisovný jazyk, nespisovný jazyk (nejčastěji obecná čeština, případně dialekt)* a možnost *nezáleží na tom, zda vyučující mluví spisovně či nespisovně*. Většina respondentů uvedla, že by měl v komunikaci ve škole převažovat spisovný jazyk (80,5 %). Podle 17,7 % respondentů *nezáleží na tom, jaký jazykový útvar učitel volí*. Podle 1,8 % respondentů by měl převažovat jazyk nespisovný. Odpovědi respondentů se shodují s naším předpokladem, že *podle nadpoloviční většiny by měl převažovat v komunikaci mezi vyučujícím a žákem spisovný jazyk*. Vyučující si uvědomují funkci spisovného jazyka a jeho vhodné užití v prostředí školy.

5. Jaký jazykový útvar by měl podle Vás v komunikaci ve škole mezi žáky a žákyněmi na jedné straně a vyučujícími na straně druhé převažovat?

113 odpovědí

Graf 5: Jaký jazykový útvar by měl ve školní komunikaci převažovat

Šestá otázka se ptala, *jaký vyučující by měl v mluveném projevu užívat spisovný jazyk*. Respondenti měli na výběr ze čtyř možností – *každý učitel, žádný učitel, výhradně učitel českého jazyka a literatury a je mi to jedno*. Naprostá většina respondentů (77 %) odpověděla, že každý vyučující. Podle 11,5 % respondentů by měl spisovně mluvit výhradně vyučující českého jazyka a literatury, 11,5 % respondentů je to jedno. Žádný respondent ne zvolil možnost žádný vyučující. Odpovědi respondentů se shodují s naším předpokladem, že *podle nadpoloviční většiny respondentů by měl každý vyučující mluvit během výuky převážně spisovně*.

6. Jaký vyučující by měl podle Vás ve svém mluveném projevu užívat spisovný jazyk?

113 odpovědí

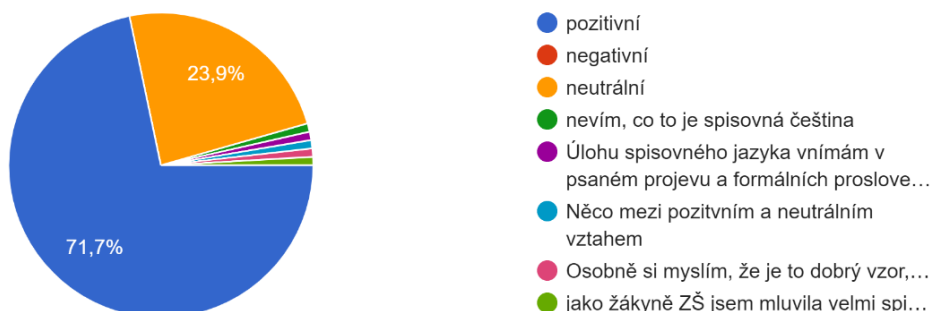
Graf 6: Jaký vyučující by měl užívat spisovný jazyk

Sedmá otázka zjišťovala *vztah vyučujících ke spisovné češtině*. Respondenti měli na výběr ze čtyř možností – *pozitivní, negativní, neutrální, nevím, co to je spisovná čeština a jiné*. Většina respondentů (71,7 %) má ke spisovné češtině pozitivní vztah, 23,9 % respondentů zaujímá neutrální vztah, 1 respondent uvedl, že neví, co to je spisovná čeština. Žádný respondent ne zvolil možnost negativní vztah. Získané odpovědi se shodují s naším předpokladem, že *vztah respondentů k spisovnému jazyku bude převážně pozitivní*.

Celkem čtyři vyučující využili možnost vlastní odpovědi. *Jeden respondent zaujímá vztah částečně pozitivní a částečně neutrální. Podle 1 vyučujícího je vhodný spisovný jazyk v psaném projevu a formálních projevech, výuku nepovažuje ani za jednu ze zmíněných variant, proto ve výuce používá nespisovný jazyk a tím se snaží navodit neformální situaci a příjemné prostředí pro žáky. Jeden respondent uvedl, že spisovný projev učitele může být dobrým vzorem pro žáky. Sám ale často užívá i prostředky nespisovné, to podle něj přispívá příjemné atmosféře ve třídě. Sdílí svou zkušenost z žákovských let, kdy byl kvůli spisovnému projevu šikanován spolužáky. Spisovný jazyk užívá, ale v kombinaci s obecnou češtinou. To má podle něj pozitivní vliv na atmosféru ve třídě. Je zajímavé, že se odpovědi respondentů shodují na vlivu nespisovného jazyka na pozitivní atmosféru ve třídě.*

7. Jaký Vy osobně máte vztah k spisovné češtině?

113 odpovědí

Graf 7: Vztah vyučujících k spisovné češtině

Na konci dotazníku měli respondenti prostor pro sdílení svých komentářů nebo zkušeností. Celkem 26 respondentů využilo tuto možnost. Objevily se komentáře pro užívání spisovného jazyka v komunikaci mezi vyučujícími na jedné straně a žáky a žákyněmi na straně druhé, ale i komentáře upřednostňující nespisovný projev.

Podle komentářů si vyučující uvědomují svou roli při osvojování spisovného jazyka žáky a schopnost užívání spisovného jazyka je pro ně u žáků důležitá. „Komunikace ve spisovném jazyce je podle mě nedílnou součástí vzdělání žáků a studentů.“ „Spisovné češtiny si vážím jako oficiální formy našeho národního jazyka a byla bych nerada, kdyby "zanikla". Kde jinde než ve škole (a ve zprávách na ČT) ji můžou žáci slyšet.“ „Tolik nespisovného je dnes ve společnosti, že alespoň ve škole by se měli studenti setkat pokud možno se spisovnou češtinou. Když ve svých životech dosáhnou určité vyšší úroveň, nebudou se muset znovu učit mluvit.“ „Snažím se učit své žáky, aby se naučili přepnout do spisovné češtiny, když to komunikační situace vyžaduje.“ „Učitel by měl být svým projevem vzorem, i když neučí český jazyk.“ „Děkuji za toto téma. Jsem přesvědčen, že pedagog by měl být v komunikaci a volbě jazykových prostředků vzorem či dokonce etalonem.“

Podle některých vyučujících působí spisovný jazyk nepřirozeně. Nespisovný projev podle nich vytváří v hodině pozitivní atmosféru, je příjemnější jak pro učitele, tak pro žáky. „Spisovný jazyk mi není přirozený a při hodinách se snažím mít se studenty pohodovou atmosféru, a ne dbát na způsob svého vyjadřování, chápu, že to asi není úplně chvályhodné stanovisko, ale přijde mi mnohem důležitější obsah než forma mých sdělení.“ „Přehnané užívání spisovné češtiny (stálá sebekontrola a soustředění se na to), obzvláště u vyučujících, kteří tak nemluví běžně, pak může působit negativně na atmosféru ve třídě. Žáci vnímají, že vyučující mluví "jinak" a sám učitel se také tou sebekontrolou nemusí cítit nejlépe a odvádí to část pozornosti od hlavních cílů výuky, což je předávání informací. Využití obecné (hovorové) češtiny také žáci mohou vnímat přívětivěji a přátelštěji, což může přispět k většímu zájmu o dané téma nebo o zapojení se do diskuze. Tím samozřejmě ale netvrdím, že spisovná čeština je v tomto ohledu něco špatného.“

Někteří učitelé si myslí, že spisovný jazyk by měl užívat učitel českého jazyka, u ostatních učitelů není spisovný jazyk podmínkou, dokonce to nemusí být ani v jejich silách. „K otázce číslo 6

bych doplnil, že češtinář by určitě měl používat spisovnou češtinu. Nicméně u ostatních učitelů bych na tom netrval...“ „Nedovedu si představit, jak by se dali všichni kolegové přimět k tomu, aby mluvili spisovně, mnoho z nich prostě není jazykově nadaných a je to pro ně těžké a předmět jejich zájmu leží jinde.“ „K otázce 6 - nemyslím si, že je reálné, aby každý učitel musel mluvit ultra spisovně, rozhodně by se ale měl snažit hovořit co "nejlépe". Nemyslím si, že je pro studenty špatné, když slyší různé jazykové variety, ale češtinář je určitě ten, který by měl úroveň udržet.“

Většina vyučujících se shoduje na primárním užívání spisovného jazyka s využitím několika prostředků nespisovných a nestandardních, například pro větší názornost a lepší srozumitelnost. *„Myslím, že je důležité, aby žáci slyšeli a uměli používat spisovný jazyk. Z veřejného života se pomalu vytrácí. Na druhou stranu mi striktní používání spisovné češtiny např. při neformální diskuzi se žáky přijde strojené.“ „Valnou většinu výkladu vedu ve spisovné češtině, prezentace a studijní materiály dávám studentům taktéž ve spisovné češtině. Nicméně pro lepší navázání se na téma a studenty volím při výkladu kombinaci spisovné i nespisovné češtiny.“ „Ač matikářka, špatně snáším hrubé chyby v psaném i mluveném projevu v médiích a veřejných projevech. Nespisovné komentáře používám pro lepší názornost, při využívání "příkladů ze života", ale ani v tom případě, doufám, neprzním češtinu rozšířenými patvary.*

Z několika komentářů bylo patrné, že ne všichni vyučující dokáží rozlišit spisovný a nespisovný jazyk. Často vnímají hovorovou češtinu jako součást nespisovného jazyka nebo jako synonymum k obecné češtině. Proto by bylo vhodné na začátek dotazníku zařadit útvary národního jazyka a vysvětlit základní pojmy jako spisovné a nespisovné útvary češtiny.

Závěr

Užívání standardního jazyka v mluveném projevu vyučujících 2. stupně základních škol a středních škol během vyučovací hodiny bylo zkoumáno dvěma typy šetření. Z obsahové analýzy nahrávek 5 vyučovacích hodin různých vyučujících ze základní školy a 5 vyučovacích hodin různých vyučujících ze střední školy vyplynulo, že 6 z 10 vyučujících užívá převážně jazyk nestandardní, zbylí 4 vyučující volí převážně standardní jazyk. Odchytky od standardního jazyka byly zaznamenány na všech zkoumaných jazykových rovinách – nejvíce v rovině hláskosloví a morfologie, poté na rovině syntaktické a nejméně v rovině lexikální. Projevy nestandardního jazyka se u mluvčích shodovaly, jednalo se o znaky obecné češtiny a o expresivní prostředky.

Důvodů užívání nestandardního jazyka může být několik. Obecná čeština je typická pro běžné každodenní hovory, tedy pro běžnou neformální soukromou komunikaci. Ačkoliv se komunikační situace projevu vyučujícího během vyučovací hodiny liší od každodenního hovoru formální a veřejnou povahou, vyučující volí každodenní vyjadřování. To bychom si mohli vysvětlit jejich neschopností užívat spisovný jazyk, jejich pohodlností (obecná čeština je pro ně častější a přirozenější, užívání standardního jazyka na vyučující klade vyšší nároky) nebo nezájmem o způsob vyjadřování (nesoustředí se příliš na kultivovanost projevu, ale na jeho obsahovou správnost). Dalším důvodem může být změna vnímání komunikační situace vyučovací hodiny. Mnoho vyučujících ji vnímá neformálně, familiárně a nestandardním jazykem se snaží o vytvoření příjemné atmosféry ve třídě. Nestandardním vyjadřováním se vyučující snaží také získat a udržet pozornost žáků. Standardní jazyk může činit potíže nejen vyučujícím, ale také žákům, a to při porozumění projevu vyučujícího. Vyučující se tak pokouší přizpůsobit mluvě žáků a volí nestandardní jazyk jako snazší a přívětivější formu projevu pro žáky.

Většina vyučujících užívá nestandardní jazyk vědomě a záměrně. Pouze u několika vyučujících se objevil pokus o opravu nestandardního prostředku a jeho náhradu prostředkem standardním. Většina vyučujících nepřikládala užívání nestandardních prostředků význam nebo se je nepokusila nahradit prostředky standardního jazyka. Vedle nestandardních prostředků se však objevovaly prostředky standardní a vznikla směs prostředků normativních a nenormativních. Vnímání projevu vyučujícího jako mluvního vzoru pro žáky již není platné. Naše hypotéza, že *v mluveném projevu většiny vyučujících bude převládat projev blízký každodennímu hovoru s četnými odchylkami od standardního jazyka na všech posuzovaných jazykových rovinách (...)*, byla tímto zjištěním potvrzena.

Druhá část hypotézy blíže charakterizovala vyučující, u kterých se předpokládá kultivovaný projev – *Projev vyučujících českého jazyka a literatury bude kultivovaný a bude obsahovat pouze minimální odchylky od standardního jazyka*. Testování se zúčastnily 3 vyučující českého jazyka a literatury, pouze dva projevy splňovaly podmínky kultivovaného projevu. Zbylé 2 spisovné projevy pocházely z hodiny chemie a matematiky. Druhá část hypotézy se tedy neprokázala. Namísto souvislosti mezi aprobací vyučujícího a kultivovaností projevu byla vypořádána souvislost mezi věkem vyučujícího a kultivovaností projevu. U vyučujících staršího věku bylo pozorováno kultivovanější

vyjadřování než u mladšího kolegů. Tato tendence naznačuje změnu ve vnímání a užívání spisovného jazyka ve škole během posledních let. Domníváme se, že komunikační situace a vztahy mezi vyučujícími a žákem nabývají vlivem individuálního přístupu k žákům osobního charakteru, a to se odráží také ve volnějším projevu, v užívání každodenní mluvy.

Kdybychom chtěli porovnat projevy vyučujících základních a středních škol, došli bychom k výsledku, že na základní škole jsme charakterizovali pouze 1 projev jako kultivovaný, na střední škole se vyskytly 3 kultivované projevy. Jedním z důvodů by mohlo být klima školy. Na základní škole byl vztah mezi žáky a žákyněmi na jedné straně a vyučujícími na straně druhé velmi blízký a přátelský, vzájemně se dobře znali. To mohlo být jedním z důvodů, proč vyučující volili jazyk nestandardní, blízký každodennímu hovoru, který užívají mezi přáteli. Na střední škole byl vztah mezi vyučujícími a žáky a žákyněmi o něco méně osobní a projevovala se více soustředěnost na obor než na studující. Proto více vyučujících zvolilo jazyk standardní, který je neutrální. Testování mohlo být ovlivněno také tím, že jako střední škola bylo vybráno gymnázium, kde lze předpokládat vyšší odbornost vyučujících, která se může projevit také vyšší mírou kultivovanosti projevu.

Druhým typem šetření byl dotazník. Dotazník vyplnilo celkem 113 vyučujících různých předmětů. Výsledky dotazníku potvrzují naši hypotézu – *Nadpoloviční většina respondentů ve svém mluveném projevu během výuky užívá spisovný jazyk s prvky nespisovného jazyka. Spisovný jazyk vyučující volí především při vysvětlování nového učiva, nespisovný jazyk při komunikaci s žáky a diskusích. Při výběru jazykových prostředků vyučující nejvíce ovlivňuje obsah promluvy. Podle nadpoloviční většiny vyučujících by měl každý vyučující mluvit během výuky převážně spisovně. Vztah vyučujících k spisovnému jazyku je převážně pozitivní.*

Téměř třetina respondentů využila možnosti přidat na závěr dotazníku svůj komentář. Analogicky k diskusi lingvistů ke standardní a spisovné češtině vyvolal dotazník diskusi vyučujících. Mezi lingvisty se objevili zastánci regulace jazyka i její odpůrci. Sgall a Hronek vyjadřují potřebu změny v oblasti kodifikace češtiny, protože neodpovídá současnému stavu jazyka. Spisovný jazyk a jeho kodifikace se jim jeví jako „*umělá, nedůsledná, vnucovaná a nevžitá a je v rozporu s mluveným jazykem*“ (Čermák, Sgall, Vybíral, 2006, s. 273). Proto přišli s návrhem oslabení preskriptivnosti kodifikace a nahrazení pojmu spisovná čeština širším pojmem *standard*, který zahrnuje i „*přechodné pásmo územních, generačních a stylových rozdílů mezi psaným a neformálním mluveným jazykem*.“ (Čermák, Sgall, Vybíral, 2005, s. 107) Aby zabránili zastarávání, standard by měl vycházet ze znalosti reálného úzu. Vzrostl by tak význam obecné češtiny, která u většiny mluvčích převažuje. Autoři usilují o sblížení kodifikace s územím a o dosažení vyšší přirozenosti jazyka. K návrhům Sgalla a Hronka se kriticky vyjadřují Kořenský, Oliva nebo Adam, kteří poukazují na terminologickou nejasnost a nereálnost jejich požadavků. Do diskuse pak přispěl také Cvrček, který odmítá jakoukoli jazykovou regulaci a přichází s konceptem minimální intervence, jehož cílem je *přiblížit jazykovou situaci (v současnosti zejména v tvarosloví) co nejvíce stavu, ve kterém existuje spontánně ustavený řád*

jazykových a komunikačních zvyklostí, který si mluvčí osvojují se získáváním mateřského jazyka a který je lingvisty „pouze“ pasivně zaznamenáván.“ (Cvrček, 2008, s. 288).

Také mezi vyučujícími se objevili zastánci spisovného vyjadřování a jeho odpůrci, kteří prosazují přirozený mluvený projev, tedy obecnou češtinu. Z komentářů vyplývá, že si vyučující uvědomují reprezentativní funkci spisovné češtiny. Poukazují však na skutečnost, že spisovná čeština neodráží „skutečnou řeč“. Většina respondentů považuje za důležité, aby vyučující aktivně užívali spisovný jazyk, a byli tak jakýmsi mluvním vzorem pro žáky a žákyně. Komentáře potvrzují, že většina respondentů prosazuje užívání spisovné češtiny s nespisovnými prvky v mluveném projevu vyučujících během výuky. Upozorňují však na skutečnost, že spisovný jazyk je pro žáky a žákyně, i pro některé vyučující nepřirozený oproti obecné češtině, která je součástí každodenního hovoru. Uvádí, že užívání spisovného kódu je pro některé vyučující náročné, brání jim soustředit se na obsah sdělení a vytváří komunikační bariéru mezi vyučujícím na jedné straně a žáky a žákyněmi na straně druhé. Nespisovný jazyk podle některých vyučujících přispívá pozitivní atmosféře ve třídě, a vytváří tak příznivější podmínky pro učení.

Porovnáme-li některé výsledky dotazníku s výsledky obsahové analýzy nahrávek vyučovacích hodin, dojdeme k následujícím poznatkům. Podíl vyučujících, kteří užívali v mluveném projevu převážně spisovný jazyk, se v obou šetřeních shoduje a lehce přesahuje 50 %. Z analýz projevů však nebylo zjištěno, že by byl standardní či nestandardní projev spojen s určitým typem situace ve výuce. Projev vyučujících byl s ohledem na užívání standardního jazyka vyvážený po celou dobu vyučovací hodiny. Volba jazykového kódu tedy podléhala preferenci vyučujícího.

Pokud se podíváme na vysoký podíl vyučujících, podle nichž by měl spisovný jazyk převažovat v komunikaci mezi vyučujícím na jedné straně a žáky a žákyněmi na straně druhé (na základě dotazníku 80,5 %), zjistíme, že je v nesouladu s podílem vyučujících, kteří standardní jazyk v mluveném projevu užívali (na základě analýz nahrávek 60 %). Mohli bychom se tedy dále ptát, proč vyučující tolik uznávají spisovný jazyk, když ho sami neužívají, a co jim brání v jeho užívání.

Osobně vnímám užívání (ne)standardního jazyka v mluveném projevu vyučujících během vyučovací hodiny jako velmi aktuální a do jisté míry i kontroverzní téma. Z pozice učitelky českého jazyka a literatury zastávám názor, že by měl každý vyučující usilovat o užívání standardního jazyka v mluveném projevu během vyučovací hodiny. Prostředí školy je dnes téměř jediným místem, kde se žák může setkat se standardním jazykem. Obecnou češtinu, tedy jazyk nespisovný, znají žáci a žákyně výborně z každodenních situací. Se spisovným jazykem se však setkávají v běžném životě velmi zřídka. Stejně tak jako žáci a žákyně umějí užívat nespisovný jazyk, by se měli naučit užívat jazyk spisovný (spisovně mluvit, psát, ale také porozumět sdělení ve spisovném jazyce). Vyučující, nejen českého jazyka, by měli jít žákům příkladem a svým kultivovaným projevem vytvářet příležitosti, aby se žáci a žákyně se standardním jazykem setkali. Vyučující by měli ovládat základy rétoriky, a proto by jim kultivovaný projev neměl dělat potíže a neměl by negativně ovlivňovat obsah sdělení. Nemyslím si však,

že je nutné, aby vyučující užíval výhradně standardní jazyk. Uvědomuji si, že se během výuky vyskytnou situace, ve kterých je užití nespisovného kódu vhodnější, např. motivace žáků, přiblížení se žákům, sdílení osobních zážitků atd. Nespisovný jazyk může přispět k uvolněné atmosféře v hodině, nemyslím si však, že by ji standardní jazyk negativně ovlivňoval. Standardní jazyk by měl podle mého názoru v projevu vyučujícího převažovat.

Nesoulad mezi standardním jazykem a obecnou češtinou nevnímám jako problém. Jazyková pestrost nabízí mluvčímu možnost volby jazykového kódu, který vyhovuje komunikační situaci, komunikačnímu záměru, odráží osobnost mluvčího nebo vztah mluvčího ke komunikačnímu partnerovi. Jazykový kód se stává výrazovým prostředkem mluvčího. Žáci a žákyně by měli znát oba jazykové kódy, aby je mohli vhodně užívat.

Seznam použitých zdrojů

- ADAM, R. *K diskusi o spisovné a „standardní“ češtině*. Slovo a slovesnost, 68, 2007. ISSN 0037-7031.
- ADAM, R. *K otázce kodifikační pravomoci*. Naše řeč, 88, 2005. ISSN 0027-8203.
- BRABCOVÁ, R. *Škola a spisovná čeština*. In: Spisovnost a nespisovnost dnes: sborník příspěvků z mezinárodní konference Spisovnost a nespisovnost v současné jazykové a literární komunikaci, Šlapanice u Brna 17.-19. ledna 1995. Ed. Šrámek, R. Brno: Masarykova univerzita, 1996.
- CVRČEK, V. *Koncept minimální intervence*. Slovo a slovesnost, 69, 2008. ISSN 0037-7031.
- CVRČEK, V. *Spisovnost a její zdroje*. SaS, 67, 2006. ISSN 0037-7031.
- ČECHOVÁ, M. *Spisovnost z hlediska školy*. In: Spisovnost a nespisovnost dnes: sborník příspěvků z mezinárodní konference Spisovnost a nespisovnost v současné jazykové a literární komunikaci, Šlapanice u Brna 17.-19. ledna 1995. Ed. Šrámek, R. Brno : Masarykova univerzita, 1996.
- ČERMÁK, F, SGALL, P., VYBÍRAL, P. *Od školské spisovnosti ke standardní češtině: výzva k diskusi*. Slovo a slovesnost, 66, 2005. ISSN 2571-0885
- ČERMÁK, F, SGALL, P., VYBÍRAL, P. *K diskusi o standardní a „spisovné“ češtině*. Slovo a slovesnost, 67, 2006. ISSN 0037-7031.
- ČMEJRKOVÁ, S. *Přednášky z 54. běhu Letní školy slovanských studií*. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Praha 2011. ISBN 978-80-7308-359-5.
- DANEŠ, F. *Postoje a hodnotící kritéria při kodifikaci*. In: KUCHAR, J. (ed.), Aktuální otázky jazykové kultury v socialistické společnosti. 1979, s. 79–91.
- DANEŠ, F. *Situace a celkový stav dnešní češtiny*. In: DANEŠ, F. et. al. Český jazyk na přelomu tisíciletí. Praha: Academia, 1997.
- DOVALIL, V. *K úvahám o spisovném či standardním jazyku*. Slovo a slovesnost, 67, 2006. ISSN 0037-7031.
- HAVRÁNEK, B. *Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura*. In: HAVRÁNEK, B., WEINGART, M. (eds.), Spisovná čeština a jazyková kultura. 1932, s. 32–84.
- HOMOLÁČ, J., MRÁZKOVÁ K. *Jazyková regulace jako věc dohody*. SaS 72, 2011. ISSN: 0037-7031. 196–222.
- HOMOLÁČ, J., NEBESKÁ, I. *Příspěvek ke kritické analýze pojmu jazyková norma*. SaS 61, 2000. ISSN: 0037-7031. s. 102–109.

Internetová jazyková příručka [online] (2008–2023). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Cit. 22. 10. 2023.

JANOVEC, L. *K projevům jazykových vývojových tendencí v současné češtině*. Naše řeč, 90, 2007. ISSN 0027-8203.

JEDLIČKA, A. *Problematika typů současných spisovných jazyků slovanských z hlediska jazykové situace*, Československé přednášky pro VIII. mezinárodní sjezd slavistů v Záhřebu. Praha 1978.

JELÍNEK, M. ve spolupráci s redakční radou. *Má Naše řeč kodifikační pravomoc?* Naše řeč, 88, 2005. ISSN, 00278203.

JELÍNEK, M. *O kodifikaci spisovné češtiny*. Naše řeč, 89, 2006. ISSN 0027-8203.

KARLÍK, P. *Atrakce*. 2017. In: In: KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/ATRAKCE> (poslední přístup: 29. 11. 2023)

KOŘENSKÝ, J. *Od školské spisovnosti ke standardní češtině: reakce na výzvu k diskusi*. In: SaS, 66, 2005. ISSN 0037-7031.

KRČMOVÁ, M. *Obecná čeština*. 2017 In: KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny.

KRČMOVÁ, M. *Fonetika a fonologie*. Elportál, Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISSN 1802-128X.

KRČMOVÁ, M. *Stratifikace současné češtiny* [online]. 2005. [cit. 2.8. 2023].

URL: <https://www.phil.muni.cz/linguistica/art/krcmova/krc-012.pdf>.

MARTINCOVÁ, O. *OKAZIONALISMUS*. 2017. In: KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/OKAZIONALISMUS> (poslední přístup: 18. 1. 2024)

NEBESKÁ, I. *Čeština spisovná*. In: KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. Encyklopedický slovník češtiny. Praha: Lidové noviny, 2002. ISBN: 80-7106-484-X. s. 438.

NEBESKÁ, I. *Spisovná čeština*. 2017. In: KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: https://www.czechency.org/slovník/SPISOVNÁ_ČEŠTINA (poslední přístup: 20. 10. 2023)

NEBESKÁ, I. *Jazyková správnost*. 2017. In: KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: [https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOVÁ SPRÁVNOST](https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOVÁ_SPRÁVNOST) (poslední přístup: 29. 11. 2023)

NEBESKÁ, I. *Teorie spisovného jazyka*. 2017. In: KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: [https://www.czechency.org/slovník/TEORIE SPISOVNÉHO JAZYKA](https://www.czechency.org/slovník/TEORIE_SPISOVNÉHO_JAZYKA) (poslední přístup: 20. 10. 2023)

NEBESKÁ, I. *Úzus*. 2017. In: KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J. (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/ÚZUS> (poslední přístup: 29. 11. 2023)

OLIVA, K. *K požadavku na úroveň diskuse o spisovné/nespisovné češtině*. In: SaS, 66, 2005. ISSN 0037-7031.

PRAVDOVÁ, M., SVOBODOBÁ, I. ad. (eds.) *Akademická příručka českého jazyka*. Academia 2014. ISBN: 978-80-200-2327-8.

SGALL, P. HRONEK, J. *Čeština bez příkras*. Univerzita Karlova v Praze, 2014. 2. vydání. ISBN: 978-80-246-2459-4.

SVOBODOVÁ, J. *Mluvená „spisovnost“ ve škole*. In: Spisovnost a nespisovnost dnes: sborník příspěvků z mezinárodní konference Spisovnost a nespisovnost v současné jazykové a literární komunikaci, Šlapanice u Brna 17.-19. ledna 1995. Ed. Šrámek, R. Brno : Masarykova univerzita, 1996.

SVOBODOVÁ, J. *Útvary českého národního jazyka a fenomén spisovnosti*. In: SVOBODOVÁ, J. a kol. Fenomén spisovnosti v současné české jazykové situaci. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2011. ISBN: 978-80-7464-019-3. s. 11.

ŠTÍCHA, F. *K pojetí spisovnosti*. In: JANČÁKOVÁ, J., KOMÁREK, M., ULIČNÝ, O. a Univerzita Palackého. Spisovná čeština a jazyková kultura 1993: sborník z olomoucké konference 23.-27.8.1993. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1995. sv. 1. s. 59. ISBN 80-85899-02-7.

TRÁVNÍČEK, F. *O jazykové správnosti*. In: HAVRÁNEK, B., MUKAŘOVSKÝ, J. (eds.). Čtení o jazyce a poezii, 1942, s.105–228.

Seznam obrázků

Obrázek 1: Sociální silové pole spisovné variety. (DOVALIL, V. K úvahám o spisovném či standardním jazyku. Slovo a slovesnost, 67, 2006. ISSN 0037-7031).....	45
---	----

Seznam grafů

Graf 1: Převažující jazykový útvar mluveném projevu vyučujících ve výuce.....	67
Graf 2: Situace, ve kterých vyučující volí spisovný jazyk	68
Graf 3: Situace, ve kterých vyučující volí nespisovný jazyk	69
Graf 4: Faktory ovlivňující výběr jazykových prostředků	70
Graf 5: Jaký jazykový útvar by měl ve školní komunikaci převažovat.....	70
Graf 6: Jaký vyučující by měl užívat spisovný jazyk.....	71
Graf 7: Vztah vyučujících k spisovné češtině	72

Seznam příloh

Příloha 1: Informovaný souhlas s nahráváním

Příloha 2: Přepisy audionahrávek

Příloha 1

Informovaný souhlas s poskytnutím audionahrávky vyučovací hodiny a jejím následným vyžitím pro účely diplomové práce Pavlína Kapounové

Podpisem vyjadřuji souhlas s následujícími body:

- Byl/a jsem informován/a o účelu audionahrávky, kterým je sběr dat pro potřeby výzkumu diplomové práce Pavlína Kapounové s názvem *Analýza mluveného projevu učitelů základních a středních škol během vyučovací hodiny se zaměřením na užívání reprezentativního kódu*.
- Byla mi sdělena délka a průběh nahrávání. Jsem seznámen/a s právem odmítnout účast na výzkumu.
- Souhlasím s nahráváním vyučovací hodiny a jeho následným zpracováním. Audionahrávka bude přístupná pouze výzkumníkovi, transkript nahrávky bude součástí textu práce, která bude volně dostupná online.
- Byl/a jsem obeznámen/a s tím, jak bude s audionahrávkami nakládáno a jakým způsobem bude zajištěna anonymita i po skončení nahrávání, která znemožní identifikaci mé osoby. Nikde nebude uvedeno mé jméno či jiné osobní údaje, díky kterým by mohla být nahrávaná osoba identifikována.
- Dávám své svolení k tomu, aby výzkumnice použila audionahrávku pro potřeby své diplomové práce.

Datum: _____

Jméno respondenta: _____

Podpis respondenta: _____

Datum: _____

Jméno výzkumníka: _____

Podpis výzkumníka: _____

Příloha 2

Transkript Z1 – český jazyk a literatura

U: Dobrý den, posad'te se.

U: Jaké slovanské jazyky znáte? Jaké jazyky vás napadají?

Ž:

U: Čeština, výborně.

Ž:

U: Slovensko je stát. Jazyk. Jazyk je jaký slo-ven... ve Slovensku se mluví jak?

Ž:

U: Slovensky, ano. Lukáši?

Ž:

U: Polsko, takže polština, výborně ještě některé?

Ž:

U: Ruština, ano.

Ž:

U: Taky kašubština. Já tady mám takové tři barvy na **té** mapě. **Takže** to nám napovídá, že slovanské jazyky se dělí do tří skupin. Dokázal by si někdo **zpomenout** do jakých? Petře?

Ž:

U: A protože to jsou slovanské jazyky, **tak** to jsou východo...

Ž:

U: Ano. Takže dělíme je podle světových stran. A jaké jazyky by patřily do **těch** západoslovanských?

Ž:

U: Nahlas, Petře, prosím, ať to slyší i ostatní.

Ž:

U: Ano, výborně. Východoslovanské, Miriam.

Ž:

U: Výborně ano.

Ž:

U: Ruština, ukrajinština, ano. A jihoslovanské, třeba Vanes, napadá tě jihoslovanský jazyk, **nějaký**? Tady to máme na mapě. Co myslíš. že tam je za země?

Ž:

U: Ano, Bulharsko třeba.

Ž:

U: Taky, ano. A kam ještě jezdíš na dovolenou, **třeba**?

Ž:

U: Ano, Chorvatsko, výborně.

Ž:

U: Egypt tam nepatří. **Tak**. Teď si prosím vezměte sešit. Sešit mluvnice. A máme tu v jednom sloupečku jazyky a v druhém jazykové skupiny. A **vaším** úkolem bude vždy přiřadit jazyk k dané jazykové skupině. **Takže** pokud si myslím, že polština patří do západoslovanských jazyků, napíšu jedna á a tak dál. **Takže** všichni píšou. Teď sme si to tady hezky řekli. Stačí jenom číslo, písmenko, jo.

U: **Tak** trochu si pospíšíme, ať to můžeme zkontrolovat. Kdo **teda** ještě píše? Kdo potřebuje čas? Nikdo. Výborně, **takže** polština patří mezi jaké jazyky?

Ž:

U: Západoslovanské, výborně. Chorvatština?

Ž:

U: Ano. Ruština, Martin.

Ž:

U: Ano, čeština, Matěj.

Ž:

U: Ano, slovenština, Eliasi? Co bys řekl, když čeština patří mezi západoslovanské? Co slovenština?

Ž:

U: Výborně, slovenština. Pak máme slovinštinu, ta bude patřit kam? Slovinština, co myslíš?

Ž:

U: Ne. Slovinsko.

Ž:

U: Ano, jiho. Horní a dolní lužická srbština, ta patří kam, Lukáši?

Ž:

U: Západoslovanské. Tady ještě řešení. Jenom rychle jedna á, dvě cé, tři bé, čtyři á, pět á, šest cé a sedm á. Všichni mají? Můžeme pokračovat? **Tak**, teď tady máme něco tvořivějšího. Máme tady několik, **několik** sloupců a různé jazyky. **Žďycky** jedno slovo tady je napsáno, jak se řekne v těchto jazycích, a **vaším** úkolem je doplnit, jak **to** slovo bude v češtině. Co by vás tak napadlo? První řádek.

Ž:

U: Ne, to stačí ústně. **Takže** púšt, pustinija – poušť.

Ž:

U: Výborně. **Tak**, druhý řádek, mora, morze – moře.

Ž:

U: Ano. Třetí.

Ž:

U: Ano. Čtvrtý.

Ž:

U: Slepice. Pátý.

Ž:

U: Mozek, a poslední.

Ž:

U: Plíce. **Tak**, vidíme, že až na pár **vyjímek** je to velmi podobné. Ve třetím řádku akorát slovinsky je to jinak. Pak tady **třeba ty** plíce, tak rusky je to jinak. Ale vidíme tam podobnost. A to nám právě dokazuje i to, že **ty** jazyky mají nějaký společný základ. Vychází **ze stejných, ze stejného** jazyka. **Tak**. A teď už k novému tématu, kterým je dnes slovní zásoba. Co vás napadá, co to je slovní zásoba?

Ž:

U: Prosím?

Ž:

U: Hodně slov, ano. Sou to všechna slova? Slovní zásoba jazyka, všechna slova, jaká má čeština?

Ž:

U: Ano, jaké zná. Znáte i jinou slovní zásobu?

U: To už se dostáváme k tématu, kdo jaká slova používá. A **těm** slovům, která já nebo vy osobně používáte ve svém projevu říkáme jak? Když je aktivně používám, tak je to jaká slovní zásoba?

Ž:

U: Aktivní, výborně. A **ta** slova, která **nepoužívám**, ale znám jejich význam, akorát je **teda nepoužívám** ve svém projevu, **tak to jsou, to je** jaká slovní zásoba, když máme aktivní slovní zásobu?

Ž:

U: Jinak, zkusíme opak slova aktivní na p.

Ž:

U: Pasivní, výborně. Pasivní slovní zásoba jsou taková slova, která nepoužíváme, ale známe jejich význam. **Tak**, teď si prosím vezměte **ten** sešit a uděláme si zápis, co to **ta** slovní zásoba je. Je to **tedy** souhrn všech slov jazyka. V závorce mám, že to je kolem pěti milionů slov, ale jsou to slova, která najdeme ve slovnících. **Jsou tedy** ukotvena, **někde**, nejsou to jakákoli vymyšlená slova. Pak tady máme **tu** aktivní a pasivní slovní zásobu. Zase, nějaké číslo pro představu. A **samozřejmě**, člověk si tu svou slovní zásobu neustále rozšiřuje a odvíjí se to **třeba** i od jeho zájmů, když člověk rád **čte**, hodně **čte**, tak **samozřejmě** jeho slovní zásoba se neustále rozrůstá. To je **třeba** případ i **tě** pasivní slovní zásoby, kdy se **tedy ta** slovní zásoba rozšiřuje. I když **ta** slova nepoužívám, tak znám jejich význam. Kdo má napsáno, tak může přemýšlet o tom, jak se může slovní zásoba obohatit. Jak se **třeba** vytváří nová slova, jak vznikají. Existují různé procesy, různé typy, jak můžeme tvořit slova. **Tak**, píše ještě někdo? Kdo píše prosím? Dobře, **tak**. Matěj říkal, že můžeme slova spojovat. **Takže** dokázali byste říct nějaký příklad slova, který vznikl **vlastně** ze 2 nebo více slov? Napadá vás? Nikoho? Co třeba slovo vodovod. Z jakých slov se skládá. Ani?

Ž:

U: Voda a vodit. **Tak**, a to je první nebo jeden z těch typů obohacování slovní zásoby, který nazýváme skládání, protože složíme dvě slova dohromady. Jaký další typ vás napadá?

Ž:

U: Ano, to je ještě příklad toho skládání. Mohli **bysme** uvést ještě nějaký typ obohacování slovní zásoby?

Ž:

U: Výborně, **takže** přejímání z cizích jazyků. Napadá tě nějaké slovo? Nebo kohokoli? Co **třeba** používáte denně?

Ž:

U: Mobil, výborně, televize, a **vlastně** všechna dnes už běžně celkem užívaná slova. Nebo velká většina z nich už je přejatá, můžeme uvést další, **třeba** olajkovat. **Tak**, to bylo přejímání z cizích jazyků. Pak tady máme další typ, když **třeba** řeknu slovo babička a udělám z něj prababička. O jaký typ by se mohlo jednat?

Ž:

U: Ne, není to stupňování. A přidám k tomu **teda to** pra, to je co?

Ž:

U: Předložka to není. To by nebylo jedno slovo. Je to předpona. Ale pomocí předpon, přípon a koncovek, **které...se** také dají tvořit slova. Jak se to jmenuje?

Ž:

U: Není to rozšiřování. Já ze slova základového udělám **vlastně**...

Ž:

U: Ano, odvodím. Odvodím to slovo, **takže** je to odvozování. A teď jsme opomenuli ještě jeden, ano, **třea** jak byste řekli, co to je za slovo ČR?

Ž:

U: Ano je to zkratka, výborně. **Takže** dalším typem je zkracování. Tady máme opět zápis, obohacování slovní zásoby, **takže** si prosím napište do sešitů. **Tak**, u toho skládání tady je příklad slovo velkoobchod, okamžik. Ze dvou nebo více slov vzniká jedno. Zkracování, kde máme dva typy zkratk. Iniciálové zkratky a zkratková slova. **Ty** iniciálové zkratky vznikají tak, že **vždycky** vezmeme počáteční písmeno slova a spojíme ho. **Takže** Česká republika, ČR. Máme tam ta počáteční písmena. EU, Evropská unie. **Tak, samozřejmě** i politické strany. A **tyto** iniciálové zkratky se nesklouňují. Říkáme jedu do ČR. Nebo takhle to můžu **samozřejmě** přečíst. A nebo EU taky nesklouňujeme. Ale zkratková slova se sklouňují. Čedok, Česká dopravní kancelář. Řeknu, jedu s Čedokem na dovolenou. **Takže** to sklouňujeme a od **těch** iniciálových zkratk se to liší tak, že zkratková slova vznikají prvními slabikami, první dvě písmena. Tady vidíme Čedok, Česká dopravní kancelář. Nebo znáte, to je taky oblíbený příklad, Tonak, Továrna na klobouky. Pak máme přejímání cizích slov. A **to** přejímání cizích slov, to sou **teda**, jak ste dobře uvedli, slova jako internet, mobil, pak tady máme další, víkend, ofsajd, lajkovat. Sou to **teda** slova vypůjčená z cizích jazyků, která my používáme. Některá slova lze nahradit, některá ale ne. Proto jsou **vlastně** součástí **tě** naší slovní zásoby. A dokázali byste říct, z jakého jazyka **třeba** slovo mobil je?

Ž:

U: Angličtina. Znáte ještě další příklady slov z angličtiny? Napadají vás?

Ž:

U: No, ano. Co třeba víkend?

Ž:

U: To je **vlasně** v angličtině i v němčině. A znáte některá slova z němčiny?

Ž:

U: Ano, flaška, die Flasche.

Ž:

U: Taška, die Tasche. **Vlasně** ta němčina s angličtinou jsou taky **často**, velmi **často podobná**, protože to jsou germánské jazyky, které **k sobě mají**, stejně jako slovanské jazyky, tak germánské také, **k sobě mají** blízko. **Tak**, kdo ještě píše? **Tak**. Teď si dáme práci ve skupinkách, **takovou rychlou, jednoduchou**. **Takže**, tady můžete být trojice, tady čtveřice, čtveřice, tady můžete pracovat společně, tady čtveřice, kluci společně a holky **štveřice**. Teď mě ještě prosím poslouchejte **chvíli**, ticho. Co tam máme. Když si **ten** balíček rozbalíte, tak tam vidíte právě **ty** typy obohacování slovní zásoby, ano? Máme tam skládání, zkracování, odvozování a přejímání. A k těmto typům obohacování slovní zásoby máte přiřadit příkladová slova. **Takže** dám příklad. **Třeba** k **tomu** skládání **bysme** napsali, co říkal támhle Martin, zeměkoule. Skládání, zeměkoule. Odvozování, **nevím**, přijít. Jít, přijít bude odvozování. Ano, chápeme všichni? Kdo nechápe, zvedne ruku. **Tak**, ztišíme se.

A **deme** na společnou kontrolu. Kdo nestihl, uděláme si společně. **Takže** ticho. Všichni dávají pozor, a co jste přiřadili k tomu přejímání? To by mohlo být jednoduché. Přejímání, **tak**, čti prosím. A posloucháme, ano.

Ž:

U: Co jsme přiřadili k odvozování?

Ž:

U: Ano. Ano. Skládání. Kluci **tady** můžete **vzadu**. Co máte ke skládání? Přečíst nahlas. Ššš.

Ž:

U: **Tak**, a co ten podpatek? Má tam být? A můžete mi říct, z jakých dvou slov **se teda to slovo vzniklo**?

Ž:

U: Pod je...

Ž:

U: Ano, je to předložka, teda pardon, předpona. **Takže** je to jaký typ, když přidáme předponu ke kořeni.

Ž:

U: Odvozování. A zkratky, co tam zbylo?

Ž:

U: Ano. Ššš. Ano, výborně. Kdo to měl správně všechno? **Takže** se vám to povedlo, výborně. Byl tam nějaký problém **vyloženě, který byste chtěli nějak se zeptat**? Nebyl. **Tak** jo, **tak** mi to prosím seberte, složte a já si to vyberu. A přineste mi prosím i ty vaše jmenovky, ať vám je můžu **zas** rozdat, protože abyste je neztratili. **Takže** jmenovky své ke mně na stůl.

Transkript Z2 – dějepis

U: **Tak**, na úvod si dáme křížovku, kterou si zopakujeme údaje o **druhý světový** válce, **který** sme si **řikali**, **ty nejdůležitější** a příští hodinu si napíšeme **písemčičku**. jo. Bude na první světovou válku, to znamená, odkdy do kdy, kdo tam bojoval, **jaký** byly ty skupiny, **jaký** bitvy **třeba**, **nějaký** zajímavosti, abyste s tím počítali. **Takže**, rozdejte si. Ale protože si **myslim**, že ta křížovka je lehká, tak tentokrát to bude za jedni...zavřít sešit, holky... a za celou, jo, nic nevynechat, všechny údaje doplnit a dostanete malou jedničku.

Ž:

U: **Tak**, támhle vedle, koukej. Dominiku, **prosim** tě, dones to tam. Neopisovat.

Ž:

U: **Jo, jako** kdo do toho kouká a neví, tak si **vemte** sešit, ale **teda** bez nároku na jedničku, ale aspoň si to prostě zopáknete.

Ž:

U: Je to těžký, **jo**? Já myslela že to je **ultralehký**. Jestli to nejde, tak se sešitem, **no**.

U: A pak **teda** na příští hodinu bych doporučovala se kouknout na ty příklady.

Ž:

U: **Noo**. Hmm, **takový jako neobvyklý** slovo je to. Že komunismus chtěl nastolit vládu... dobře začíná to na p. Dělnická vrstva je to, na p. Hmm, u sedmičky. **No** a u **tý** jedničky vám první písmenko **jako**, to vám dojde podle tajenky, a je to **francouzský** město, je to francouzsky to **méno**. **No**.

U: Tak co? Hmm. Taky **chyběj**, tady chybí **hodně, hodně** chybí.

U: **Dem** to zkontrolovat společně? Příště budete mít jedničky všichni z **tý** písmenky.

Ž: Jedno ti chybí. A **který?** Na p začíná.

U: Diktatura... u sedmičky. Dělnická vrstva, to **uplně** nejchudší obyvatelstvo by mělo vládnout a měla by se nastolit diktatura...podle komunistů. Nenaskočí vám to? Ještě někomu chybí jenom jedno? Taky tohle? **Taak**, **pod'me teda** kontrolovat.

U: Jednička. Největší masakr první světové války. Bitva, která trvala ani ne tři dny, ale zemřelo tam asi sedm set tisíc lidí. Byla u...Verdunu se to píše, vyslovuje se Verden. **Jo**. U Verdenu. Opravdu, **jako** v novodobých dějinách nebyla větší bitva. Mlýnek na maso se jí přezdívalo, Verden. Dvojka, Německo, Rakousko-Uhersko a Itálie...

Ž:

U: výborně, trojspolek. **No**, a na to navazuje **ta** trojka. Který stát přišel na začátku...

Ž:

U: Fajn u **tý Trojdohody**, tam **teda** patřil kdo, **do tý Trojdohody**. Británie, Francie a Rusko a potom **teda** Itálie a potom dalších třicet států světa, **který teda** bojovali proti **těm** Centrálním mocnostem. Tomu Trojspolku se potom říkalo Centrální mocnosti. Už to nebyly...**jakože** byly v centru dění **vlastně, jo**, už nebyly troj. Už tam **ta** Itálie nebyla. Proč **ta** Itálie odstoupila?

Ž:

U: Nabídli jí území. **Joo**, je to tam vidět, tohle to. **Jo**, vidíte že původně to bylo Rakouska-Uherska, tady ten kousíček, a teď je Itálie.

U: Hmm, **štyřka**. Následník Rakousko–Uherského trůnu?

U: František Ferdinand d'Este. Co s ním?

Ž:

U: Zabili ho. Kde?

Ž:

U: V Sarajevu. Ano, v Bosně a Hercegovině. Aaa, kdo ho ještě zabil? Vzpomenete si na toho vraha, **na toho slavného**?

Ž:

U: Gavrielo Princip. Který potom byl vězněn v **tom** v Terezíně.

Ž:

U: Co si říkal?

Ž:

U: **No**, šel si do restaurace pro chlebiček, nebo co, a náhodou se tam **tedy přichomejtl** vůz s následníkem trůnu a jeho manželkou Žofií, což byla první jejich **taková vlastně** zahraniční cesta, kde mohli být spolu a bohužel **teda** skončila takhle špatně, že je **teda** oba zabili, a **tim vlasně** rozpoutali **tu** první světovou válku. I když **vlasně** my sme se bavili o příčinách první světové války, tak atentát na následníka trůnu, ano, **tak jako** je to jedna z příčin, **taková** poslední kapka, ale co je hlavní příčinou?

Ž:

U: Ano, **vlasně** záminka. Co je **teda** hlavní příčinou?

Ž:

U: Kdo?

Ž:

U: Hlavně Německo, spolčilo se s Rakouskem–Uherskem, chtěli více kolonií, chtěli více území obecně, chtěli obsadit Balkánský poloostrov. **Jo**.

U: Co to blitzkrieg? ...blesková válka. Blitz je blesk, blesková válka. Co to znamená?

Ž:

U: Že byla rychlá. Že bude rychlá jako blesk, takže čtyři roky. Protože, to tady nemám, z bleskové se stala sitzkrieg, neboli, jako, nebo, je to sedací válka...zákopová, **jo**, že byli v zákopech, že si **vlasně** vytvořili fronty. Kolik jich bylo, **těch front**?

Ž:

U: Nebo jaké, konkrétně? **Tak** západní mezi Francií, Německem, východní mezi...

Ž:

U: **Ty** byli spojenci, **ty** ne...mezi Rakouskem–Uherskem a Ruskem. Potom byla...

Ž:

U: **No**, ale **řek** si Rakouskem a Německem.

Ž:

U: **Jo**, tak to jo. Potom byla na jihu, **ta úplně ta** první, ta byla srbská a ještě další vznikla... v Itálii, poté co Itálie **teda** přešla na druhou stranu.

U: Šestka. Slavná bitva na východní frontě, kde byli stateční Češi.

Ž:

U: Výborně. Proč tam byli **statečný** češti, nebo proč se to učíme, proč je to tam důležité?

Ž:

U: **Tak**, výborně. Bavili sme se o tom v souvislosti s legiemi, že **vlasně** do té doby...

Ž:

U: Z, z, Zborov se to píše. Že na začátku **vlasně** neexistovaly **jako** vyložené české pluky, **celé**, ale **jako takové** jednotky menší, a teprve tady u **toho** Zborova nás **teda** nechali bojovat spolu a osvědčili sme se. **Pro, pro**, hmmm, prorazili sme **tu** frontu, kus do nepřátelského území. Vzápětí sme o to **teda** přišli, protože sme neměli podporu z dalších stran, ale i tak sme si **vlasně udřáli takový jako** jméno před **ruskou**, před **ruským** velením. **A** právě díky tomu se **vopravdu** ty české jednotky schválili jako vyložené legie a byl to základ naší budoucí armády.

U: **Tak**, podle... má vládnout dělnická vrstva neboli...

Ž:

U: Je to proletariát, ano, **proletariát. Proletariát**. Dělnická vrstva, ta nižší. Nejvyšší ale ve společnosti, která má určovat chod ve společnosti.

U: Osmička. Vedle yperitu se jako boj... tam má **bejt** bojový **jo**... plyn používá... chlor. Ano, účinky byly **podobný**. Chlor a cé, há do **každýho** čtverečku, **jo**.

U: Devítka. Ve kterém státě bylo nejvíc legionářů?

Ž:

U: V Rusku. Legionář musí být v zahraničí, **jo**. Takže v Rusku, tam jich bylo asi sedmdesát tisíc. Pak **eště** kde byli? Ve Francii, tam asi dvacet, a ještě v Itálii, tam asi deset tisíc.

U: A poslední desítka, to **méno**.

Ž:

U: Vladimír. A kdo to je ten Vladimír Iljič Lenin. Jak byste ho charakterizovali?

Ž:

U: Dobře, začal revoluci v Rusku. Revoluci jakou, co tou revolucí změnil?

Ž:

U: A ještě předtím, než byla demokracie? **Tak** tam bylo samoděržaví, carství, **že jo**, carský režim. Jenom **abysme** tomu rozuměli, **jo**, že on **vlasně** nebojoval proti carovi, **v tadyctu chvíli**. Car už byl svržen a byl tam demokratický režim, ale **uplně** to nefungovalo, a **von** chtěl prostě **tu** moc převzít do svých rukou a dát ji do rukou **toho** proletariátu, k čemuž **vlasně** fakticky, **vlasně** k tomu nikdy nedochází, k **takovýhle** věci, aby dělnictvo mělo **teda** moc. Z toho dělnictva se vždycky vyberou nějací **jako** hmmm správní, **jako** dobří, **jako** v uvozovkách dobří komunisti, **takoví** ti pokrokoví, **který postoupěj**, takže už **vlastně** nejsou proletariátem, tím pádem ne, když už **maj** vilu a **nosej** oblek a **maj prachy** a **choděj** do **drahejch**

restaurací, tak už to podle mě není proletariát. Hm, **takže jako** to, že bude vládnout proletariát, **se jako se** nikdy neuskuteční. To je, to prostě nejde.

U: Hmm, co to mělo za následek, **tady ta revoluce**, v Rusku?

Ž:

U: Hodně mrtvých, určitě. **Eště** pro politiku, co to mělo za následek? Richarde, co myslíš?

Ž:

U: Když v Rusku udělal Lenin revoluci komunistickou, nastolil komunismus...cenzura, potom **vlastně** vznikl Sovětský svaz. Dobře, pro ostatní státy to znamenalo co v tu chvíli? Kdy proběhla **ta** velká **řínová** socialistická revoluce?

Ž:

U: Začala občanská válka v Rusku. A Rusko vystupuje z války, **jo**, takže zaniká východní fronta. Ale zase do války nám vstupuje z **druhý** strany Amerika, která už pak zamíchá **kartama** a otočí se to **vlastně, začne, začne, začne** Trojdohoda vyhrávat na **plný** čáře a už se to blíží ke konci potom. Kdy vlastně skončila?

Ž:

U: A datum? Takový **hezky** pro nás, vzniklo Československo, **jo**.

Ž:

U: Přesně tak. **Dvacátýho osmýho** desátý vzniklo Československo, to my slavíme, pro nás to je svátek. Ššš, Lukáši. Ale oficiálně **teda** nám ta válka končí **jedenáctýho** jedenáctý. **Takový pěkný jako, takový hezký** datum, devatenáct set osmáct, **tak** si to zkuste zapamatovat.

U: No a my sme pak skončili tím, že sem vám ukazovala tady **ňáký** mapky. Tady tu mapku máte i v učebnici a už sme se taky na **ní** koukali, abyste si ještě jednou uvědomili, jaké nové státy vznikají na mapě Evropy. Hmm, jaké státy **teda** zanikají?

Ž:

U: Tady ještě tady tu mapku jsem vám ukazovala. **Že bavili sme se tam o tom**, že proč je Československo, **zaprvý** proč má tak **divnej** tvar, než potom Československo, **který** možná znáte. Že to **komunistický**, jako Československá socialistická republika, a to byla trošku kratší, tady ta je trošku delší, protože tady mám, teď **nevím**, jestli to dobře **řikám**, ocásek.

Ž:

U: Část Ukrajiny. Přesně tak, Zakarpatská Rus. Přesně tak. A **eště** sme si **řikali** o tom, proč je to dvojbarevný, **ta** mapka Československa.

Ž:

U: Jo, sou tam **vyznačený**...no hmm tady to je **vlastně taková jako** politická mapka, takže sou **vlastně vyznačený** Sudety. Sudety je spíš **jako** územní označení. A jde o to, že tam, kde je to růžový, tak je převaha Čechů a Slováků, respektive Čechoslováků. Sme tam vytvořili uměle **jako** jinou národnost, novou národnost, Čechoslovák. **Joo**, já **nevím** jestli byste se i tak cítili jako Čechoslováci, já bych se asi cítila prostě jako Čech, **mluvím** česky, sem Čech, **jo**. Tak **voní** vytvořili **naschval** národnost Čechoslováků, protože jinak **by bylo v celém, v celém** Československu **by bylo** víc Němců než Slováků, a to nechtěli připustit. To by **vlastně** Slováci byli menšina, **že jo**, a to je **blbý, joo**, takže vytvořili československou národnost, a to je to **růžový**. A to **červený**, tak tam bylo víc Němců, což je taky **hloupý**,

jo. Chápete, že tam je, hmm, prostor pro **jako** neshody **politický** ale i **jako** mezi lidmi, **fyzický**, že tam lidi mezi sebou napadali, útočili na sebe. A ty **seš** jenom Čech, a ty **seš** Němec, běž za hranice. A nutno ale říct, že tady ten stav není **nověj**, to není jako že by se to stalo teď během první **světový** války, to se stalo během **celýho** středověku. Že se tam **ty** Němci nastěhovali a že tam žili normálně s **Čechama**, se **sousedama**, bavili se spolu, obchodovali. **Určitá jako, určitý** napětí tam možná **jako** bylo, ale ne **uplně** nevraživost. Ta nevraživost, o **který mluvím** a která potom vyústila vůbec **k tomu, k tomu** označení Sudety a k tomu stavu potom v **těch** Sudetech, tak ta vznikla až za **tý** v První republiky. Za **tý** První republiky to tam **vopravdu** vřelo. Protože do teď...před tím sme byli **vlasně** v rámci Rakouska–Uherska, tak **vlasně** Češi mluvili hodně německy, **vlasně** my sme byli, my sme byli menšina v německy mluvících zemích. Takže se Němci tady necítili **vlasně** špatně. Těm to nevadilo. Ale když vzniklo Československo, **no tak** už se cítili jako cizinci, **že jo, v Československu**, a **tak** se jim to nelíbilo. Nechci říkat, že byla chyba jenom na jejich straně, to taky asi ne, **tá** vina byla určitě oboustranná, ale **prostě** opravdu **to začalo se vyhrocovat** se vznikem Československa. No a vyhrotilo se to **teda** až tak, že byl ten Protektorát a tak dále. **Tak**, ale to ještě předbímám.

Nejdřív po první **světový** válce se země musely tak **ňák jako** dohodnout, že tenhle ten stát, že tyhle hranice Evropy, že to **jako** takhle vůbec **schválej**, že to takhle bude. Takže se představitelé těch vítězných zemí, kam sme teda patřili i my, **díky díky**, Benešovi, díky Masarykovi, **který to teda jako** vyjednávali, hlavně **vlasně** díky **těm** legiím jsme my jako Československo nebyli, jako Češi, nebyli označeni za viníky války. Což je vlastně s podivem, protože Češi hodně **jako** bojovali na straně Rakouska–Uherska. Měli **prostě** povolávací rozkaz, patřili do Rakouska–Uherska, šli bojovat. Málo, nebo málo kdo, sedmdesát tisíc, nebo **vlasně** sto tisíc chlapů se rozhodlo, že půjde do legií, ale ten zbytek, ten bojoval za Rakousko–Uhersko. Hmm, takže sme **jako**, nebyli sme **uplně** viníci války, ale podíleli sme se, byli sme **vlasně** na **tý špatný** straně. Ale díky právě legiím, díky těm úspěchům a díky teda rozhovorům Masaryka a Beneše v zahraničí nás okolní státy uznaly jako vítěze první **světový** války. Takže nemuseli sme platit **žádný** pokuty, žádný reparace, nebyli sme **prostě**...byli sme na **tý správný** straně, měli sme spoustu výhod, Matyáši. **No**, a nejdřív se **teda ty** vítězné mocnosti museli někde sejít, aby se **projednalo** **ňáký** detaily, jak to **teda** bude s Německem, s Rakouskem–Uherskem, že se **teda** rozpadne, že tam jsou **nový** státy, **jaký** zřízení se jim uzná, kdo se uzná jako hlavní viník, představitel státu jako prezident a tak dále. Tohle to setkání **proběhlo**, to nejvýznamnější setkání právě, **ty** vítězné mocnosti s Německem, **proběhlo** na zámku u Paříže, tam, kde je ten **krásnej zrcadlovej** sál...Versaj...jak se to píše? Versailles, jo. Ve Versailles na zámku proběhlo setkání **teda** s Německem. **A Německo se tam určily všechny podmínky mírový**. Hmm, potom se na dalších zámcích různě po Evropě konaly další **takhle** setkání. Právě s Rakouskem–Uherskem, Maďarskem, Tureckem, ale **vlasně** ten, celý ten mírový systém **poválečný** se **menuje** právě podle toho zámku ve Versailles, Versailleský mírový systém.

Takže si **vemte** sešít. A napište si nadpis Versailleský mírový systém. To bude jenom **takový** krátký zápis, abyste měli představu o tom, na čem se **vlasně** dohodli.

Ž:

U: Jo? Kdo ne? Nadpis máte? Versailleský, ale to l se nevyslovuje. Ve francouzštině se to čte jako j, versajský. **Takže** tím pádem léto, devatenáct set devatenáct, **takže** docela **jako** blízko, půl roku po konci války se **tedy** setkaly vítězné mocnosti s Německem. **No** a **těd'ka** mu **teda jakoby** nadiktovali podmínky **toho** míru. **Jakože** oni si mohli diktovat a **tomu** Německu nezbyvalo nic **jinýho**, než je poslechnout. A když se **podíváte** na ty podmínky, některý sou dost **jako** logický, některý sou v pohodě, tak zapříčinily válku. Tak jim sebereme zbraně, zrušíme armádu, zrušená branná povinnost. Co to je branná povinnost?

Ž:

U: A tak co to je branná povinnost, kdo to je branc?

Ž:

U: Ne. **No**, ten, co spíš je brán. **Jo**.

Ž:

U: Přesně tak, že je jako **verbujou** do armády. **Jo**, branná povinnost, to znamená že kluci nebudou chodit na žádnou vojnu a nebudou prostě budovat žádnou armádu. Prostě bez armády, **jo**. Navíc ztratili **teda** kolonie, takže přišli o **prachy**. Musely uznat ty státy, to je **logický**. Když **teda** na jeho území vzniklo třeba Polsko, jak sme si ukazovali na **tý** mapce, tak ho museli uznat. Ten třetí bodík, ten je **vlastně, jo**, ještě slovo demilitarizované, rozumíte tomu? Demilitarizované.

Ž:

U: Přesně tak. Protože militarizace znamená jako ozbrojení, a když je to de, tak je to **jako** pryč, pryč se **zbraněma**. Takže demilitarizované pásmo Rýna znamená, že v okolí Rýna, na hranicích mezi Francií a Německem nesmí být **žádný, žádný** voják ze strany Německa. Oni tam byli vojáci ze strany Francie, oni si to tam hlídali, kdyby náhodou třeba, nevím, někdo si neschoval ještě **nějaký** zbraně, nesemkli se, nevyrazili proti Francouzům. No trvalo to, asi dva roky tam byli francouzští vojáci, potom se stáhli a pak už začali více méně fungovat normálně, **Francie, Německo**. **No** ale **ten** třetí bod, ten je nejdůležitější. Německo platilo válečné reparace. Reparace je něco jako pokuta **taková jo, na odškodnění, na odškodnění jako** různých škod materiálních, ale i lidem. To znamená, že **třeba**, když někdo přišel o **tu** nohu, je invalida, tak by měl od Německa dostat nějaké jednorázové odškodnění. Není to, **jako** že by mu vypláceli důchod, to je **nějaký** sociální pojištění, **který** ještě za První republiky docela dobře nefungovalo. Tihle ti všichni invalidi, co třeba neměli nohy, ruce a tak, tak většinou se živili nějakým žebráním, když to šlo, nebo, ale ono toho moc nebylo, když se nemohli pohybovat. **Takže jako** tady byl **třeba** ještě **takovej** sociální problém **u nás v Československu**, ale to se taky za chvíli vyřešilo. Sem se **ted'ka** zase zapovídala. **Důležitý** je, že **ty** reparace je ta pokuta a že v Německu byly vyměřeny na tři sta miliard marek. **Tehdejších** ale, **tehdejších** marek. Což je **uplně** neúnosné, to je **uplně hrozný**. Já sem si **vygúglila**, že **ty** reparace z **tý první, první** světové války, ono za druhý světové války se jim **ty** reparace **samozřejmě** zase navýšily, protože byli znovu viníky války, a oni je splatili teprve v roce dva tisíce deset. A třeba s námi, s Československem, válečné reparace **teda** ještě za první i za druhou světovou válku Německo **splácelo, splácelo**, jenomže víte, že po **druhý** světový válce bylo Německo rozděleno na dvě, na východní a západní. A s tím západním tam nebyly **žádný** styky jo, **diplomatický**. Sme se s **nima** prostě nebavili. **Ty** byli **západáci**, my byli **východáci**. Takže tam asi někdy v sedmdesátých letech se **ty** reparace přestaly Československu platit, **jakože** pauza. A po revoluci, po **osmdesátým devátým** by se to teoreticky mělo zase rozjet a všechny tyhle ty čeští židi, **který** přišli o majetek, tak **ty** by měli od Německa dostat **teda** **ňáký** peníze. **Teda** ne **vlastně uplně**, že by to vykompenzovalo jejich vinu, to **jakože** ne, ale aspoň něco. **No**, jenomže politici se dohodli v roce devadesát sedm, že v rámci zachování dobrých vztahů České republiky a Německa **ty** reparace **jako** zruší. Měli nám zaplatit **nějakejch** tři sta miliard, **myslim**, zaplatili dvě stě, a ten zbytek sme jim prostě odpustili. **Nevim**, jak k tomu **teda** přišli ti, ti **který** přišli o majetek, o příbuzný třeba v **koncentráku** a tak. Na druhou stranu peníze jim je **nenahraděj**, to je **jasný**, ale. **No**, je to **takový** zvláštní. Tady vidíte, že **ty** reparace se řešily až do roku dva tisíce, že to opravdu **bylo jako obrovská částka, obrovská**. A už kolikrát sem vám o tom říkala, že to zadlužení Německa je **vlastně** ten největší průšvih, co **ty** státy mohly udělat. Po **druhý světový** válce už se **tak jako** poučili. Tam sem vám říkala o těch investicích z **tý** Ameriky a tak. Že tam už se snažili **tu** Německou ekonomiku **jako** nastartovat a rozjet, aby **teda** tam nedošlo k žádný **tý** radikalizaci obyvatelstva. Ale po první **světový** válce to nikomu **jako** nedošlo. **Prostě** měli v očích tu pomstu a teď **prostě** budete platit za to, co jste způsobili. **Štvy** roky sme tady trpěli kvůli vám, tak vy teď **prostě** plat'te. **Takže** Němci byli **tak jako hozený** do vody a museli se snažit, ale vůbec to nešlo. Protože **prostě** jakákoli země je zničená, jakákoli ekonomika je zastavená, a my jako vítězové jsme měli co dělat, abychom to tak **jako** rozjeli, a oni jako poražení ještě s **takovymhle** dluhem, se jim to prostě nepovedlo. Oni se plácali v **tý poválečný** krizi strašně dlouho. Pak **jako** něco se podařilo, něco málo, ale furt to bylo málo pro to Německo. Německo **bejvalo** jako průmyslová země strašně bohatá. A najednou nejchudší z Evropy. Než

přišel Hitler. Co jim to ten Hitler **vlastně** slíbil, vzpomínáte si? Proč na ně **vlastně** tak zapůsobil? Když si představíte tu situaci...

Ž:

U: Jo, a na to **slyšej**. Bude práce, bude výplata, budou peníze. A to, že ta práce bude ve zbrojovce a že **teda** se asi chystá Hitler na válku, **tak** to už je věc vedlejší. To ať si dělá, co chce, on je politik, já sem jenom dělník. Já tu mám práci. **Takže ta** radikalizace, to znamená že byli lidé ochotní se přiklonit k, i třeba ke krajnímu řešení. Ale pozor, teď možná abych **teda** byla nestranná. V **tom** Německu měl opravu **velký** slovo Hitler, **třea** i v **těch** dvacátých letech, ale možná větší slovo tam měli komunisti. Lidé se spíš přiklíněli ke komunistům. Dělnická třída, diktatura proletariátu a tak, inspirace v Rusku. Jenomže Hitler tomu učinil potom **tak jako** přítrž. To byly **vlastně jako takový** konkurenční strany, Hitler je hodně na tom **politickym** spektru vpravo a komunisti zase vlevo, takže sou **jako** konkurence. Ale potom se stala jedna **taková** událost, o tom se budeme učit, a Hitler **vlastně** tu konkurenci smetl. Se jí prostě zbavil a lidé jí přestali věřit. Potřebovali ale pořád tu radikalizaci, tak se přiklonili na **tu** druhou stranu. **Vod** mantinelu k mantinelu. **Vode** zdi ke zdi.

Taak, ted'ka si prosím **vemte** učebnici. Kolik máme času? **Taak, vemte** si učebnici na straně sedum. **Jo**, tady nám píšou na straně sedum – válečné reparace uhradilo Německo až v roce dva tisíce deset, navzdory tomu, že ohromná suma byla ještě snížena. **Jo**, dokonce ji teda ještě snížili, ale zase **ta** druhá světová válka. Ale bylo jasné, že Německo **nemá, nemá** z čeho platit. Ale **mě by zajímalo tenhle ten obrázek**. Nečtěte si ten text, jenom koukněte na ten obrázek. Poznáte, kdo na něm je, ta karikatura?

Ž:

U: Tak, **je to Hitler**, ano, **je to Hitler**, tady si není moc **podobnej**, ale ten knírek, podle toho ho poznáte. No a teď z čeho to leze, co to je za ruličku?

Ž:

U: Jo, to je ten Versailleský systém. Co tím chce **ten** karikaturista naznačit?

Ž:

U: No, porušil. Že z něj vylezl. Nelo?

Ž:

U: Že **vlastně** on je **jakoby**, jako kdyby se zrodil z toho Versailleského systému, **jo**. Že Versailleský systém, tohle to, tahle ta pravidla daly prostor tomu Hitlerovi, aby se **teda** dostal k **ty** moci. **Kdyby, kdyby**, to je vždycky **takový** kdyby. **Tak**, otočte si. A ještě bych chtěla, abyste se dneska, **abysme** si přečetli něco o Společnosti národů. Říká vám to něco, **Společnost národů?**

Ž:

U: No, je si to hodně podobný. Protože OSN je organizace národů a **tadycto** je Společnost národů, tak je to trochu něco **jinýho**. A **tak** si **ted'ka** přečteme co. **Tak** třeba Tomáš. Na straně osm, Společnost národů.

Ž:

U: Hmm, děkuju. Vy si napište do sešitu **takovej** podnadpis Společnost národů a napište mi tam **teda** ten účel, co bylo účelem Společnosti, vzniku Společnosti národů. Jenom stručně, hlavní účel Společnosti národů. Ono **jako** teoreticky by **stačily** dvě slova, **taková jako trefná**.

Ž:

U: Nee, ty je řekni.

Ž:

U: Pozor, mírová konference je ta Versailleská. Společnost národů je organizace, která má něco za úkol. Co má za ten úkol?

Ž:

U: Hlídaní, dodržování čeho?

Ž:

U: Těch mírových smluv. Hmm, to by šlo. Hlídá dodržování mírových smluv. Vůbec prostě hlídat mír, bránit mír. Co když ale nějaký konflikt mezi státy bude? Tak co **ta** Společnost národů by měla podniknout?

Ž:

U: Pozor, jakákoli válka je protizákonná, jak jsem tady četla, jak četl Tomáš.

Ž:

U: Nee, **tak** když je to **jakoby**, když má za úkol bránit mír, tak jak bude řešit **ten** konflikt mezi **těma státa**ma? **No**, promluvit si, zorganizovat třeba **nějakej**, **nějaký** setkání těch dvou států a snažit se to **teda** domluvit **nějakou** mírovou cestou, **nějakej** kompromis najít. **Jo**, proto tam sedí na začátku **nějakejch** dvacet šest států, nebo **teda** dvacet šest zástupců států, aby **teda** k tomu mohli něco říct, něco jim poradit a vyřešit to **teda** mírovou cestou.

Taak, **ted'ka** to chci říct, jestli se jim to podařilo **teda**, tady to dodržet.

Ž:

U: **Tak**, **uplně** ne. **Takže** Společnost národů nás trochu zklamala. Hmm, **vlastně** pozbyla **ten** svůj účel a propukla druhá světová válka. Nicméně po druhé světové válce vzniká **vlastně** **taková** obdobná organizace, OSN, **teda**, která **vlastně** má za úkol totéž. Akorát **teda** OSN už má armádu **takovou**, **ty** ale **nemaj** za úkol jít do války proti někomu, **ty** **maj** za úkol bránit **třeba** je **ňáká** vesnice, která je v **nějakým** pásmu kde se válčí, tak oni **maj** za úkol **jako** **vlastně** bránit **ty** civilisty. **Takže** oni **jako** nebojují. **Takže** je to mírová organizace, i když má **tu** armádu. Společnost národů **teda** **ten** účel **uplně** nesplnila. **No**, a my se teď budeme pomalu dostávat k Československu. Příště začneme videem. A na tom videu pak uvidíte, jak **vlastně** proběhlo **to** vyhlášení Československa. Ono to bylo **vlastě** **taky** **takový** dost **spontánní**, **spontánní** prohlášení státu, **jo**. Jeden pán špatně pochopil text, to je čtenářská gramotnost, ta byla špatná. On to byl **nějakej** pekař. A lidi se toho chytli a zjistili **vlastně**, ano, máme samostatný stát. Máme samostatné Československo. Takže **vopravdu** toho **dvacátýho osmýho řína**, kdy se slaví státní svátek, tak my sme si to jako vyrobili sami **ten** **svátek**. Nikdo nám to **jako** nenadiktoval. Oficiálně Československo vzniklo až **čtrnáctýho** listopadu. Jako oficiálně všechno – smlouva, podpisy, ostatní státy a tak dále. **Takže** tohle to bylo opravdu spontánní. Tak si aspoň napište nadpis vznik Československa, a **tim** budeme končit, **jo**. Vznik Československa a příště mi připomeňte video hned na začátku.

Transkript Z3 – zeměpis

U: Dobrý den, sedněte si.

Ž:

U: Dneska si řekneme něco o **nákejch** řekách, co tady tečou. Budeme brát **pomátky**. Potom se podíváme na **jednotlivý** kraje. Prostě, **proberem** Prahu, Středočeský kraj, **jo**, všechno tohle. A to je **tak** **ňák** základ. A pokud nám zbyde čas, tak se **můžem** ještě podívat na hospodářství **vlastně** z **celosvětového** hlediska a **ňáký** mezinárodní organizace, Evropskou unii, NATO, ale to jenom pokud zbyde čas, **jo**. Hlavní je Česká republika. Vy ste **dokončili čim**, **zemák**, **osmý** třídě?

Ž:

U: Vy ste dobrali Evropu. Takže máte za sebou všechny kontinenty. Máte za sebou Asii, Afriku, Ameriku, Austrálii i Evropu. Dobře. **Fungujou** vám tady repráky nebo ne?

Ž:

U: Ne. Jinak **eště**, máte všichni tohle to?

Ž:

U: Nemáte. Dobře. Hmm, je jich pár ve skladu, když to **budem** potřebovat, tak já to prostě přinesu, aby to bylo aspoň do dvojice, **jo**. Ze začátku to **uplně** potřebovat **nebudem**, popřípadě **ňáký** mapy **prostě** můžu promítnou za sebou na tabuli, jestli souhlasíte. Jestli je pro vás jednodušší, že nemusíte tahat sebou **ňáký** atlasy, tak to **můžem** promítat. Máte **ňákou** službu tady?

Ž:

U: Tak chybí Štěpán, Ema. A Matyáš je tady?

Ž:

U: Dobře. A Kristýna? Ta chybí. Dobře. **Eště** někdo chybí?

Ž:

U: **Takže** by vás tady mělo **bejt** dvacet tři. Je to dobře. **Kouknem** na to Česko. Hmm, **velkej** nadpis do sešitu, Česká republika. Za celý rok po vás budu chtít jenom dvě čísla, **kerý** **vopravdu** **bylo by** **dobrý**, abyste, **bylo by** **dobrý** si zapamatovat. Nikdy **žádněj jinej** stát nepotřebujem, **jenom u tý Český republiky** **by bylo dobrý vědět**. Nemusíte to vědět **uplně** do posledního čísla, jo, ale aspoň, že je to **těch** sedumdesát osum tisíc metrů čtverečných, **jo**, abychom to poznali. Aaa, u **tohodle** je **dobrý** si to zapamatovat. V rámci Evropy je Česko středně velká země. Když se vás takhle zeptám, máte za sebou probranou Evropu, jaká země je **třea** rozlohově větší než Česko?

Ž:

U: Německo, Francie, dál, Rakousko, Polsko, Finsko, Švédsko. A jaká je **třea** menší?

Ž:

U: Co **třea** Slovensko?

Ž:

U: Maďarsko není menší. Tak máme deset milionů obyvatel, deset celá osum. Bylo by dobrý si zapamatovat to číslo, hmm. Co **ten** počet obyvatel, roste to nebo to spíš klesá?

Ž:

U: Roste to, přesně tak. *To si tam, to si tam* napište když tak. Místo toho v rámci Evropy lidnatější, tak si tam *eště*, buďto místo toho, nebo za to, napište *eště*, že *ten* počet obyvatel roste, *jo*. Víme, proč roste, *jakej* je hlavní důvod?

Ž:

U: Jo, jo, je to tak. Dost zemí *vlastně* v Evropě, *třea* Francie to má vyšší kvůli porodnosti. Zrovna Česko je ten případ, kde ta porodnost není *ňák* vyšší než ta úmrtnost. Ten hlavní důvod, proč to číslo roste, je migrace. Hmm, sme stále pro dost lidí, pro dost zemí atraktivní země. *Že tady můžou například, eště* před válkou to bylo víc, z Ukrajiny, z Rumunska, z Moldavska, z Bulharska, prostě z *těhle* těch států, pro který není tady těžký se naučit *tu* češtinu jakožto jazyk, je to *podobný* jako *slovanský* jazyky. Hmm, tady jednoznačně z *těhle* těch zemí, hmm, *slovanských*, jsme na tom nejlíp, a proto sem přicházelo i *strašně moc, strašně moc* lidí právě z *těhle* těch zemí, *joo*. *Takže ten* počet obyvatel roste. Zase, když to porovnáme s *ňákejma ostatníma zeměma* v Evropě, těch deset milionů, *joo*. Jaká země má *třea* víc obyvatel?

Ž:

U: Francie, Německo, Rakousko nemá více obyvatel.

Ž:

U: Španělsko, taak, Itálie, Polsko. Jaká má míň?

Ž:

U: Slovensko, Rakousko, Švýcarsko, je to tak. A *třeba*, když to vezmeme, *těch deset milionů*, jsou *ňáký* země, je jich poměrně dost v *tý* Evropě, *který* sou na tom dost podobně, *který* budou mít *třea* kolem devíti, desíti, jedenácti milionů?

Ž:

U: Bulharsko, Bulharsko má míň *daleko*.

Ž:

U: Ale Švédsko má kolem *těch* desíti, jedenácti. *Těch* států, *který maj podobnej* počet obyvatel jako Česká republika, je docela dost. *Je to třea Belgie, je to třea Řecko, je to třea Švédsko*, Maďarsko. To sou *jako docea*, hmm *docea podobný* země. *Jo, takže dyž se třea zeptám, napište tři země v Evropě, který maj* větší a menší počet obyvatel, tak to zvládnete. *Než Česká republika. No*, hlavní město je Praha. Kolik má obyvatel Praha?

Ž:

U: Milion. *Joo*, je to víceméně *takových* jedna celá tři, jedna celá čtyři milionu, *jo*. *Co se týče ten počet* obyvatel Prahy taky roste. Hodně lidí se stále stěhuje do Prahy nebo blíž k Praze. V rámci... když se na to podíváme v Evropě. *Vlastně* ten poměr velikost hlavního města a velikost *tý* země, je Praha *vlastně* spíš větší nebo menší město?

Ž:

U: Větší. Hmm, můžeme říct, *takovej prostě* normální poměr, bych *řek*. *Jo*, je to *prostě takovejch* deset, patnáct procent obyvatel v *tý* zemi. Když se *třeba* podíváme na Rakousko, na Vídeň, tak Rakousko má osm milionů obyvatel a ve Vídni *žijou* tři miliony, *jo*. *Takže tam ten poměr ještě, což je v tom státě daleko víc*. Když se podíváme na Slovensko, Bratislavu, pět set tisíc obyvatel. Slovensko má jednou tolik míň obyvatel, *takže* tam ten poměr více méně sedí. S *kym* sousedíme, všichni doufám víme.

Ž:

U: Jojo, je to **vlasně** seřazený **ty** sousedi podle délky státní hranice. Hmm, dokážeme to najít na mapě, kde je Polsko, Německo, Slovensko?

Ž:

U: Dobře. Tady je taky **taková** docela zajímavá mapa, **kde jsou vlastně v Evropě, jak je populární nějakéj nápoj**, v Česku se nám to protíná. Něco málo k tomu, k historii, souvisí to s Českou republikou. Jedná se **vlastně** o to, abyste věděli, že Česká republika se skládá ze tří historických zemí. **Je** to **vlastně** Čechy s centrem v Praze, Morava s centrem v Brně, **dřív to bylo centrum je v Olomouci, jo**. **Takže** když byste si to našli, že někdy v **patnáctým, šestnáctým** století, že místo Brna je centrum Moravy Olomouc, tak je to dobře. A Slezsko má centrum v Opavě. To jediný vás možná trošku zarazí, že to není **třea** Ostrava. Pak dva důležité daty. To je potřeba vědět. Kdy vzniklo Československo a kdy vznikla Česká republika. Jsou to oba dva státní svátky, **voba** dva **tyhle** dny nejdete do školy, tak by bylo **dobrý** si zapamatovat, proč do **ty** školy nejdete. **Jo**, že **vlastně** jednou se jedná o vznik Československa a jednou se jedná o vznik **samostatný** Český republiky. Předpokládám, že to znáte, **ne**. **Tyhle** dvě data. Co je to za pány dole? Kdo je to vlevo dole.

Ž:

U: A kdo to je?

Ž:

U: Tak. Ten pán vedle něj. A to je...

Ž:

U: První český prezident. A ten poslední pán?

Ž:

U: Máme opsáno? Máte to **opsaný** už?

Ž:

U: **Tak** jestli se to připojí, tak se koukneme na jedno **takový** video. Aa, připojeno. Mělo by to fungovat. **Tak** podíváme se na jedno video. Já **nevím, jestli** tenhle pořad znáte. Vycházelo to na streamu. Ptali se cizinců, co si myslí o **ňákých** českých věcech. Dost často to **byly** jídla, dost často tam byly **ňáký** znalosti, **tak to jenom taková trošičku na ukázkou**.

U: Znali ste toho posledního chlapa?

Ž:

U: To byla prezidentská volba, **ne**, ta dva osumnáct, ta ještě před **tim**, dva tisíce třináct. **Tak** on byl jeden z kandidátů. Se podívám schválně, **jak na tom dopad**, ale **myslim**, že docela dobře. Hmm, Franz se **menuje**. **Jakože** tenkrát to vyhrál Miloš Zeman, ale on se umístil. Ale umístil se na **pátým** místě. Hmm, jak to dopadlo? Vyhrál tehdy Zeman, dva tisíce třináct, ale **tehle** ten Franz dostal tři sta padesát tisíc hlasů. To je možná **tak** k tomu. Hmm, **pudem** dál na Česko. Tohle je **teda**, co sme si **řikali**, ty **historický** země. **Pomatujete** si hlavní město Čech?

Ž:

U: Moravy?

Ž:

U: Slezska?

Ž:

U: Opava, supr. **Tak** něco k **politickému** systému. Sme parlamentní republika. **Jo**. Hmm, v Evropě je to **ted'ka** většina zemí, ale jsou furt **nějaký**, jsou **vlastně** tady pořád **nějaký** monarchie. Země, kde mají **třea** krále nebo velkovévody. Jinak v Evropě, jaká země má **třea** krále nebo královnu?

Ž:

U: Španělsko, Velká Británie, Norsko, ještě nějaká?

Ž:

U: Ten má zrovna **kníže**, knížectví. A Lucembursko je velkovévodství.

U: Jsme parlamentní republika. Čili u nás má ten prezident spíše reprezentativní funkci. Pak sou ve světě **eště třea prezidentský** republiky, kde když to **zjednoduším**, je prezident zároveň jako premiér a má daleko větší pravomoci, **třea** typický příklad je Rusko, kde **vlastně** Vladimír Putin je prezident a má defacto pravomoc na všechno rozhodování. To u nás Petr Pavel není. Máme **prstě** premiéra, kdo je **českej** premiér?

Ž:

U: **Tak** hlava státu **teda** u nás spíš reprezentativní funkce, hmm prezident Petr Pavel **ano**. **Jaký** sme měli prezidenty **vod** vzniku Československa **vlastně**? Beneš, Masaryk, Gottvald, **no** a pak ještě dalších pár **kununistickéjch**, Gotvald Novotný, Zápotocký, Svoboda. Bylo by **dobrý** aspoň vědět, že **třeba** když se řekne Edvard Beneš, že to byl **československej** prezident, znát to. Vy ste v dějepisu někde u **druhý světový** války. Ale **každopádně tady** do **toho** zemáku **vědět** Masaryka, **vědět** Havla a **vědět současného** prezidenta. Máme opsaný?

Ž:

U: **Tak** když se **podíváme** na Českou republiku a její hranice. Co vás napadne jako první, když se koukáme na tu mapu?

Ž:

U: Přesně tak. Je tam **ňáká vyjímka**? Jaká?

Ž:

U: Jižní Morava **jo**. Tohle je **vlastně ta** hranice na česko – slovensko – **rakouskym** pomezí. **Tam zrovna nížina**, **tý** oblasti se říká **Moravský** pole, zemřel tam **třeba** Přemysl Otakar Druhý, to jenom **tak** pro zajímavost. To je **jediný** místo, společně ještě s částí **Moravskoslezského** kraje, kde na hranicích **Český** republiky nejsou hory. **Jakej** to má důsledek, že jsou na hranicích hory? **Třea** z **ňákýho historického** hlediska? Proč je **důležitý** mít na hranicích hory?

Ž:

U: Přesně tak. **Protoe** když nás najednou z ničeho nic někdo **se rozhodne** napadnout, bude to mít přece těžší přes ten terén, a proto **třeba** hranice **českejch** zemí **se od středověku se nějak výrazně neposunuly**. **Jo**, je to velká **vyjímka** v rámci Evropy. **Třea** když se podíváte na Polsko, Polsko je rovinatá nížinatá země a přepadával ho defacto skoro pořád někdo. **Třeba** byla doba, kdy Polsko ani neexistovalo. Bylo rozděleno mezi **jiný** státy. To není případ Česka. Česko **vlastně**, český státy. Čechy. Morava, Slezsko, **tak nějak** v to složení zůstávaly po staletí. **Tak**, to je tak všecko.

U: Povrch České republiky. Máme málo **vyložené těch** extrémů. Což jsou velehornatiny a což jsou absolutní nížiny. Dejme tomu, že devadesát procent **toho** povrchu tvoří buďto pahorkatiny, nebo vrchoviny. Nejvyšší horu znáte všichni. Sněžka, šestnáct set tři. V **jakym** je pohoří?

Ž:

U: Nahlas, Krkonoše, **tak**. Nejnižší bod, Labe u Hřenska, sto patnáct metrů nad mořem. To by bylo **dobrý** si to zapamatovat. Víte, kde je Labe u Hřenska, kde je Hřensko?

Ž:

U: Kde? A kde tam?

Ž:

U: Jojo. Hmm je to kousek od **Českýho** Švýcarska. Jak tam byly **ty** požáry, **jesli** si pamatujete, před rokem, jak tam někdo založil. **Jo, tak** to bylo kousek od Hřenska, docela to tam poznamenalo tu krajinu. Hmm. Kdo z vás byl na Sněžce? Kdo z vás byl v Hřensku? Tak aspoň někdo. Jak se vám tam líbilo v Hřensku?

Ž:

U: Potom se **podíváme** **eště**, zjistíme že Labe u Hřenska je nejnižší bod Česka, co se týče přírodního bodu, ale na povrchu najdeme i nižší bod, ale to až na dalším slajdu. Napadá někoho, kdo to má **třeba vopsaný**, s **čím** by to mohlo souviset?

Ž:

U: **Deš** hodně **dobrym** směrem. Jinak předpokládám, vlajku všichni poznáme **českou**. Znak taky.

Ž:

U: Jo, víme, když je **ten** erb, jaká **ta** část zobrazuje jakou zemi. Radši to **eště zopáknem**, ale je **dobrý** to vědět. Máme všechno **vopsaný**?

Ž:

U: Já to posunu na **ten** začátek **ještě**. Lev je symbol Čech. Co se týče **orlice černý**, to je symbol...

Ž:

U: Slezska. A ta **koskovaná** je...

Ž:

U: Morava. Je to tak. Zajímavost, to si nemusíte **pomatovat**, ale nejnižší bod na **Český** republice je **vlastně**, **kerý** je **přístupný**, nepočítám **vlastně** propasti jako je Macocha a tak, ale bereme **přístupný vlastně** z povrchu, je dno lomu Bílina. Dokážete si **třea** tipnout, kolik metrů nad mořem se nachází dno, když máme Hřensko sto patnáct, tak tohle je níž. Je to **eště** nad hladinou, je to zhruba dvacet metrů nad hladinou. Ale to je jenom **tak** pro zajímavost.

U: **Kouknem** na **ňákej** kvíz společně, **můžem** zkusit, jak sme na tom **eště** před **tim**, než se to naučíme. Zkusíme to. Asi tak. Můžeme říkat.

Ž:

U: Jo. Správně. V žebříčku měst podle počtu obyvatel?

Ž:

U: Praha, Brno, Ostrava, Plzeň, jaké město je na pátém místě?

Ž:

U: **Tak** a **ted'ka**, co dát. Kdo hlasuje pro Olomouc, kdo pro Liberec, kdo pro Ústí a kdo pro Budějovice? **Tak** mně přišlo, že ste asi nejvíc hlasovali pro Liberec, tak dáme Liberec. A je to správně. Která rovina je u nás největší?

Ž:

U: Jo, všechno budeme brát. Které z uvedených měst se nachází nejseverněji? Tak co?

Ž:

U: Kolik měří tahle budova?

Ž:

U: Který kraj obsahuje nejvíce pahorkatiny?

Ž:

U: Která je nejvyšší budova v Česku? Nevíme.

Ž:

U: Jo, je to v Brně. **Jesli** ste třeba někdo jeli vlakem do Vídně přes Brno, tak je to docela dobře vidět. Hmm, nejrozsáhlejší vrchovina?

Ž:

U: Jak se jinak říká **Českomoravský** vrchovině? Vysočina. Hmm, víme, kde to je, **tenhle ten**?

Ž:

U: Jaká je celková délka hranic České republiky?

Ž:

U: Která propast je u nás nejhlubší?

Ž:

U: Ne. Který kraj má největší rozlohu?

Ž:

U: Kde najdeme v Česku největší krápník?

Ž:

U: To jsou **třeba** rampouchy.

Ž:

U: Tohle je **jako** těžká otázka. Jaká je vzdálenost mezi nejzápadnějším a nejvýchodnějším bodem našeho území?

Ž:

U: Mezi **nejsevernějším** a **nejjižnějším**?

Ž:

U: Jaká je nejmenší šířka našeho území mezi Mikulovem a **Králiky**?

Ž:

U: Jaká je nejkratší vzdálenost od našeho území k moři?

Ž:

U: Největší přírodní jezero?

Ž:

U: Ano, **Černý** jezero. **Jaký** je nejteplejší minerální pramen?

Ž:

U: Na kterém českém území se již nachází, respektive, nemáme tady žádnou sopku, ale jaká je největší vyhaslá?

Ž:

U: Nejdelší most u nás?

Ž:

U: Nejvyšší komín?

Ž:

U: To už sou **takový jako** zajímavosti. Největší národní park?

Ž:

U: Šumava. Největší krasová oblast?

Ž:

U: Českomoravský kras. Který strom v našich lesích je nejrozšířenější? Kdo hlasuje pro břízu, kdo pro smrk a kdo pro dub? Stejně, dáme dub.

Ž:

U: Jo. To byl **hákej** kvíz. A deme na **ty** pohoří, nejnižší a nejvyšší hory. Tady pak **třeba** bude, abychom **tak** zhruba věděli, kde se **třeba** nachází. Je potřeba abyste pak věděli, kde **bude** Krkonoše, kde bude Hrubý Jeseník, kde bude Šumava, Beskydy, **Orlický** hory, **Krušný** hory a znát **ty** nejvyšší hory **těch** pohoří. Potom se podíváme na další pohoří. Tam už po vás nebudu **chtět ty** nejvyšší hory. Ale **třeba ten** Praděd, Sněžku, to je **takovej** základ, **ktorej** byste znát měli. **Jo, vopíšte** si to v klidu a potom se na to **podíváme** na mapě.

U: Klínovec, nebyli sme na Klínovci na **lyžáku**?

Ž:

U: Cože? A **třea**, když sme si **řikali**, že ty hory **ležej** u hranic v Česku. U hranic, s **kterym** státem byste **třea** hledali Krkonoše?

Ž:

U: Polsko. Jeseníky? To je Polsko. Šumavu?

Ž:

U: A Rakousko taky, ale spíš Německo. Kralický sněžník, víme kde je?

Ž:

U: To si pak **najdem**, to je **vlastně** u hranic s Polskem. Je to **vlastně** třetí největší pohoří, má to čtrnáct set dvacet tři metrů. Beskydy sou u hranic s?

Ž:

U: Jizerský hory? To je trošičku těžší. To je **eště** Polsko. Ale větší část určitě sousedí s Polskem. Orlický hory u hranic s **kým**?

Ž:

U: A **Krušný** hory?

Ž:

U: Máme **vopsaný**? **Tak**. Zvoní. Poslední další pohoří **vopsat** a to je všechno. Tady není potřeba vědět **ty** nejvyšší hory, ale vědět, že sou.

Transkript Z4 – matematika

U: Kolik ste měli hodin?

Ž:

U: A bez problému všechno?

Ž:

U: Hmm, tohle sou **ty** půlený hodiny. **Ted'ka** ste tady ještě **rozdělený** podle **tý** abecedy, potom **budem rozdělený** jinak. Už to máme **tak nák připravený**. Vždycky to bude, že ty **kerý** toho stihnou za hodinu víc, **tak prostě** aby nemuseli **třea** tak dlouho čekat aa ty zase, **kterejm, kterejm** vyhovuje pomalejší tempo, tak bude lepší, když se na něco **koukem třea** do podrobná víc. To všechno bude od dalšího **tejdne** rozdělený. Hmm, jelikož se jedná o **tuhle tu uplně** první hodinu. Vaše první půlka ji **měli** hned v pondělí **uplně tu** první hodinu. **Tak** sem **řikal**, že **vlastně ty** příklady z učebnice, klasickou látku **pojedom**, až **budem** společně. Takže jelikož i pro ně byla **ta** první hodina **taková** odpočinkovější, **ty** příklady nebyly tak **vážný**, tak to stejný uděláme **tea** s **váma jo**. Můžete si vzít **klasickej** sešit a mám tady pro vás **takový**, doufám, že to **stihnem**, hmm, **takový** tři úlohy.

U: Už je to **tak nák rozdělený**, **eště** tam řešíme jednoho dva lidi. Jinak už by to mělo být. Stejně tak zasedací pořádek už se trošičku rýsuje, ale tam to bude ještě trvat trošičku dýl, **no**. Ideální by bylo, abyste seděli holka s klukem. Musíte se družit, **takže, takže** to asi **zavedem** takhle. Spíš ještě **dolad'ujem**, když **třea** někdo...Šimone, my sme se spolu bavili, ty **třea** kvůli tomu zraku, dopředu. Tohle to všechno **doproberem**. Kdo je větší, ten **pude** dozadu, **jo**. Musíme to nějak přizpůsobit. **Tak**. Zapojíme **daťák**. První úloha, **kerou** pro vás mám, je **podobná, kerou ste počítali na závěr pátý třídy**. Napadá někoho, jaká by to mohla být? Jestli nenapadá, tak to vůbec nevadí. **Zapnem** dataprojektor. Máte **nadepsaný** něco v sešitě?

Ž:

U: Datum. **Taak**, si tam napište číslo jedna jako první úloha. Je to **vlastně** cesta na adaptační pobyt. Vyjžděli sme ze Zdětina v sedum nula dva, v sedum osumnáct sme byli v Mladé Boleslavi. Jeli sme tam Českými dráhami. Potom sme přestupovali do Trilexu. Jeli sme do Jedlové. Pak sme měli **tu** delší pauzu, kde ste byli na **tom** hřišti. A potom sme jeli ještě krátkou cestu z **Jedlový**, to bylo šest minut **a byly zase Český dráhy**. **Takže**, máte za úkol tři věci. První, jaká byla celková jízda ve vlaku? Jak dlouho sme strávili na cestách v těch třech úsecích. Druhý úkol, jaká byla celková doba čekání na spoje? Jak dlouho sme teda čekali nejdřív v Boleslavi, tam sme **teda** moc dlouho nečekali, a potom v tý **Jedlový**. A kdyby někdo to měl **hotový**, tak je tam ještě třetí úkol, ten není **povinnej**. Ale je, **o kolik minut déle sme strávili více v trilexu**, což byl ten vlak, ten nejdelší, hmm, více než v **Českým** drahách. A České dráhy **bylo** vlastně ten první a druhý vlak.

Ž:

U: Přesně tak, tu cestu. **Jo, jak dlouho sme celkovou dobu strávili v tom vlaku**. Všechno **jasný? Můžem** počítat? Potom **vlastně**, až to bude **hotový**, tak si vždycky někoho k sobě přizvu, stejně jak to bylo ve **druhý** skupině, ale **žádněj** vážnější problém jim to nedělalo, je to **prostě** o tom počítat.

Ž:

U: Hmm, myslíš **ted'ka** to áčko. Čistě dobu **tý** jízdy, **jo**, bez **toho** čekání, jojo. Ptám se přímo na tu dobu, **kdy sme strávili ve vlaku**. Ano?

Ž:

U: Jak dlouho sme čekali. Jak dlouho sme čekali v Boleslavi, v **Jedlový. Jo**, dohromady, součet. Hmm, služba, **tak teďka** tady **sou** oba dva zrovna v **druhý** skupině. **Tak** to nevadí. **Tak** to pak musí vyřešit s paní učitelkou. Vidíte na to všichni, **nebo to mám zvětšit, to písmo**? Šimone, vidíš na to dobře?

Ž:

U: Jo, nebo já ti to ještě pro jistotu trochu **zvětším**. **Dyby** byl **ňákej** problém, tak se prostě přihlašte. Nebo bude lepší dyž to dám takhle? Jo?

Ž:

U: Ano, Anetko?

Ž:

U: Jo, **vlastně** v **tý** závorce **tam** všechny máte **napsaný**, jaká to byla společnost. Tak o kolik delší dobu jsme strávili v **tom** Trilexu, než v **těch Českéjch** drahách. Dohromady v **Českejch** drahách, v první a **druhý**. Tak je to **vlastně**, že **vemeš tu** celkovou dobu **toho** Trilexu a **vod** toho **vodečteš** součet **tý** první a **druhý** jízdy. To je to céčko. **Říkám**, áčko, béčko sou povinný, kdo bude vědět. tak céčko, **jo**. Máš to céčko?

Ž:

U: **Taak**. Mladá Boleslav, Jedlová? Honzo?

Ž:

U: A jak si to spočítal?

Ž:

U: Dobře a jaks konkrétně pracoval s **těma číslama**? **Převod** sis to **ňák**, dopočítal si do něčeho?

Ž:

U: Jo, stejně je víc způsobů, jak k tomu můžete dojít. **Někomu vyhovuje třea, ze sedum dvacet tři nejdřív dopočítá do tý osmý hodiny**, že to je třicet sedum minut, a k tomu pak připočte **těch** padesát sedum minut. Hmm, za mě je to asi ten nejlepší způsob. Popřípadě někdo si může nejdřív odečíst osum, sedum, což je jedna hodina, a padesát sedum od dvacet trojky, což je **nějakých těch** třicet čtyři minut, **jo**. Jedna hodina třicet čtyři minut, což je dohromady devadesát čtyři minut. A poslední? Celkově, když to sečteme, tak vyšlo?

Ž:

U: Přesně tak, sto šestnáct minut, což máme jednu hodinu padesát šest minut. To je **teda** výsledek áčka. Co **to** béčko. To bych když tak někoho sem pozval k tabuli. Chceš jít, Šimone? Hmm **pocem**. **Pod'** nám to vypočítat. A řekni nám, jaks postupoval u **toho** béčka.

Ž:

U: Dvacet devět, **seš** si **jistej**? Celkovou dobu myslíš? A jakou dobu sme čekali v **tý Jedlový**?

Ž:

U: Jo? A jak si na to přišel, že to je **těch** dvacet sedum minut? Jojo. **Vlastně** nejdřív sou **ty** tři minuty do **těch** devíti a potom dalších dvacet čtyři minut.

Ž:

U: Jo, **tak** nejdřív doděláme **to** béčko a pak můžeš **to** céčko. **Tak** můžeš tam udělat **ten** výpočet, **vlastně** ty dvě čísla, cos sčítal. Došli sme všichni k těmhle těm číslům?

Ž:

U: Ne? Copaks tam měla za problém? A co myslíš, to áčko nebo to béčko?

Ž:

U: Bečko, **takže** čekání na **ty** spoje. **Tu** Mladou Boleslav si věděla nebo ne? **Těch** pět minut?

Ž:

U: Ber to tak, že sme přijeli v sedum osumnáct do **Mladý** Boleslavi a **odtamtaď** sme vyjžděli v sedum dvacet tři. Takže **vlastně** počítáme, jak dlouho sme v **tý** **Mladý** Boleslavi strávili. Na **tom** čekání. Což bylo **těch** pět minut. Tam sme **vlastně** rychle přeběhli do **toho** prvního vlaku. A potom sme přijeli do **tý** **Jedlový**. V osum padesát sedum. **Tam** sme pak šli na **to** hřiště, **tam** byla restaurace s **tou** hospodou na **tom** nádraží. A čekali sme do devíti dvaceti čtyř minut na **ten** další vlak, **jo**. **A vlastně ta otázka je, že ptáme se**, jak dlouho sme strávili **na tom čekání**, na **tý** době bez cesty. Aa, v **těch** stanicích, kde sme přestupovali, což byla **ta** Mladá Boleslav a Jedlová. Jednou sme tam čekali **těch** pět minut a **podruhý** sme tam čekali dvacet sedum minut, a to sme pak sečetli. **Jo**. **Můžem** jít pak klidně i na **nákej podobnej** příklad. Tak to céčko, **jo**.

Ž:

U: Ano. Což je kolik minut? Dvacet dva. Co je tam **napsaný**, **na pravo**.

Ž:

U: Ne, v Trilexu hodinu třicet čtyři minut. Devadesát čtyřka je tam. **Vobraceně**. Devadesát dva minut dvacet čtyři. Je to tak, vyšlo to stejně?

Ž:

U: A Vendy, v kolik **bysme** přijeli do Jedlové, pokud by měl vlak z Mladé Boleslavi sto pět minut zpoždění?

Ž:

U: Jo? **Seš** si jistá? V kolik sme přijeli do Jedlové?

Ž:

U: Normálně.

Ž:

U: Tak a kdyby to mělo sto pět minut zpoždění, tak **bysme** tam přijeli **vo** sto pět minut déle.

Ž:

U: Jo takhle. **No**, tak ne. **Jako** kdyby měl za tu cestu **těch** sto pět minut zpoždění.

Ž:

U: Hotový?

Ž:

U: Deset čtyřicet dva, jo je to tak. Ale to céčko, déčko už sou **takový** těžší, **takovej** těžší level. Je **důležitý** vědět to áčko a béčko z tohohle oboru. V tom áčku posčítáme celou dobu **tý** jízdy. A v tom béčku je

vlastně úplně to **stejný**, akorát posčítáme to čekání. **Tak**, škoda, že tady není dneska Ondra. Dáme se na **druhej** příklad. Města okresu Děčín. Máme zde pět měst. Varnsdorf, Šluknov, Rumburk, Jílové a Děčín. Koukali sme, nebo respektive sme procvičovali minulý týden tu číselnou osu. **Tak**. Máte **vlastně** za úkol se podívat na **ty** města a zkuste si podle vás, nemusíte podle pravítka, **jo**, stačí normálně od ruky, načrtnout **tu** osu. Dejme tomu, že začátek se domluvíme bude **ňák** v nule. Zvolte si pak **ňákej** interval. Já osobně bych doporučoval po **ňákejch** pěti tisících. A zkuste tam **ňák** podle odhadu zakreslit **ty jednotlivý** města. A pokud, až to budete mít, tak se můžete podívat, o kolik obyvatel má více Děčín, než druhé nejlidnatější město, zase bonus. Kdyby to měl někdo opravdu **hotový**.

Ž:

U: Jestli mají všechna města dohromady více nebo méně obyvatel než Děčín. **Když tak**, vidíte **ty** čísla?

Ž:

U: Cože? Já to ještě tady nechám **když tak**. Varnsdorf **teda** patnáct tisíc, Šluknov šest tisíc, Rumburk deset tisíc, Jílové pět tisíc a Děčín čtyřicet devět tisíc. **Tak** nakreslíme si tady **tu** osu. Ideální by **teda** bylo, kdyby **tady ten** začátek byl v nule, konec v padesáti tisících.

Ž:

U: Brno? **Takovejch** tři sta osumdesát tisíc.

Ž:

U: Jo takhle, Já myslel nejlidnatější město z toho okresu. Ale můžeš klidně řešit to Brno. **Jaký** ste si zvolili intervaly **těch** čárek. Pět tisíc nebo deset tisíc? Je to jedno, je to na vás, co pro vás je lepší.

Ž:

U: Dobře, dáme to po pěti tisících. Zakreslení **těch** měst na tu osu. První Varnsdorf. Kdo si troufne? **Tak pod'**, Honzo. Ten má kolik obyvatel?

Ž:

U: **Tak**. Kdo se hlásil dál? Vědy můžeš nám jít vyznačit Šluknov? Jo a napiš tam š, Kubo. Rumburk. Ano, dobře. Jílové, Sebe, **pod'**. Kolik má obyvatel Jílové?

Ž:

U: **Tak**. To je přímo tam, vedle **tý** vlevo, tamto vpravo je Šluknov. **Jo**, tahle čárka **vlastně** znamená pět tisíc a tahle šest tisíc. A Děčín, Aničko, **pod'**. A dáme tam písmeno d. Výborně. Tím pádem máme tady **vlastně** pět měst. A druhá otázka zní, o kolik obyvatel má Děčín víc než druhé nejlidnatější město? Nejdřív si řekneme, když se podíváme na tu osu, **jaký** je **to druhý** nejlidnatější město, Sebastiane?

Ž:

U: Varnsdorf. A jak to spočítáme? Vědy, tak **pod'**.

Ž:

U: Ano. Máš to céčko už?

Ž:

U: Jojo. Kolik je to Brno?

Ž:

U: **Supr; supr. Jo,** tohle to můžete počítat, jak chcete. Můžete to klidně počítat pod sebe, kdyby to někomu **d'álo** problémy s **těma nulama. Tak pod'** na **to** céčko. Mají všechna ostatní města více nebo méně než Děčín?

Ž:

U: **Tak,** jak to spočítáme?

Ž:

U: Přesně tak. **Supr. Tak** když to všechno sečteš, tak to je třicet šest tisíc. Je to tak. Přesně tak, jo. Patnáct tisíc, pět tisíc, šest tisíc, deset tisíc, což máme třicet šest tisíc a samotný Děčín má čtyřicet devět tisíc. **Takže** když to tak **vemem,** tak děčín má víc obyvatel, než **ty** ostatní města. **Tak.**

Ž:

U: Jo, ono je to **docea** dobře vidět, **dyž** se podíváte na tu osu, že **vlasně všechny ty** města, co **tady** na **tom** začátku, sou prostě **uplně** někde jinde s **tím** počtem obyvatel. Podíváme se **eště** na jeden příklad, a to je práce s **takovou** tabulkou. Jestli **stihnem, stihnem,** jestli ne, nevádí. Pustit se do toho **můžem.** Je to fotbalová tabulka a zajímalo by mě, jestli se v ní dokážete vyznat nebo ne. Berte to tak, že tohle je **ta** úvodní hodina, že tohle není naše klasická látka, že tohle je ta úvodní a další hodinu se zpátky vrátíme k **těm přirozenejm** číslům, **jo.** Jak sme počítali ty sýry, dneska **budem** zaokrouhlovat, tohle je **prostě jenom taková, takový** cvičení navíc. Když se podíváme na tabulku, Nelo, který tým se umístil na prvním místě?

Ž:

U: Výborně. **Tak.** Další, béčko. Kolik bodů dělilo v tabulce Plzeň a Slovácko? Body pod kolonkou bé. Kubo?

Ž:

U: Ne.

Ž:

U: Třináct bodů. Přesně tak. Sedum desát dva mínus padesát devět.

Ž:

U: Jak sis to spočítal?

Ž:

U: To je **vlastně podobný.** O kolik bodů více dal Baník Ostrava než Hradec Králové? Terko?

Ž:

U: Hmm, to je bodů. Tabulka gólů. To je pod tím gé. Tohle je, kolik gólů dali, a tohle kolik gólů dostali, za tu sezónu. O kolik gólů více dal Baník Ostrava než Hradec Králové?

Ž:

U: Přesně tak, a jak si na to přišel? Jo. Najdeme si tady v tabulce u těch dvou. Baník Ostrava padesát čtyři gólů. Vy na to možná **blbě** vidíte co? Je to vidět?

Ž:

U: Hradec Králové třicet osum gólů. **Takže** padesát čtyři mínus třicet osum a šestnáct. Děčko. Je pravda, že když sečteš výhry Hradce Králové a Baníku Ostrava, tak dostaneme stejné číslo?

Ž:

U: **Jo, tak** tam ještě, pardon. Já to **eště vopravim**. Je pravda, že když sečteš výhry Hradce Králové a Baníku Ostrava, tak dostaneš stejné číslo, jako je u výher Slávie?

Ž:

U: Jo a tabulka výher. **Kolonka máme** zase tady pod **tim** vé jako výhry. Terko. Kolik by to mělo být?

Ž:

U: Je sloupeček pod v. Vendy. Když si sečteme čtrnáct a devět. Takže je to pravda nebo není?

Ž:

U: Je to pravda. Přesně tak. **Tak** a poslední, to je **jako** těžký příklad, jestli to někdo dokáže spočítat. Kolik gólů padlo průměrně v zápase Slávie? To už je opravdu **složitý**. **Vlastně** musíme se podívat na zápasy, kolik jich odehráli, a tady sou **ty** góly, **kerý** dostali a dali. Mělo by vám sice vyjít **hezký** číslo, **ale je to složitější cesta k tomu**.

Ž:

U: Obojí?

Ž:

U: **Prostě** padlo v jejich zápasech. Kolik padlo **těch** gólů. Víš to?

Ž:

U: **Tak** řekni, jaks to počítala.

Ž:

U: To nevadí vůbec. A jak si k tomu došla?

Ž:

U: **Tak**, ale to je, kolik dali, a pak je tam **eště**, kolik dostali. Oni dali sedumdesát jedna gólů a devatenáct dostali. Takže **ty** dvě čísla **sečtem** a **výde** nám devadesát. Devadesát gólů **tam** padlo celkově. Tím pádem je to devadesát děleno třiceti a vyjde přesně tři, **jo**. Ale je to jenom **takovej** příklad navíc. Stejně nám už za chvíli zvoní. Tak pokud se podíváme zpátky na to, co **berem** v **klasický** hodině, na **to** zaokrouhlování.

Ž:

U: Máme matematiku. Hnedka další hodinu. Prosím?

Ž:

U: **Těch** sešitů na matiku. Zatím stačí, když budete nosit **ten malej sešit, do kterých počítáte výpočet**. Ty **velký** sešity vám připomenu, když **začnem** brát geometrii, **jo**.

Transkript Z5 – fyzika

U: **Tak**, dámy a pánové, prosím, **venzte** místo a zůstáváme stát. Já si jenom **prolítnu, prolítnu** úkol. Já je pak **votevřu** během písemky, **jo**. **Takže** fyzika, šestá a. Všechny, **který** teď budu číst, tak se posaděj a přeju jim dobré ráno (...) **Tak** úkol byl **dobrovolnej**, byla to příprava na písemku. Vám **zbylej** **dva, čtyři, pět**, ačkoliv ste tady nebyli, mrkněte vždycky do učebny, **jesli** vám tam něco nepřišlo **jo**. Posad'te se, dobré **dopo**. Myslíš si, že je v pořádku mít na hlavě tu čepici? Děkuju. **Tak**. Hele, **písemčička**, rozdám, podepíšete, vyplňujete do toho. Ale až vám ji pošlu, tak si to **prolítnem**, je to naše první společná písemka. Jeden, tři, pět, šest, jede. Dva tři, pánové, Filipe, holky, jee, máte to i na zemi. Emčo, až to dojde, tak ty **zbylý** písemky dej na skříňku. Zatím se podepíšete. **Dneska máme jakýho?**

Ž:

U: Třetího října mám. Když vám holky bude zima, tak mi to řekněte. **Tak** a **deme** číst. Jenom si to **projdem, jo**, je to první písemka z fyziky. To znamená, jednička, buď napíšeš ano, nebo napíšeš ne. Máte tam tabulku, takže napíšeš, jestli pro **plynný** látky platí, že mění snadno tvar, nebo **jesli** zachovávají objem, napíšu ano, napíšu ne. V pohodě?

Ž:

U: Dvojka. Která není typická, a teď tam máte **ty** vlastnosti. Pořádně si **vdycky** musíte přečíst to zadání. **Jesli** to platí, **jesli** to neplatí, a tak. Potom, které látky nemění snadno svůj tvar, zase vyberete **tu** variantu. Které látky snadno mění tvar? Zase tam máte **ňáký** možnosti. **Bacha**, když tam máte kapalný a plynný musí to platit jak pro jedno, tak i pro **druhý**. Pětka. Která **vlasnost** je typická. tak vyberete áčko, béčko, céčko, děčko, éčko, **to** céčko se mi v **tý jedný** variantě někam posunulo, ale asi to pochopíte. Vyjmenuj tři látky pevné, tři látky kapalné a tři plynné. Celkem jich je kolik?

Ž:

U: Tři krát tři je devět. Já ti dám šest. A kdo od **ted'ka** bude spolupracovat se sousedkou nebo se sousedem nebo bude někam koukat má za kolik? Za **bura**. Já si **zatim** zapíšu třídnici a vy se do toho **puste**. **Jedem**.

Ž:

U: To sem dostal k svátku, Luky. Cestovní vodácká kancelář. S **nima** pojedete v devítce na **vodák**. A já s **nima jezdim** furt na **ňáký** akce. **Takže** mám **jako instruktorský** tričko. **Dobrý**, vid', já sem z něj **uplně nadšenej**. Kdyby někdo cokoli potřeboval, **zvedněte packu**, zeptejte se, ale není tam **žádný složitý vymejšlení**. Ondro, **tobě kdyby tam vlastnosti a nestihs to**, tak mi je pak o přestávce nadiktuješ, jo? Abyš to nemusel psát. Nebo **jesli** vás můžu poprosit, Zuzano, **jesli** to tam s **nim když tak nějak dopatláte**. **Ježišmarja**, **tak ty seš**, Lojzičko... Verča. Promiň, Veru.

Ž:

U: Že zůstává objem. Zachovává je, že zůstává, nemění ho. Sem rád, že to kluky ve **čtvřý** řadě pobavilo. Já nevím, čemu ste se smáli, chlapi, ale **každej** si všímá svého, prosím, **jo**. Hele, **pokavaď** někdo uděláte **ňáskou** drobnou chybu nebo něco **blbě** zaškrtnete, tak to **něják** opravte tak, hele tady to neplatí, platí děčko třeba, **jo**. Abych to poznal. Tak nejste tukani, přece, to zvládnete. Ano Radku?

Ž:

U: Že se, co sem tady dělal s tím sprejem, vzpomínáš? Zase ale už **jako** věc, **kerou bysme** si, už sme to **vopakovali**. **Vopakovali** sme to v písemce, už byste to měli znát **ten pojem, jo**. Ale je to první, tak budu **hodnej**. Ano, Vašku?

Ž:

U: **Tak** poslouchej. Vyjmenuj tři látky pevné, vyjmenuj tři látky kapalné, vyjmenuj tři látky plynné. Když sme si to takhle řekli nahlas, je to ok? Hele neplet'te mi prosím látku a těleso. Kdo to má, otočí si to a já budu mít přehled, ale ono stejně za minutu končíme. No **jedem**.

Ž:

U: Jak co? Sme na **druhym** stupni, **žádný zdržovačky**. Ano? Tak máš **ňáký** látky v **různym** skupenství. **Třeba když tady pustim kohoutek mi teče**...a to je v **jakym** skupenství? Hmm a neříkej to nahlas. Pomohlo ti to? Dobrý, možná i ostatním. Ano?

Ž:

U: Nee, je to první písemka, je to za dva, jedna. Stačí. **Ono tam toho ted'kon v tý šestý třídě nebudeme mít z fyziky**. **Tak** kdo bude mít hotovo, tak bude přemýšlet co tom, co sem vám tady pustil. A jestli to **teda v tý** fyzice taky na něco **použijem**. **Tak** hele, a dámy a pánové, **deme** pomalinku do finále, dáme minutu, **jo**. Kdo věděl, tak už to má **vyšvihlý**. Kdo nevěděl, tak jenom riskuje to, že bude **vopisovat** a dostane **bura**. Máte půl minutky, **jo?** **Ouky douky, tak** dámy a pánové, zkontrolujte, prosím, **jesli** to máte **podepsaný**. Ondro, stihnuls? Jo, v pohodě? A **poprosim teda** Ondru, aby **vyběh** a sebere tuhle tu řadu a holky si stihnou a jedna z vás vybere řadu u okna. Strážba kámen, nůžky, papír ted'. A kdo vyhrál, **de**. Jéé, to bude na dlouho. Kdo vyhrál, běží. Holky. Ondrovi děkuji.

Ž:

U: To mi nevadí. **Tak**, dámy. Veru. Díky, děkuji. Prosím. **Mě by zajímalo, jesli tam bylo ňákej pojem, kterej** sme vůbec nebrali. Všechno v pohodě, ok. Hele, **nebudem** si ji **ted'ka** společně procházet **tu písemku**. **Projdem** si ji příště, až ji dostanete opravenou, **jo**. **Jesli, abyste abyste** to i viděli. **Protoe** kolikrát i něco zapomenete. Ale ted' bych pro vás měl **takový jednoduchý** hlasování. Až vám řeknu **ňákýho** fyzika, tak vy **ty, který maj** z **tý** písemky **fak dobrej** pocit, **jakože** jo, to bylo easy, **myslim** si že dostanu jedničku, jedna mínus, tak si stoupnou na židli. Naopak **ty, kerý říkaj ty krásu, tak** to byla hrůza, to se mi vůbec nepovedlo, tak si sednou na zem nebo radši lehnou na zem. A ti z nás, **kerý** si **tak jako** na půl, nevědi, **zůstávaj** na místě. Newton. Newton. To je fyzik, ne. **Jakej** byl pokyn, Barčo?

Ž:

U: Když sem **řek**, že řeknu fyzika, **ňákýho významnýho**, tak vy máte udělat **ten ten**. **Takže jedinej, kdo se zachoval, byl Ondra**. Vendelín si lehnul a vy všichni ostatní si myslíte, že ste na trojku, jo?

Ž:

U: To mě trochu trápí **teda**.

Ž:

U: No proto. Jakej máš z toho pocit?

Ž:

U: No jo. **Tak** šup. **Tak** to sem na to **zvědavej, jesli** budu mít dva, **čtyry**, šest, osm, deset, dvanáct, **štrnáct**, šesnáct jedniček. A jeden, dva, dvě **kule**. **No tak** uvidíme. **Tak** já si to zapamatuju. Dobrý, posad'te se zpátky. **Tak**, dámy a pánové, děkuju. Ted' **zvopákne** starší látku. Dokáže mi někdo říct, co je **tohleto**? Ted' tam není nic, ted' sem vypnul projektor.

Ž:

U: Morseovka. K čemu slouží morseovka?

Ž:

U: Můžeš to prosím říct ještě nahlas, Ála se tady šoupe, tak abychom to slyšeli.

Ž:

U: Jasně, jasně. Nejsem **schopnej** s **někým** komunikovat, tak můžu vysílat **světelný** signály pomocí morseovky, jo. Hele a váš úkol bude **ted'ko jednoduchej**. **Dostanete každej** z vás **dostanete** papír, kde máte **napsaný** pokyny. Než se začnete ptát mě, tak si to můžete samozřejmě udělat, zkusit dovysvětlit ve dvojicích nebo ve trojicích. Holky, **třea**, můžeš se otočit **třeba**, Šarlot, to zvládnete, ne. Ale někomu to bude **třeba uplně** jasný a vyřeší to sám. **A komu ani v tý dvojici to nedáte dohromady**, co máte udělat s **timhle tim** papírem, **kerej** dostanete a s tou morseovkou, **kerá** je tady, tak **zvedne packu** a já k němu **přidu** a vysvětlíme si to. Chápeme? **Tak** ted' to **pošlem** **vobráceně**. Ondro, co zbyde, **tak** to tam někam vedle sebe polož a já si to pak vezmu. Hele, než se začnete ptát, pořádně si přečtete to zadání. **Pani** učitelka, **ta, co** sem jí to ukazoval, **tak** to pochopila na první dobrou. **Tak** si **myslim**, že vy byste to mohli, vy **ste** možná některý chytřejší než některá pani učitelka. A už se do toho můžete pustit. **Každej** si vezme jeden, je to **vopakování**.

Ž:

U: To nevyšlo? Vyšlo to ne?

Ž:

U: **No** já si **myslim**. **Tak**. **Dyž ty** pokyny doladujete ve skupinkách, tak se u toho ne nahlas, ale normálně se bavíme. **Tak**. Někdo už se do toho pustil? **Náka** skupinka má problém? Všem je jasno? Tak už čekám na to, co vyluštíte. Nápoředu máte tady. Předpokládám že morseovku neznáte z abecedy. Vašku, dotaz?

Ž:

U: Tak sem napíše ano, sem napíše ano. A potom podle toho sem napíšeš **ty** čárky. **No tak** to uvidíš, ale **vod** toho ste ve skupince, když si **nejseš jistej**, abyste to dali dohromady. **Nechceš s někým do skupinky se taky přidat?**

Ž:

U: Tak já **du** k tobě. Kromě Terky, má někdo ještě **nákej** dotaz, je to v pohodě?

Ž:

U: Tak už **jedem**. Nebo to máš už **celý vyluštěný**?

Ž:

U: Nechápete? Tak **jedem**. **No tak** se na to **kouknem**. Hele nad každé tvrzení piš, zda jde o pravdivé, pišeš áčko, nebo nepravdivé. **Tak jedem**. List papíru je látka. Je to pravda, nebo to není pravda? Když je to list papíru. Je to látka, nebo těleso?

Ž:

U: **Takže** je to pravda? **Takže** tam napíšeš enko. Strom je těleso. To je pravda. A ted' se koukneš. **Dyž** je tam áčko, uděláš tam čárku, **dyž** je tam enko, uděláš tam tečku. Tečka, čárka, jaký je to písmenko?

Ž:

U: **Votoč** se.

Ž:

U: **No** a máš první písmeno zprávy. Pak **druhý, třetí, štvrtý**. Ale musíš si **zpomenout**, co je látka a co je těleso.

Ž:

U: Cože?

Ž:

U: Hele hliník, to je látka, z toho se dřív vyráběly **třea** kabely, jo? A vy už tady máte...list papíru je látka? Papír a list papíru to je, jakej je v tom rozdíl?

Ž:

U: Jo takhle, jo. A potom už můžete hledat, když budeš vědět, že to je tečka, čárka, tak budeš vědět už první písmeno, jo? Tady bude písmeno, písmeno, písmeno, písmeno. To znamená, **dyž** máš tečku, čárku, tak **jaký** je to písmeno, podle **tý** abecedy, co je na tabuli?

Ž:

U: Jasně. A **jedem** další. Hliník je materiál, takže tam je...

Ž:

U: **Eště** jednou? Co je tričko?

Ž:

U: To je těleso, přesně tak. Už máte?

Ž:

U: A dává to smysl, to co ste vyluštili?

Ž:

U: Jo? Super. Holky **maj**? Hezky, super. *Ten papír si potom, kdo to bude mít **hotový**, vystřihne a nalepí to do sešitu jako vopakovačku.* Aa, pánové. Tady máš dva výroky.

Ž:

U: No **tak** jasně a **jedem**. **Tak** ale kluci, **dyž** ste si nebyli **jistý**, tak jakej byl pokyn?

Ž:

U: Že se máte zeptat, **jo**.

Ž:

U: Jasně. **No** to potom, ale teď to není **hotový ještě**. To si napsal jenom, jestli to je pravda, nebo není. A teď u **každýho** áčka uděláš čárku a u **každýho** enka uděláš tečku. **Kerý** je to písmenko z **tý** abecedy? Z **tý** morseovky?

Ž:

U: Hned to první, jo? **Takže** to je první písmeno **toho** slova. A **uplně** stejně uděláš to další. A vyjde ti tam **ňáká** zpráva.

Ž:

U: Já **nevím**, co nechápeš, musíš mi **říc** co. Mně vadí, že máš lízátko **ted'kon**. To by tady asi nemělo, Vendelíne, co dělat. **Tak**, tričko je těleso, nebo je to látka?

Ž:

U: Není. Tak si **vem** sešít a **podivej** se, co platí pro látky a co platí pro tělesa. Co platí pro látky a co platí pro tělesa?

Ž:

U: Tělesa sou co?

Ž:

U: **Celý** to přečti. Ok. Je tričko předmět, nebo to je materiál, z **kerýho** je ten předmět **vyrobenej**?

Ž:

U: **No** jasně. **Takže** je to pravda, nebo to **neni** pravda?

Ž:

U: Jasně, že je to pravda **ne**. Mobil není látka. Je mobil těleso, nebo materiál?

Ž:

U: **Takže** je to pravda?

Ž:

U: **No** jasně. Voda je látka. To platí, voda je látka. **Tak** máš tři áčka. Ale, chlapče, chce to vědět co...**ty** základy. **Tak** Ondra má? Je to dřina, co?

Ž:

U: **Tak**, dámy a pánové. **Maj** holky?

Ž:

U: **Hezky. Hezky.** Co bylo úkolem **tady tohodle** cvičení? Něco se naučit **novýho**? Nebo **ňákej**, něco **jinýho**?

Ž:

U: Připomenout, zopakovat, co sou látky a co sou tělesa. Aby to nebylo jenom přiřazování, tak sem vám tam vymyslel **tu** morseovku, aby to bylo prostě zajímavější. **Můžete mi prosím**, já udělám raz, dva tři, až řeknu tři, **tak ty, co maj vylušťeno, tak řekněte nahlas to řešení**. Raz, dva, tři.

Ž:

U: Pecka. Kdo to **nestih**, tak se na to **podivá** doma nebo se na to mrkne o přestávce, **jo**. Jinak většinu z vás, co jsem viděl, tak bylo dobře. A **eště** mi **ted'kon** **zvopákněte teda**, co je těleso a co je látka. Vlastními slovy, nezajímá mě definice. Ondro.

Ž:

U: Stop. Bohatě stačí, to cos **řek**. Těleso je **ňákej** předmět. Mohli **bysme** říct, že to je **ňákej** živočich, **ňáká** rotlina. Ale **ňákej** předmět, to je úplně idální. A látka, Veru.

Ž:

U: **Jakejkoli** materiál, **kerej** slouží na výrobu **těch** těles. **Takže** prosím, **eště** dvojice. Vyberu pár z vás a řeknete mi jedno těleso a z **jakýho** je materiálu. Vojta, že jo?

Ž:

U: To je zrovna těžší, vyberte něco jednoduššího, **protoe** zrovna mobil má těch materiálů víc, tak vyberte něco jednoduššího.

Ž:

U: Stůl a... stůl je těleso a materiál je dřevo. Šarlota, ať mi neusne.

Ž:

U: Mějte **připravený, jo.**

Ž:

U: Tabule, ok. A z čeho je?

Ž:

U: **Ňákej** kov, plast asi. **Takže** máme těleso, to je tabule, a máme dva materiály. Fajn. Anežko.

Ž:

U: Sklenička a materiál sklo, **pecka. Sakra**, Eliška, že jo, Eli.

Ž:

U: Super, **takže** těleso a materiál. Vendelíne. Zkus něco vymyslet. Ty si tam s **tim** trochu bojoval.

Ž:

U: Myslíš **tehle**?

Ž:

U: Dobře, **tak** to je těleso. A materiál?

Ž:

U: To bude **ňákej** nerez. Super. Kubo?

Ž:

U: **Eště** jednou? Já sem ti nerozuměl.

Ž:

U: Jasně, **hokejovej** puk a je **vyrobenej** z gumy. Krása. Hele, že už mi teda nikdo nebudete **plíst** těleso, materiál, **jo, protoe** to je pro fyziku **důležitý**. Fajn. Hele, můžete mi **ted'kon** někdo připomenout, **dyž** sme brali skupenství **pevný, kapalný, plynný**. My sme se tam bavili **vo jedný** věci, **kerou** sem vám **řikal**, hele, tu si zatím napište a budeme se **vo** tom bavit dál. **Zpomene** si někdo, **vo čem to byl?**

Ž:

U: Mrkněte se **teda** do sešitu, je to tam **napsaný**. Jednu věc, a nebyla **teda** ani v **tý** písence, **že jo. Zpomeňte**, zapátrejte. Máme to u všech **těch** skupenstvích. Máme napsanou jednu věc, u **kerý** sme si **řikali**, aha, **vo tý** se budeme bavit **vo** chvilku **pozdějc**.

Ž:

U: Musíš na mě nahlas, já ti fakt **nerozumim**.

Ž:

U: To sme se **vo** nich bavili. Bavili sme se **vo** vlastnostech **pevných** látek, **kapalných**, **plynných**. A máme tam **vdycy** jednu věc, **vo** **ktorej** sem vám říkal, ok, to si napište, ale řekneme si **pozdějc**. Veru?

Ž:

U: Jo ne? **Nebavili sme se něco vo částicích**, **vo** jejich vzdálenostech? Máme to tam napsaný?

Ž:

U: Jo, že částice **pevných** látek sou nejbliž k sobě, zatímco u **plynných** sou **uplně** nejdál, **jo**. A my **neska** a **přistě se dostanem k tomu, co ty částice sou, jaký ty částice známe a vo nějakých vlastnostech**. **Takže** prosím, **vemte** si **ted'ko** sešit, nechte si tam místo, kam si nalepíte tu práci, **kerou** sme **ted'ko** dělali, kdo má lepidlo, může lepit ted', a napište si nadpisek.

Ž:

U: Tak si piš někam na papír a pak si to dopíšeš. Já **vim**, že ty sešity, jak sou **stejný**.. hele Radku potřebuješ něco? Jak sem **říkal**, ted' si vynechte, **pokavaď** máte lepidlo, tak nalepte a když nemáš, tak uděláš **ňák, ňáký** řešení...nebo to uděláš o přestávce, abys nerušil. **Noo, jednoduchý**. Nadpis atom a molekula. Ano?

Ž:

U: Hele, Šarlot, musíš na mě mluvit nahlas. Tak **abysem** tě slyšel já, ale slyšeli tě i **vostatní**.

Ž:

U: Jo, super. Hele a **začnem** zase takovou aktivítou. Až si napíšete nadpis, tak se přesunete támhle **dozádu** a budete něco **vymejšlet**. Jinak kdo teda má napsáno, slyšeli ste někdo o atomu? Co to je atom? **Nějaký** vlastivěda na prvním stupni, **přírod'ák** nebo něco **takovýho**, co?

Ž:

U: Dobře, ve škole ne. A slyšel teda někdo? Kdo slyšel, můžete na mě jenom mávnout, nemusíte vědět co to je, jenom jestli ste něco **takovýho** někdy zaslechli.

Ž:

U: **Fajn, fajn**. A někdo, kdo by nám byl **schopnej** říct **jako** něco blíž?

Ž:

U: Souhlasím, že atomová bomba s **tim** souvisí, **ale týhle tý látce se budem bavit** až v **devátým** ročníku, protože na to potřebujete mít **jakoby** další **ňáký** znalosti **jo**, **kerý** ještě **ted'ko** v šestce nemáte. **Takže** kromě **atomový** bomby **eště** někdo něco slyšel?

Ž:

U: Nepamatuješ, jenom ste něco slyšeli. Hele, prosím, **tohleto** téma je strašně **složitý** a my si ho jenom **nastřelíme**, **tak** jako **takovej** základ v **tý** šestce, protože pak se mu budeme věnovat **eště** v **osmý** třídě v chemii, ne se mnou **teda**, protože chemii vás **nenaučim**, a pak v devítce s **ňákým** fyzikářem, buď se mnou teda, nebo s **ňákým jiným** fyzikářem. **Tak** jestli máme nadpis, **pod'te** prosím **dozádu**. **Tak**, holky klidně můžou zůstat sedět, kluci taky, já tady **ted'ka** budu potřebovat trochu prostoru. Aa, dobrý, to je jedno, tady **uprostředka** **budem** potřebovat prostor. Atom je pro nás **nejmenší, nejmenší** částice látky. My tu látku už dál nejsme **schopný** chemicky **ňákým** způsobem dělit. My ten atom potom sme **schopný** rozštěpit **ňákou** jadernou reakcí, **prostě eště rozmlátí ňák víc**, ale to je až, co sem **říkal** látka pozdější. Třeba, Vendelína, to souvisí s **tou** atomovou bombou, jak si říkal, nebo s jadernou elektrárnou, **jo**. Ten atom sám **vo** sobě. My máme plno **různejch** atomů, **kerý** se **vod** sebe **ňák lišej**. Je **složenej** z několika

různejch nebo ze dvou částí **takovejch důležitých**, a ty části **jednotlivý, kerý** sou, obsahují **eště nějaký malinkatý** částice. Vy **dyž** se mrknete, támhle máte celou dobu vedle tabule stavbu atomu. Vidíte to? Já pro to možná doběhnu. **Tak**, díky. **Tak** hele, **vono** to vypadá...berte to tak, že to je všechno model. Mě by **ted'ko** zajímalo, co holky támhle odzádu **viděj**, ale dobrý. Vidíte, že je něco **nandanýho** takhle **doprostředka** a něco je **vokolo**. To co je vprostřed, tomu se **říká atomový jádro**, Sebastiane, a to, co je okolo, tomu se **říká atomovej** nebo **elektronovej** obal. A v **tom** jádru a v **tom** obalu jsou **eště nějaký** částičky. Těm, **který tvořej to** jádro, **těm** se říká protony. To budou **neska** kluci. Obal **vytvořej** elektrony. **Může jich tam bejt různej počet protonů**, ono to bude **jednoduchý**. A začneme tvořit od nejjednoduššího atomu. **Takže** já **poprosim** jeden proton, díky. Tady je jeden proton, **kerej** je **uprostředka**. A **poprosim** jeden elektron, to je **uplně** jedno. A ten elektron, stůj, obíhá **takhlen** dokola, **pod' pod'**, dobrý. Děkuji vám, asistenti. To sme si ukázali **uplně** nejjednodušší atom, **kerej** **vobshahuje** jeden proton, což byl Honza a jeden elektorn, což byla Verča. **No** a jak bude asi vypadat atom, **kerej** bude **vo** chlup složitější?

Ž:

U: Víc, výborně. **Takže poprosim** Filipa s Václavem, to sou dva protony, a potom Viky s Anežkou, to sou dva elektrony, **kerý běhaj** dokola. **Tak** holky, začněte kroužit. **Tak** výborně. **Dobroš, tak**, dobrý, díky, krása. V čem se lišily tyhle dva protony?

Ž:

U: Počkejte, eště vás hned použiju. **Čim** se lišili tyhle **ty** dva protony a tyhle **ty** dva atomy?

Ž:

U: **Ty** první, co dělal Honza s Verčou a **ten druhej**, co dělala tahle ta čtveřice? **Jedinej** rozdíl, v čem se lišily?

Ž:

U: Bylo jich tam víc, přesně tak. **Pod'te** znova do **prostředka**. Holky, zapojíme jako elektrony a **pučte** mi dva penály. Nebo jeden penál mi **pučte**. A v rámci **toho** jádra může **bejt** ještě jedna částice, a **tý** se říká neutron. Ta mi vlastnosti toho atomu tolik neovlivňuje, ale je tam. Pro nás v **tý** šestce, v okamžiku když budeme v **devátym** ročníku, a potom z vás třeba z někoho bude **nákej jadernej** vědec, zjistíte, že i **ty** neutrony sou **důležitý** a ovlivňují mi vlastnosti, co se děje s **tím** jádrem. **Nákej** návrh, jak může vypadat další atom?

Ž:

U: **Eště** víc protonů, **eště** víc elektronů a eště víc neutronů. Fajn, **tak koho sme tady eště neměli**. Sebastián, Ondra, dobře. **Tak** tady máme jeden neutron, tady si **vemte** další neutron a použijeme děvčata, **kerý eště nebyly, tak** a začnete kroužit. Jo a můžete **různym** směrem. Ty **stuj, ty seš** proton. Ty se **nehejbej moc**, tak, krása. Díky, neutrony si **vemte**, protony se vraťte, elektony se **vraťej**. A **každej** tenhle ten atom, co tady je, **tak** má **nějaký vlasnosti**, a když dám dohromady víc **těhlentěch stejnech** atomů, tak mi **vznikaj** prvky. A prvky sou **umístěný** v **periodický** soustavě prvků. A to je tabulka, **kerá** je strašně **jakoby** složitá, **tahlenta** už není finální, protože jich je tam už **jakoby** víc. A my si ukážeme, **jaký** prvky sme si ukázali. První prvek, **kerej** sme si ukázali, byl vodík. Koukejte. Ten tam má **takovou** jedničku. A to mi říká, že tam je jeden proton a jeden elektron. **Druhej** prvek bylo helium, **tahlenta** he, a ten má dvojku u sebe, to znamená dva protony a dva elektrony. Trojku sme si ukazovali, lithium. No a teď na vás bude, abychom si ukázali unihexilum. Sto šest. Je nás tady vůbec tolik?

Ž:

U: No to by znamenalo, že by tady muselo **bejt namačkanejch** sto šest kluků a kolem by muselo kroužit sto šest holek. Chápete to?

Ž:

U: Co třeba **takovej**, co znáte, co **třea taková** měď? Kolik by vás muselo **bejt** ve třídě, **abysme** byli **schopný** ukázat měď, a to neřešíme neutrony **jo**. Cé ú má měď, je to **uprostředka** asi.

Ž:

U: Jo. To by vás muselo **bejt** dvacet devět kluků a dvacet devět holek. To znamená kolik, matematika?

Ž:

U: Padesát osum, výborně. Musíš mít **stejněj** počet kluků, protonů, a **stejněj** počet holek, elektronů. To znamená padesát osum. Vás je kolik, dvacet **štyry** nebo dvacet pět. To není sto deset, ne?

Ž:

U: Dvakrát. Dobře, v pětadvaceti, nebo dneska nás je dvacet dva, maximálně **jakej** model atomu **bysme** byli schopni si tady ukázat?

Ž:

U: To znamená **jakej?** Sodík, výborně. A vidíte, že to tam je takhle pěkně **seřazený**? Jenom **takový historický okýnko**, **kerý** si nemusíte pamatovat. Pán, **kerěj** tuhle tu tabulku vymyslel, nevěděl, že těch prvků je tolik. On to vymyslel, nevypadala **uplně** přesně tak, jak je. On to vymyslel a měl tam **prázdný** místa. **On třeba některý ty prvky se třeba vůbec neznaly v tý době.** On **třeba** říkal, hele, tam určitě bude, a když **vim**, že tady je tolik a tady je tolik, tak určitě **nějakej** prvek bude existovat, nechám tam na něj **prázdný** místo. To sou věci co. Já sem z toho vždycky **naděnej z takovejch ptákovin.** Tak máme třicet dva. Ale jo, zkusíme si ho nakreslit. **Takže** prosím. A **eště** jedna věc. To, jak sme se tady kroutili, vypadalo, že sme se kroutili na jednom místě. Myslíte, že to i ve skutečnosti vypadá poměrově takhle? Že ty atomy sou takhle? Hele, dovedete si představit umělku dole na hřišti? Tak si představte, že ty protony, **ty** kluci by stály na místě stejně **velkym** jako **tenisovej** míček, tam by bylo jádro. A holky jako obal, ty neutrony by běhaly okolo **celýho** hřiště. Takhle je to **srovnaný.** To je dobrý, vid', holky by se **namakaly.** **Takže** jenom abyste si dokázali představit, jak je to **velký.** Prosím, je to hodně nahrubo. Navíc **voní** ty elektorny **neběhaj** všichni **vo** **stejnějch** dráhách. **Některý běhaj vo** něco blíž, **některý běhaj vo** něco dál. Ale to už se nás na základní škole vůbec netýká. Prosím, **vemte** místo. Já si vezmu atom. **Tak**, dámy a pánové, prosím, nadpis máme. Nic neděláme, protože nám během dvaceti sekund zvoní. Nejmenší částice běžné hmoty je to, chemicky už ji nerozdělíme. V **jaderný** energetice jo. Proč se to asi **menuje** jaderná? Protože budeme pracovat s jádrem. Ale my až do devítky budeme řešit, co se děje v obalu. Dvě základní částice, **atomový** jádro, kde sou protony a neutrony, to sou dvě částice, a obal mi tvoří elektony. **Tak**, prosím, další hodinu máme ve čtvtek. Vy budete mít **supl** a **prostě** si **tohlento** zapíšete, plus vám k tomu dám videjko, kde budou **ňáký** otázky. Hele **chválím** dneska za modely, jak sme tam vytvářeli atomy, vytvářeli jádro a obal. **Písemčička** doufám že dopadne líp, než těch dvanáct lidí, co stálo. **Myslím**, že sme toho dneska stihli dost. **Takže** dámy a pánové, poprosím zavřít okna, zastrčit židle a přeju vám hezký den.

STŘEDNÍ ŠKOLA

Transkript S1 – český jazyk a literatura

U: **Tak** dobrý den, posad'te se. O kom sme se bavili minulou hodinu? **Pamatujete** si. O jaké osobnosti sme se bavili?

Ž:

U: Ano, prosím nahlas.

Ž:

U: Ano, Jan Amos Komenský. Co si o něm pamatujeme, kdo to byl Jan Amos Komenský? Napadá vás něco?

Ž:

U: Ano, výborně.

Ž:

U: Ano, proč se mu říká učitel národů?

Ž:

U: Učebnice latiny. Byla přeložena do mnoha jazyků, a proto se mu říká učitel národů. **Tak** víme o něm ještě něco, kromě toho, že to byl biskup Jednoty bratrské, učitel?

Ž:

U: Ano a vrátil se? Ne. **Tak** známe ještě některá jeho díla? Ta učebnice se jmenuje jak? Pamatujete si?

Ž: Ano, napsal také Velkou didaktiku. A ta učebnice?

Ž:

U: Ano, Orbis pictus, Svět v obrazech. Známe ještě nějaké dílo?

Ž:

U: Ano, výborně. **Tak** a dneska se budeme zabývat textem Labyrint světa a ráj srdce. **Takže**. Mám tady pro každého pracovní list. **Tak**, máme tam ukázkou. Ta ukáзка je docela dlouhá, takže si ji teď přečtete. A zatím žádné úkoly nedělejte, jenom přečtete ukázkou. Pokračuje to ještě z druhé strany.

Ž:

U: **Tak jo, takže** nejdříve jaké je téma ukázkou? O co se tam jedná, co se tam děje?

Ž:

U: Hmm. Zkaženost světa. **Takže** tématem ukázkou je nějaký obraz světa, řekli sme už jakého, zkaženého. Hmm. A co se tam odehrává **v té ukázkou**? Máme tam nějakou hlavní postavu, jakou?

Ž:

U: Ano, poutníka. **Co dělá poutník? Co dělá poutník?** Poutník putuje asi, **že jo**. Kudy?

Ž:

U: Ano, prochází světem a **tedy** popisuje to město. **Tak**. Jaké pocity tam jsou zobrazeny, nebo jaké pocity ve vás vyvolává?

Ž:

U: **Tedy** pocit znechucení. Co dál bychom mohli říct? Co myslíte? Pocity znechucení, co dál. Budou to spíš pozitivní nebo negativní pocity, co myslíte?

Ž:

U: Ano. Pocity znechucení světem. Myslíte si že je třeba naštvaný? Nebo je s tím smířený, oddaný?

Ž:

U: Hm, **takže** máme znechucení, zklamání, ještě něco bychom řekli? I teda to prozření. Ještě něco někoho napadá?

Ž:

U: Hm, ano. **Tak** dobře, **takže** teď vám dám chvíli čas na zbytek otázek. Proč se poutník vydává na cestu. To tam stojí hned na začátku textu, takže pouze vyhledáte v textu a odpovíte. Čtyřka, které postavy se v ukázce objevují. My sme jmenovali už **toho** poutníka, ale jsou tam ještě **některá další, některé další** postavy. Aaa, jaké mají vlastnosti **ty** postavy. Jak vypadá město, otázka pátá. Je tam tomu věnovaná značná část textu, **jak vypadá**. Šestá otázka, na které vrstvy se lidská společnost dělí, které tam jsou popsány. Sedmička, popsat **ten** svět, kterým poutník prochází, to sme teď vlastně společně tak trochu udělali. Osmička, kde nalézá společně klid. Na to už sme taky narazili. Devítka. Jak chápete název knihy Labyrint světa a ráj srdce. Co to může znamenat. Desítka. Charakterizovat slovní zásobu a tu jedenáctku můžeme udělat společně. Takže jenom tři až deset. Do toho pracovního listu si piště, podtrhávejte, co potřebujete.

U: **Tak** víme, co to je lexikální vrstva? Lexikum, co to je? Když **řikám** o něčem, že to je lexikon, tak co je co? To je slovník. Takže lexikální vrstva ukázky...

Ž:

U: Hm, **takže** slovní zásoba se tím myslí. Popiš slovní zásobu. **Tak** ještě minutku. Pak už si to uděláme společně. Co ste nestihli, to si doplníte.

U: **Tak** já myslím, že se na to můžeme podívat společně. Co ste doplnili u trojky? **Proč se poutník vydává na cestu?** Jak je to v ukázce? **Proč se vydává na cestu?**

Ž:

U: Hmm, kde to máte **v tom** textu, protože vidím, že nějak nevíte. Máme to hned v **tom** prvním odstavci. Důvod, proč se vydává na cestu. „Vida já rozdíl mezi lidma stavy, řády, povolání, práce a předsevzetí, jímž se zanášejí mi se toho nemála býti potřeba, aby se dobře, k kterému bych se houfu lidí připojiti a v jakých věcech život strávití měl, rozmyslil.“ Takže **von**, on hledá to své místo ve světě, povolání **třeba**, jaké si zvolí, a proto jde do světa. **Takže** to je důvod, **proč poutník se vydává na cestu**. **Tak**, čtvrtá otázka. Které postavy se v ukázce objevují? **Tak** jaké postavy? Hmm. Jací jsou kněží, jak tam jsou popsáni **ti** kněží?

Ž:

U: **Takže** určitě. Leniví, dobře, jsou rozvalení v peřinách. A co je důležité hlavně, co se očekává od **těch** kněžích? Tam píše, že...

Ž:

U: Hmm, ale... A měli by se modlit, ale **vlastně** to se tam neděje. **Takže** ti kněží jsou **tedy** jací? Bezbožní. Co ti soudcové? Jak tam jsou popsáni soudcové? Co myslíte, jací jsou? U těch soudců tam máme přímo konkrétní jména. A ta jména si myslím přímo odkazují k jejich vlastnostem. Sluchosud. Kdo by to mohl

být soudce Sluchosud? Soudí podle toho, co slyší. **Třeba** věří všemu, co mu ostatní řeknou, takže není objektivní. Další. Jaká tam máme jména? Stranobij, máme tam v tom odstavci, který má název „Poutník stav vrchnosti“, ne pardon, jo, „Poutník stav vrchnosti spatřuje“. Máme tam Stranobije.

Ž:

U: Ano, ano. Další **nějaký**.

Ž:

U: Hmm, ano. Takže ti soudcové jsou **jaký**.

Ž:

U: Hmm, nepoctiví, neobjektivní. Tak dobře. A co ještě určitě nesmíme opomenout? Jakou postavu, která se objevuje v závěru?

Ž:

U: Ano, Boha bychom neměli opomenout. A jaký je Bůh, jak bychom ho popsali? Přijímá toho poutníka, tak jaký by mohl být?

Ž:

U: Ano. **Takže** Bůh zase zobrazuje všechno, všechny **ty** kladné vlastnosti, oproti **tomu** světu **ten** Bůh dokonalý, dobrosrdečný, přívětivý, a **ten** poutník u něj **tedy** nalézá co?

Ž:

U: Hmm, útočiště. **Tak jak vypadá město? Jak vypadá město?** Je nějak rozdělené.

Ž:

U: Hmm, ano, takže podle **těch** stavů do šesti ulic. A pak tam máme ještě uprostřed co? Jak je to tam popsáno? Jenom prostě vycházejte z textu. Tam jsou otázky, které cílí přímo na porozumění textu.

Ž:

U: Uprostřed máme nějaký rink, kde se **tedy** scházejí, a pak tam máme ještě hrad **zmíněný**. Hmm. Šestku. Na které vrstvy je lidská společnost podle Komenského rozdělena? To jsou **tedy** ty stavy. Dokázali byste říct, jaké stavy, co tam stojí? Druhý odstavec, „Poutník se zvysoka na svět dívá.“

Ž:

U: Hmm, ano. **Tak** pomocí jakých tří slov byste popsali svět, kterým poutník pochází, pardon, prochází. Jak bychom popsali ten svět. Je dobrý? Všichni se chovají ke všem hezky? Co? Jak bychom ho popsali?

Ž:

U: Tak. Když bychom se teď zaměřili třeba, jak popisuje soudce, tak jaký je svět?

Ž:

U: Hmm, ano, plný falše, lži. Pak třeba, když se tam mluví o **těch** vojácích, tak jaký je svět? V souvislosti s vojáky, s armádou.

Ž:

U: Hmm, ano. Krutý, plný války, protože tam je scéna, kdy se ti vojáci bijí. On je svědkem **teda** smrti, krveprolití. **Tak a kde nalézá klid konečně? Kde nalézá klid poutník?**

Ž:

U: Hmm, ve svém vlastním srdci. A to srdce je chrám **teda** čeho, nebo koho? V srdci totiž on nalezá koho?

Ž:

U: Ano. **Toho** Boha. V srdci nalézá Boha. **Ten** Bůh mu říká, „Čehos v světě hledal? Potěšení? I kdežs ho hledati měl než v Bohu? A kde boha, než v chrámě jeho?“ Což je to jeho vlastní srdce. Takže člověk prochází **tím** krutým světem a obrací se k Bohu. Hmm. Jak byste chápali název knihy Labyrint světa a ráj srdce, co myslíte? Máme tady zase ten protiklad svět a co? Labyrint světa a ráj srdce.

Ž:

U: Hmm, ano. Dobře, takže ten svět je plný **tedy toho** utrpení, všeho zlého. A jako protiklad tam stojí srdce, které ale představuje v tomto případě zase **toho** Boha, cestu k Bohu. Dobře, takže máme zase **ten** protiklad, člověk – Bůh, pozemský život a pak **ten** nebeský, posmrtný. Hmm, když bych **tedy** chtěla teď říct, **jaká, jaké** znaky baroka se v textu objevují, jaké znaky baroka tam vidíte?

Ž:

U: Ne možná, **určitě, určitě**, protože **ten** poutník se obrací ke komu? K Bohu.

Ž:

U: Hmm, ano, nějaké silné citové vypětí.

Ž:

U: Hmm, dobře, **ten** poutník kritizuje **ten** svět. To je ale odkaz spíš, nebo reakce na tu dobu, ve které se baroko odehrávalo. Byla zničená **tou** válkou, takže tam vidíme, jak **ten** svět vypadá. Určitě důležité, vždycky když se ptáme na znaky baroka, tak budu cílit na toho Boha, toho tam máte, řekla bych, vždy, víru v Boha. A jak bychom charakterizovali lexikální vrstvu, což víme že je **ta** slovní zásoba? Jak bychom ji charakterizovali? Spisovná, nespisovná, současná, zastaralá? **Tak** můžeme se **podívat klidně** do toho prvního odstavce. A řekněte mi, jestli to je současná čeština nebo jestli zastarává a příklady.

Ž:

U: Hmm, takže slovesný tvar ti, ano. My dneska říkáme jenom t, ale oni tam mají ještě to i, ti. Hm, příklad, konkrétně.

Ž:

U: Ano, ukazovati, předsevzetí. Máme tam ještě něco jiného? Co třeba to když sem, to sem je nespisovné nebo není? Je to nespisovný tvar?

Ž:

U: **No** dneska samozřejmě je to nespisovný tvar, ale musíme brát v potaz to, že je to text barokní literatury. Takže zase **třeba** bychom mohli říct, že to je zastaralá slovní zásoba. A co **třeba** to vida, „vida já rozdíl mezi lidmi stavy.“ Co to je, to vida?

Ž:

U: Ano, takže setkáváme se i s přechodníky, které jsou zase znaky zastaralého jazyka. Takže říkali sme infinitivní tvary s ti, přechodníky a...jo a pak sem **řikala** to sem. **Tak jo**. Sem si nepustila dataprojektor. Sem vám ještě chtěla promítnout, protože tohle byla jen ukázka z toho textu, abyste se, abychom se podívali, o čem ten text je celkově, protože nám v té ukázce něco chybělo, nějaký základní motiv, **tak**. **Takže** tohle je **takový** jenom obsah, velmi stručný výtah toho, o čem ten text je. **Takže** si prosím přečtěte.

Sme tam **vlastně** úplně zapomněli zmínit **toho** jeho průvodce Vševěda Všudybuda. **Tak** co nám v té ukázce **uplně** chybělo? Co tam nebylo?

Ž:

U: Ano, ty brýle. **Takže** v ukázce chyběla postava Mámení, která poutníkovi nasadila brýle, aby viděl **ten** svět ideální, aby ho viděl dobrý, ale on si je špatně nasadí a vidí svět takový, jaký je. Co si myslíte, že by ty brýle mohly symbolizovat? I v souvislosti s jménem **tě** postavy Mámení. **Takže by brýle by měli tedy** mámit a měli mu **tedy** co?

Ž:

U: Měl vidět svět takový, jaký není. Hmm, ale **vlastně** když mu dal **ty** brýle, tak se mu snažil podstrčit **tedy** nějakou jinou realitu, jiný názor. Ale on, protože **ty** brýle neměl dobře nasazené, tak viděl svět takový, jaký je. To by mohlo odkazovat i na to, **tedy** aby člověk věřil svému úsudku, aby si nenechal namluvit od ostatních, čemu sám nevěří. **Takže** tady máme důležitý motiv brýlí, které **tedy**, díky kterým vidí poutník svět takový, jaký je. **Tedy** zničený, **tak**. To sem **tedy** chtěla ještě zmínit. Máte k tomu textu ještě někdo něco? Nějakou otázku, dotaz, co vás **třeba** zaujalo? Ne? Dobře. **Tak jo**. **Takže** tady teď na závěr pětilístek ke Komenskému. Znáte pětilístek?

Ž:

U: **Takže** na druhý řádek dvě přídavná jména. Na třetí co dělá, na čtvrtý věta o tématu o čtyř slovech a poslední jednoslovné shrnutí. Má hotovo někdo už? **Tak** mohl bys prosím přečíst, cos napsal?

Ž:

U: Hmm, **ano, ano**, výborně, děkuju. Ještě někdo by se s námi podělil o svůj pětilístek? Ještě někdo nebo ne? Hm, dobře. Mějte se hezky, na shledanou.

Transkript S2 – fyzika

U: **Jo, takže** není to nic nového, brali ste to v tercii. Jde jen o oprášení znalostí. Co je myšleno **tím** přenosem tepla? Co myslíte, **co si pod tím představíte**? Přenos tepla nebo přenos něčí energie, **co si pod tím představíme**? Nebo si **zpomínáte** někdo?

Ž:

U: Jo, přesně tak, jo, **pořád, pořád vlastně** dochází k tepelné výměně, **že jo**. Říkali sme si, když máme v nějakém prostředí různě teplá tělesa, tak se postupně vyrovnávají jejich teploty, až nastane stav kterému říkáme?

Ž:

U: Nenene, teplota. Jo, Šimone, to bys **moh** vědět, jak se nazývá ten stav. Když se vyrovnají **ty** teploty a už je to v klidu, už se nic nemění. Bylo to v **ty** první kapitole, ano. Tak **pomožte** někdo Šimonovi. Rovnovážný stav, jo, **zpomínate**? Už je to asi zase dva týdny. Ano, chápu. **Tak** jakým způsobem si mohou tělesa vyměňovat teplo? Budeme mluvit o teple, protože co si vyměňují?

Ž:

U: Vyměňují si energii, výborně. Jo? Teplo je energie, zase znova ten stejný pojem. **Tak, jakým** způsobem je to **možný**? Když hmm **vlastně** budu tady mít teplejší těleso, než je to okolí, tak co se děje? Jak si to můžou předat?

Ž:

U: Hmm, proudění by bylo, jak by to probíhalo, Viky?

Ž:

U: Jo, ve vodě. A proč dochází k tomu proudění?

Ž:

U: Jo, jsou různě rychlé a **eště** tam je důležitá věc.

Ž:

U: Hmm tření. Ale **ešte** když **maj**, když máme třeba vodu o různé teplotě, tak co má taky ta voda různého? Co se s teplotou děje s látkami?

Ž:

U: Jo, přesně tak. Jo, protože **vlastně ty** různě teplé body mají různou hustotu a ta teplejší stoupá nahoru, tak tím dochází k **tomu** samovolnému promíchávání. Určitěs mě Viky poslouchala. Tak co sem říkala, proč..?

Ž:

U: **Prosim**?

Ž:

U: A proč se to **teda** promíchává?

Ž:

U: **No** a kvůli čemu?

Ž:

U: **No** a ten důvod proč to tam proudí **teda**?

Ž:

U: Jasně. Ty části se **ve vodě promíchávají, ve vodě se můžou promíchávat**, ale ten důvod je, jak to vysvětlit je, že **vlasně** to má jinou hustotu, **ta různě teplá voda**. **Tak**, všechno si zapíšeme, děláme **ted'ka** jenom úvahu, všechno si zapíšeme. Ukážeme si. Jaká je další možnost? Proudění, to je fajn. Co dál? **Tak** když sem postavím **třeba** teplý hrnec, tak co se stane s tím stolem?

Ž:

U: Ohřeje se. A tam **de** jenom o ten dotyk, **že jo**. Tomu se říká vedením. Nebo **dyž** máte **třeba** takovou tyč a na jedné straně ji zahřejete, tak bude za chvíli teplá i dál, **tak** tomu se říká vedením. A potom je ještě jedna možnost. **Třeba** když máte oheň, cítíte teplo u ohně?

Ž:

U: Proč? Co tam?

Ž:

U: **Záření, jo, záření**. Tohle všechno fakt ste měli v **ty** tercii. To je skleróza, co, to ten **lidskej** mozek je **nedokonalej**. **Tak pod'me** se **ted'ka** postupně na **ty** jednotlivé typy přenosu tepla podívat. **Tak** můžeme se tady podívat na tepelnou vodivost plastu a kovu. **Tak** on zas tady je dlouhý úvod, tak si to posuneme. Joo, máme tady dvě různé destičky a uvidíme, jak se prohřeje. **Jo**, je vidět, jak ty ruce **tam** jsou **teplý** na tom. Na chvíli na tom **sou**. **Jo**, a dokonce i **vlastně** ta plocha pod tím je taky zahřátá. Co sme tam viděli? Tady nám teda nepíšíou která je která. **Tak** co sme tam viděli, co to **vlastně** je? **My když si dáme ruce, my když si sem dáme ruce** na tu desku, tak k čemu dochází? Moje ruce předávají teplo tomu stolu. **Tak a ted'ka** tam je jedna destička, kde je vidět pořád **ta** ruka, a jedna ta druhá, co se s ní stalo?

Ž:

U: Tam se to rozprostřelo, ohřálo se to **celý**. Co to znamená? **Kerá** by teda mohla **bejt** plast, **kerá** by mohla **bejt** kov?

Ž:

U: Hmm. Jo, super, děkuju. **Jo, ta tepelná vodivost, tepelná vodivost** je veličina, **vona samozřejmě** se dá měřit, dá se počítat, **bla bla bla**. My **vo** ní **teda** budeme uvažovat, nebudeme ji počítat. A je to **vlasně vlasnost** materiálu, jak dobře rozvádí **to** teplo, jak dobře předává **to** teplo dál. A vy máte zkušenost, že jo, nebo v plastu sami máte zkušenost, **kerý** další látky se takle **chovaj**?

Ž:

U: Dřevo, **třeba** papír asi taky **že jo**. Že si **to** teplo udrží. Kdežto kovy, ty se snadno prohřejou **celý**, nebo snadno vychladnou, **jo**. **To** teplo odvádí snadno dál do **toho** materiálu. **Takže vlastně ty** kovy mají vyšší tepelnou vodivost než **ty** plasty. **No** a je vidět, že **vlasně to** teplo se **prostě** předalo. **Tak** tady zase druhý pokus s plastem a kovem, kelímky, kelímky s teplou vodou. A zase vidíme tady, jak krásně se to prohřívá.

Ž:

U: Jo, pardon, studená, jasně, ano, ochlazuje, děkuji. **Jo** a **tady u toho, tak tady u toho** plastu to **vlasně** zůstalo **studený** a dlouho to tam zůstává **studený**. Kdežto u **toho** kovu se to rychle zase **ohřejvá** na teplotu okolí. **Jo**, že to tam je krásně vidět. Tak **eště** tady máme. **Jo**, tady zase je porovnání tepelné vodivosti mědi, hliníku a mosazi. To sou tři různé kovy. **Jo**, a je tam, doufám, že to je vidět, že se tady mění ta barva? Jo?

Ž:

U: U **ty** mědi to postupuje **nejrychleje**. Já **zkusím** možná zhasnout. **Tak** už nic. No je to teď lepší?

Ž:

U: **Jo**, že je vidět **vlasně, kterej ten** materiál vede **to** teplo líp. **Tak** jakým způsobem to **vlasně** probíhá? **Podme** si **tedy** napsat, **takže** za a, přenos tepla vedením. **Tak** to je to, co sme **vlasně** viděli **ted'ka**. Když se ten materiál prohřívá nebo jeden materiál předává teplo **tomu** druhému, přímo se dotýkají, **jo**, vždycky se tam dotýkaly. **Tak** jak to probíhá, co myslíte? Jak to v těch materiálech vypadá? Musíme vždycky přemýšlet o **těch** částicích, co v tom jsou, **jo**? Co ty částice dělají? V tom chladnějším, v tom teplejším, je mezi **nima nákej** rozdíl? Jirko?

Ž:

U: V tom teplejším víc kmitají, **maj vlasně** větší energii. Když **ted'ka** se tam **potkaj** někde vedle sebe třeba na tom rozhraní ruka, stůl, tak moje částice, které **maj** více energie, víc **kmitaj**, tak naráží do částic **toho** stolu, a co se tam děje?

Ž:

U: **Tak** se srazí ta rychlejší s tou pomalejší. Jasně. **Předaj** si **tu** kinetickou energii. Ta rychlejší se zpomalí a ta pomalejší se zrychlí. **Tak** dává to prosím smysl? A takle postupně ty rychlejší se zpomalují a ty pomalejší se zrychlují, až se to vyrovná. A probíhá to jenom na hraně, na **tom** rozhraní dvou těles. Jenom. **Takže** na rozhraní **těch** těles se **ty** teploty **vyrovňaj** a dál nic. Nebo se nám to šíří i dál do toho tělesa?

Ž:

U: Ano, přenáší se to i v **tom** tělese. A v tom... přenáší se to v každém tělese stejně dobře?

Ž:

U: Nee, a **kerá** veličina říká, jak dobře se to přenáší?

Ž:

U: Ano, to je **ta** tepelná vodivost. Výborně, děkuju. **Tak jo, takže** přenos tepla vedením. Rychlejší částice předávají svoji energii pomalejším částicím, tím se zpomalují a pomalejší částice se zrychlují. **Jo** a může to být buď na rozhraní dvou materiálů, že si předávají **takle**, tady **vlasně** může být jiný **vlasně** materiál, dvě různá tělesa. A nebo to může být v rámci jednoho tělesa. My to tady **třeba** ohříváme, plamínky, vánek. A tady **třeba** budeme mít šedesát stupňů, tady dvacet stupňů, a postupně se to teplo šíří do té chladnější části. Když sme mluvili o tom, že tepelná výměna probíhá tak, že **vlasně to** teplejší těleso předává **tomu** studenějšímu tělesu teplo, že o tom musíme takhle přemýšlet, tak už vám to dává smysl?

Ž:

U: **Jo, ta, ta** studenější částice si nebere nic z **ty** rychlejší. Ta rychlejší předává energii té pomalejší, proto **vlasně** o tom musíme tak uvažovat. **Tak** a tu tepelnou vodivost **tay** musíme zmínit. **Takže** je to **vlasnost** materiálu, jak dobře šíří nebo vede, pardon, teplo. A v souvislosti s **tou** tepelnou vodivostí můžeme **vlasně** mluvit o, nebo nazýváme **ty** materiály podle toho, **jesli** dobře vedou nebo špatně vedou. Jak se říká **třeba** kovům, že **sou** dobré tepelné vodiče. A naproti ty co nevedou, tak **sou** tepelné izolanty. Známe ty pojmy, **jo**? Tak a mezi tepelné vodiče patří hlavně **ty** kovy. A mezi izolanty dřevo, polystyrén, **ano**. Můžu posunout? Tepelné vodiče – kovy a tepelné izolanty – polystyrén, dřevo. Je voda dobrý tepelný vodič nebo není?

Ž:

U: To je jiná **vlasnost**. A jenom když tam **sou** nějaké minerály. Ale voda není dobrý tepelný vodič. **Takže** ale neřekla bych izolant. Spíš jenom že voda, **von** ani vzduch, voda ani vzduch nejsou dobré tepelné vodiče.

Ž:

U: Hmm, tam potom dochází, ve vodě dochází k proudění, ale kdyby šlo jenom o předávání tepla vedením, tak nevedou dobře. **Tak** otázka, která je jenom na zamyšlení, ale už je to, **myslim**, jasné. Proč se mi zdají kovy chladné? Proč když sáhnu, když se mi tady...máme tady v té **mísnosti** rovnovážný stav?

Ž:

U: Sme tu už dost dlouho, asi jo. **Tak ty** předměty by mohly mít všechny teplotu **ty mísnosti**. A když sáhnu tady na ten kov, tak je **studenej**, a když sáhnu na ten stůl, tak mi **přide** teplejší. Proč to tak je? V podstatě to tu už bylo **řečený**, jenom se nad **tim** zamyslete, **jo**. Nebo tady ta kamenina mi taky **přide** chladnější než ta deska stolu. Nebo tady ty ubrousky **sou** vůbec v pohodě, za chvíli mě začnou hřát. Proč to tak je? Slyšeli jsme, Terko? Moc ne.

Ž:

U: Prosim, víc nahlas.

Ž:

U: Jo, že **vlasně** ten kov, tím, jak je dobrý tepelný vodič, tak on to moje teplo okamžitě odvádí pryč. Proto mně **přide**, že je pořád **chladnej**. Kdežto **dyž** si sáhnu na to dřevo, tak **to** dřevo špatně **to** teplo odvádí pryč a pod mou rukou **vlasně** se to ohřívá, teplo se neodvádí, a proto mně **přide**, že je teplejší. **Tak**, **pod'me** se podívat na **to** proudění. **Takže** za bé, přenos tepla prouděním. **Jo**, **eště**, pardon, sem zapomněla tam doplnit. V jakých skupenstvích dochází k přenosu tepla vedením? To znamená, že do sebe **ty** částice šťouchají a **tim** si předávají energii.

Ž:

U: **Pevný**, **eště náký**? Přímo do sebe šťouchají.

Ž:

U: **Kapalný**, ano. A plyn ne? **Šťouchaj** do sebe? **Šťouchaj**. **Jo**, takže dochází k tomu. **Jo**, když mluvíme o vedení, tak máme na mysli **to** šťouchání **těch** částic. **Pod'me** na **to** proudění. U **toho** proudění sme to **vlasně** v podstatě říkali. K čemu dochází? Že ty teplé částice, co **udělaj**, Terezko?

Ž:

U: Někam odejdou, na jiné místo. **Takže u toho proudění ty teplejší částice**, no spíš **bysme** měli říct částice s větší energií, tak to je víc správně fyzikálně. **Takže** částice s vyšší energií se přesunou na jiné místo. **Jo**, je to proudění, **dyž** máte...vy povídejte, kde je proudění?

Ž:

U: U kapalin a plynů, hmm. Tak to si můžeme rovnou napsat. A u pevných to neprobíhá?

Ž:

U: Proudění, proč?

Ž:

U: Hmm. Přesně tak. Částice mají pevné místo, nemůžou nikam odejít, **jo**. **Takže** probíhá u kapalin a plynů. **Tak** a mluvila sem o **někých** příkladech. **Tak** zase si ukážeme něco z natočených pokusů. Tady máme proudění vody v rychlovarné konvici. Při pohledu shora je krásně vidět, jak **vlasně** se tam tvoří různé **ty** proudy, které sou teplejší. Při pohledu z boku je vidět, jak **ta** část **ty** konvice má vodu. Vy víte, že když koukáte do **ty** konvice, tak je tam vidět, jak se tam ta voda míchá. Jak když do hrnce s vodou se díváte. A pořád musíte **vlasně** vidět, jak pořád tam proudí ta teplejší voda. Tam by to pak zůstalo na **ty** **bílý** a většinou **ty** termokamery to **maj** tak, že **vlasně** **tu** barevnou škálu přizpůsobí **tomu** rozsahu teplot. Takže ne vždycky **třeba** **taková** oranžová bude třicet stupňů. **Jo**, když budeš pozorovat něco teplejšího, tak ta kamera to tomu přizpůsobí. Hmm, pokusím se **pučit** termokamery, abychom si tady s **tím** mohli hrát, třeba za těch čtrnáct dní až se uvidíme nebo jak se to podaří. **Tak**, tady máme model ústředního topení. **Tak**, všichni víme, co je ústřední topení, **že jo**. **Tak** co se tam **ted'ka** děje? **Voní** to tam popisují. **Jo**, tady se ohřívá od **toho** kahanu. Pochopili sme, k čemu tam dochází? **Pod'me** to zrekapitulovat, **pod'me** to přeríkat. Denčo.

Ž:

U: Hmm, nepřitahuje, co s ní dělá, aničko?

Ž:

U: Ohřívá. Víc nahlas, já **věřim** tomu, že tam tě neslyší.

Ž:

U: Hmm. **Jo**, **ten** kahan **tu** vodu ohřívá. **Vono** to tam není **vlasně** moc dobře vidět, ale **maj** to **udělaný** tak, že **ten** kahan **tu** vodu ohřívá. Tohle je model ústředního topení, který bývá **jako** v menších domech. A všimněte si, že tam není, co tam není za součástku? Co byste čekali **vlasně** od ústředního topení, když máte radiátory?

Ž:

U: **Náké** čerpadlo a tady není. A tady **ta** voda **vlasně** cirkuluje sama tím, že ta teplejší stoupá nahoru a ta chladnější **de dolu**. A **tím** to samo cirkuluje, **jo**, ale musí tam **bejt** něco, co ji ohřívá, **jo**. Ale není potřeba čerpadlo, **vlasně** to samovolně proudí, **jo**. **Takže**, je nám to prosím **jasný**? Můžeš to taky ještě jednou říct prosím, k čemu tam dochází?

Ž:

U: Hmm, jo, děkuju. **Tak** je to prosím všem **jasný**? Zapište si to. **Jo**, klidně si i načrtněte, že ta modrá u ústředního topení. A zapište si, co se tam **vlasně** děje. **Tak**, když to proudění probíhá vesměs samovolně, tak mluvíme o samovolném proudění, a to je třeba to ústřední topení, nebo kde proudí ještě něco samovolně? **Jakože** tomu nepomáháme, není tam čerpadlo, větrák? Co **třeba** nad topením, dochází tam k nějakému proudění? Asi jo, **že jo**, **ten** teplý vzduch stoupá nahoru. **Takže** nad topení. Kde **eště**? Šímo?

Ž:

U: Hmm. Jo. Super. **Takže** jevy v atmosféře. Vůbec **vlasně**, co je proudění vzduchu v atmosféře, jak to vnímáme? Jako?

Ž:

U: Vítr, **no** jasně. Vítr. Nebo i **to** vaření vody v hrnci, **jo**. **Tak** k tomu, **aby se**, **aby se** promíchávaly **ty** teplejší kapaliny a plyny, co je k tomu potřeba? Aby **vlasně** ta teplejší stoupala nahoru a ta chladnější klesala **dolu**. Jaký jev je k tomu potřeba? Jako fyzikální záležitost, co k tomu potřebujeme? Bez čeho to nebude fungovat? Co nutí **tu** teplejší kapalinu a tu chladnější klesat?

Ž:

U: Není to úplně teplota. *To, že mají jinou teplotu, tak se to děje.* Ale něco jiného to nutí *ty, ty jakoby* těžší částice klesat dolu, ty těžší stoupat nahoru, co to je?

Ž:

U: *No*, sedimentace s tim taky jako souvisí. Proč ty těžší klesaj dolu?

Ž:

U: *Jo*, a ten taky souvisí ještě s něčím.

Ž:

U: Gravitace, děkuju. *Jo*, tohle to sou všechno důsledky. Ale *ta* gravitace zajišťuje, že *ty* těžší věci klesaj dolu a ty lehčí stoupaj nahoru. *Jo*, kdyby nebyla *ta* gravitace, tak *ty* věci nemaj důvod se promíchávat, *jo*. *Ve vesmíru bez gravitace, tak se vám to tam promíchávat nebude.* *Takže* samovolné proudění zajišťuje gravitace. Co když bych, nebo proč sou vařiče dělaný tak, že *jako* to vždycky ohříváme dole? *Jo*, proč je u vařiče plotýnka dole? To by bylo jednodušší, ne, mít nějakou teplou pokličku, kerá mi bude vařit vodu.

Ž:

U: Hmm. *Jo*, kdybych měla *tu* teplou pokličku nahoře, tak mám *tu* teplou vodu už nahoře a *ta* studená voda je pořád dole, a pak se mi to bude ohřeivat vlasně. jakým typem vedením teda prouděním, jakým typem přenosu?

Ž:

U: Vedením, jo, převážně vedením. Tady na to je pokus. *Jo*, tady vaření vody shora. Dole máme dvacet jedna, dvacet dva a nahoře, tam může být hodně teplá, co.

Ž:

U: *Jo*, to je těsně pod tim tělesem a pořád dvacet dva. Protože je opravdu nic nenutí se promíchat. Hezký, že. *Tak*, necháme, nahoře už se skoro vaří. Tady už se to malinko začlo posouvat, no ale minimálně. Nahoře, už se tam bude, už se bude vařit *ta* voda a dole pořád studená, *jo*. *Takže* krásně je to vidět. *Tak* a ještě si dopíšeme to nucené proudění. A nucené proudění je třeba, nucené je, když něco *tu* vodu pohání, nebo ten vzduch. *Tak* příklady nějaký. Nevíme žádný?

Ž:

U: Větrák, jasně. *Jo*, ale když budu třeba takhle mávat jenom rukou, tak vlasně nutím ten vzduch proudit. Mávání rukou. Pomáháte ňák při vaření tomu proudění? Když něco vaříte, pomáháte ňák tomu, aby se to líp promíchávalo? Aby to tam líp proudilo?

Ž:

U: Ano, míchání, takže třeba míchání v hrnci. *Tak* zbylo nám eště to záření, to necháme na příště. Chcete se na něco zeptat, o čem sme dneska mluvili, nebo je to jasné? Všechno jasné. Tak chci se domluvit na testu. Ne, vlasně sme to nestihli, takže se nechci domluvit na testu.

Transkript S3 – informatika

U: **Tak** dobrý den. Můžu vás poprosit, **jestli** byste mohli se **takle** nějak přesunout, abychom se **ted'ka** slyšeli dobře. Hmm my sme si pro vás připravily **takovou** hru. **Tak** uvidíme, **potřebujem** vysvětlit pravidla a doufám, že to bude **klapat**. **Takže ted'ka** jenom abyste mohli poslouchat a pak se **stejnak** nějak rozprostřeme. **Tak** ještě jednou dobrý den. Připravily sme si pro vás hru, která je na úvod k informačním systémům. Informační systémy, máte představu někdo, co to je informační systém? Vůbec, neslyšeli nikdy. Někdo slyšel, informační systém? Vůbec.

U2: *Ale potkali ste to, zkuste vymyslet, co by to mohlo být.*

Ž:

U: Výborně, **no** vidíš. Když zapojíme hlavu, tak i něco vymyslíme. **Tak** zkuste další informační systém.

Ž:

U: **Jo, třeba**, účetní systém. Co by **moh bejt** informační systém? Padlo tady Bakaláři, padlo tady účetní systém Pohoda. Prosím?

Ž:

U: Třeba Portál občana, výborně. Co dál, co **třeba** **eště**, **pod'te**. Veru?

Ž:

U: **No** jasně, Idos. Dokážete už **ted'ka** specifikovat, o co **vlasně de**, co by **moh bejt** informační systém? Co sou jeho vlastnosti **ňáký** nebo čeho se to týká? A zkuste mluvit prosím víc nahlas. Jako asi ta akustika, vůbec nerozumím.

Ž:

U: Aa systém, **kerý** pracuje s informacemi, **no tak jo**. To už **jako** ted' máme lepší představu. Kubo? Něco dalšího. Koho napadá?

Ž:

U: **No**. Ano, jakýkoli systém, který pracuje s informacemi. **Tak**, kde se setkáváme s dalšími informacemi, kde se s **něčim** pracuje? No tak, **dyť** vy to víte, jenom to nechcete říct, že jo.

Ž:

U: Hmm, taky ano. Taky pracuje s informacemi.

Ž:

U: Zprávy? **No** jasně, jo.

Ž:

U: Jo, jo určitě ano.

Ž: Google? **No** jasně, **uplně** moc. Ano. Tak chodíte někdy nakupovat? Ne?

Ž:

U: Ano třeba. Jo a do obchodu chodíte?

Ž:

U: Ne?

Ž:

U: Jo? A s **čim** se tam **vlasně** potkáváte, **dyž** dete pryč z **toho** obchodu?

Ž:

U: S účtenkou. A jak ta účtenka vznikne?

Ž:

U: Hmm a před **tim**?

Ž:

U: **No** a jak **ta** pokladna ví, co tam má namarkovat?

Ž:

U: **No** ale stejně, jak **ta** pokladna ví, **dyž** **ten** člověk tam něco přeje, co tam má napsat **na tu účtenku**?

Ž:

U: Hmm. Hmm, **super, super**. **Jo, takže** jakýkoli systém, **kerý** pracuje s informacemi. **Dyž** byste **třeba** chtěli vybírat peníze **na něco**, **tak už to**, že si vytvoříte **ňákej** seznam lidí, od **ktorejch** chcete vybrat a evidujete si, že ste vybrali, **tak už to je informační systém**. **Tak**, cokoli, kde pracujete s jakýmikoli informacemi. **Tak** a ta hra je hmm simulace korporace, **ňákého** velkého podniku, kde sou různá oddělení a ta oddělení mají různé funkce. Hmm, je to založeno na tom, že máte zaměstnance. **Jo**, a vy ste jenom **jakoby** manipulátoři s těmi zaměstnanci. **Tady u těch** zaměstnanců máte vždycky **méno**, **je tady**, co umí, potom **tady je**, odkud je, **jakym** jazykem hovoří, a to je asi to nejdůležitější, co **potřejete** vědět. **Jo takže** máte **takle** systém zaměstnanců. A **ted'ka** jednotlivá oddělení musí s těmi zaměstnanci **jako** pracovat. **Takže** zaměstnanci **sou** běžně **jako** v kantýně. **Ty, který** nepracujou, **tak sou** v kantýně. **Jo, takže** tady máme **takle** ceduli kantýna a tady máme zaměstnance, **kerý** nepracují. A potom další oddělení si chodí pro **ty** zaměstnance a mají tam nějaká pravidla, podle kterých si sestavují týmy **těch** zaměstnanců. Hmm je to dělané tak, že **třeba** tady máte oddělení pé o zet pé, a ti proškolují **zaměsnance**, aby mohli pracovat s počítačem. Potom aj tý oddělení **těm proškolenejm** zaměstnancům přiděluje počítače. **Každý** to oddělení si musí vést **ňáskou** evidenci o **těch** zaměstnancích, ano? A ta operace trvá, tam je **ždycky** psané kolik, **takže třeba většinou** to bývá **tak** tři minuty. **Takže** než proškolíte **zaměsnance**, **tak vlasně** dvě minuty počkáte. A pak proškolené **zaměsnance**... vy si...oddělení o pé zet pé si dojde pro **zaměsnance** do kantýny, po dvou minutách je vrátí zpátky, ale musí si evidovat, že je proškolili. Ne, dvě minuty, budete pracovat efektivně. A pak **tady** oddělení výzkumu a vývoje. Ten sestavuje týmy, které vynalézají nějaké výrobky. **Tak** potom máme právní oddělení, **keré** zase zařizuje, jak se to **menuje**, patenty. Marketing dělá reklamu. Obchodní oddělení prodává ty produkty. **Tak** pak **tady** máme oddělení lidských zdrojů a audit, který kontroluje. Ale je nás dost málo, takže **možná**, no uvidíme, **možná** to neobsadíme. **Tak**, ke každému **tomu** stanovišti budete mít hmm návod, co se tam děje. **Jo, takže třeba třeba** na tom právním oddělení **buete** mít návod, co se tam děje. **Takže třeba** právní oddělení nechává patentovat vynálezy a inovace. Na patentovém řízení se musí podílet přinejmenším zaměstnanec právník, zaměstnanec dovedností, která je využita pro daný vynález či inovaci, a všichni členové týmu ji musí rozumět. Ne přímo, můžou rozumět přes ostatní kolegy. **Takže** vy tady máte dané, **jakej** musíte sestavit tým z **těch** zaměstnanců. **Jo**, hmm, z těch **zaměstanců jo, takže** vy si musíte vybrat tady z těch kartiček někoho, kdo je právník, někoho, kdo rozumí tomu vynálezu, a hmm musí mluvit stejnou řečí, nebo aspoň někdo, kdo jim to je **schopnej** aspoň mezi těmi jazyky překládat. Jo? Bude to **dobrej guláš**. A **takle** je to **popsaný** ke **každému tomu** oddělení. Budete potřebovat **k tomu právě ňáké** stopky, kde si budete stopovat, jak dlouho vám ta operace trvá. **Důležitý** na tom je to, proč to **vlasně** děláme. Je to **jakoby** simulace fungování reálných firem nebo reálného života. **Jo dyž** je potřeba něco udělat, **tak každěj** člen není **informovanej** o všem. **Jo. Vlasně** většinou je to **takovej živej** organismus, kde **každý to** oddělení

jenom ví, co potřebuje udělat, nějak potřebuje komunikovat s **těma dalšíma odděleníma**. **Takže** vy si mezi sebou musíte říkat **třeba**, co potřebujete, aby vám nachystali, aby se vám líp v tom orientovalo, a vy si dělat evidenci, co nejlíp, abyste se v tom rychle zorientovali, a když po vás někdo něco chce, **ňáskou** informaci, tak abyste ji dokázali rychle podat. **Jo a vlasně v průběhu ty hry můžete si to třeba upravovat**. **Třeba přidete** na to, že někde **teda** je díra, někde to **blbě** funguje, tak to hmm zlepšíte. Hmm cílem je, abyste vyrobili a prodali co nejvíc výrobků. To je úspěšná firma. **Tak** co sem k tomu neřekla. **Tak** pochopili ste, že **vlasně** pracujete s těmi kartami jako se zaměstnanci a že **vlasně** točíte s **těmi těmi**, jak to říct... **tak** snad sme tohle to řekli. Jo pardon, **to** proškolení platí jenom dvanáct minut. Po dvanácti minutách přestane platit proškolení a je potřeba vrátit počítač. **Jo, takže** musíte obnovovat proškolení. **Ano, ano**, je to **promyšlený**, aby něco **takovýho** nenastávalo. **Tak. Tak**, hmm, **podme** vytvořit oddělení. Kolik **teda** že nás nakonec je? Patnáct. **Tak**, potřebujeme dvě dvojice na oddělení výzkumu. **Jo**, můžete **vlasně** každá ta dvojice pracuje. Může tvořit **ňákej** tým, **jako z těch zamesnanců**, ale jako oddělení musíte nějak pracovat dohromady. **Tak**, potom potřebujeme dvě dvojice na marketing. **Tak** hmm na to **oddělení marketing**, už sem to pochopila, na to oddělení potřebujeme dvě dvojice, takže čtyři lidi. Na marketing potom dva lidi, na to právní dva lidi, na prodej dva lidi, na bé ó zet pé, na to proškolení, jednoho člověka a aj tý jeden člověk. A potom do kantýny jednoho, na audit jednoho a pak na práci s lidskými zdroji. Ten, kdo má audit a práci s lidskými zdroji, **tak vlasně** spíš **jako** pomáhá na **tom** fungování **ty** firmy. **Takže**, kdo se dobře orientuje v **ňáký** kontrole a systémech, tak se na to hodí. **Tak** **jesi** teda. V kantýně je potřeba **nějak** zorganizovat ty kartičky, aby **dyž** někdo **přide** a něco chce, tak se v nich rychle vyznal **v těch zaměsnancích**. **Jo**, aby rychle našel **vlasně** toho zaměstnance. **Jo, takže** **ěště** jednou prosím. **Štyři** lidi **sou** na to oddělení výzkumu a inovací.

Ž:

U: Dva lidi na marketing, jo, támhle dva. Počkej, takže vy **ste** támhle? **Tak** kdo **de** na výzkum?

Ž:

U: Dobře. **Takže** marketing. Právníci dva.

Ž:

U: Jo, dva právníci, dobře. Dva prodejci, dvakrát sejs.

Ž:

U: Tak jeden bé ó zet pé.

Ž:

U: Kdo **bue** proškolovat **zaměsnance**.

Ž:

U: Nic, většinou ti, co budou potřebovat na **tom** výzkumu **ňáký** **zaměsnance**, tak ti je donesou, abys je proškolila, takže dvě minuty budeš **vlasně** proškolovat **ty** zaměstnance. Musíš si **víst** **ňáskou** evidenci a pak jim je vrátíš. A hlídat, **kerým** **těm** **zaměsnanců** dochází **to** školení. Potom aj tý oddělení. Jenom si vede evidenci, komu přidělil počítač. Dobře. Kantýnu máme a audit. Kdo bude kontrolovat, **jesli** všechno funguje?

Ž:

U: A oddělení na lidské zdroje, **kerý** zase kontroluje, **jesli** to všechno dobře běží. Dobře, a kdo zbyl? **Štyři**, co zbyli. **Takže** a **ty**, co zbyli, vy máte **ten** výzkum. **Jo**, Týnka a **támle** tři kluci **sou**. **Jo, takže** **ěště** jednou. **Takže** oddělení výzkumu a inovací. Potom dva lidi marketing, to byli **támle** kluci. Právníci, sejs, bé ó zet pé, Ne, ty ses hlásila.

Ž:

U: Dobře, **tak** seš bé ó zet pé. Aj tý, kantýna, audit, a...ahaa.

Ž:

U: Jo. Jo, ano, dobře. Ale měli ste mě pohlídat, že to pletu. **Takže takle** máte **ty** týmy, ano? **Ted'ka** tady máte **vlasně rozdělaný, rozmístěný, rozmístěná** jednotlivá oddělení. **Tak** celá hra. Prosím **eště**. Pojedeme přes přestávku a pak skončíme, doufám, dřív, jo, takže budete mít delší **tu** velkou přestávku. Pojedeme zhruba **štyrycet** pět až padesát minut. Snad to **jako** bude **dobrý**. Kdyby někde prosím, poslouchejte mě, kdyby někde byl problém, že to nefunguje, klidně jako zaměstnanci se můžete přesunout. Ten, kdo dělá audit, **tak třeba** někde vidí díru, že to nefunguje. Tak může zřídit pořádek.

Ž:

U: Ano, pomáhat, kde **jako** by to mělo líp fungovat. **Tak** můžete klidně používat počítač nebo papíry, hodiny **celkový** tu nemáme. Budeme **dyžtak** hlásit čas a vy budete potřebovat na jednotlivých odděleních stopky, abyste si stopovali čas.

U2: Klidně využijte mobily.

U: Je to o tom, abyste si poradili s **neznámým** systémem a snažili se v tom **ňák** najít, **ňákou** evidenci. **Tak** a v podstatě začíná oddělení výzkumu, **kerý** potřebuje vynalézat. **Pod'me**, začínáme. Máme osum sedumnáct.

Ž:

U: **Jo jo jo**, je vás málo, jo, budeš muset sám. Třeba někdo **eště** dorazí. Zaměstnanci **sou** tohle, to **sou** ty kartičky.

Ž:

U: Jojo, ano, **takže** ty si **vemeš ty** kartičky, počkáš minutu, **jo**, a seznamuješ ho minutu s **tim** jeho **hodnocením**. Nejdřív musíš zjistit, kdo s nim pracoval, a hlavně **jakoby** on ti minutu podává informaci a minutu ho s **tim** seznamuješ. Ano, ty musíš zjistit, kdo s **kym** pracoval v **těch** registrech, **jo**, a vybereš, až se sem **vrátej**. **Tak**, prosím, tady **jesli** může to oddělení začít.

U2: Zatím si přečtěte pravidla, protože za chvíli začnou vydávat rozkazy.

U: Takže dva už dejte rychle na bé ó zet pé, aby se rychle proškolili.

Ž:

U: Jo, aby to zas mohli prodávat a propagovat.

Ž:

U: To je **uplně** jedno, hele. Pět lidí musí být v týmu, takže **eště** další tři si vyberte.

Ž:

U: Když to stíháte, tvořte klidně další týmy. Čím více toho vychrlíte, tím líp. Může probíhat několik výzkumných aktivit současně.

Transkript S4 – matematika

U: Zeptám se, jestli ještě někdo přinesl ten dodatečný úkol, aby zítra mohl přijít na opravu. Jestli ne, tak ne, aspoň budu vědět, kolik vás je. Jak bylo řečeno, **ted'ka** se **budem** věnovat obecným vlastnostem **těch** funkcí. Kromě toho, že **u každé funkce, u každé funkce** budeme studovat definiční obor, obor hodnot, graf, tak nás budou zajímat ještě vlastnosti, které jsou některým funkcím společné. Já **jsem** tady připravil grafy některých funkcí, které budeme studovat a mělo by platit, že čtyři grafy nahoře a čtyři grafy dole mají **nějaké, nějakou** různou vlastnost. Čtyři grafy nahoře mají společnou vlastnost, kterou nemá žádný z těch grafů dole. A podobně čtyři grafy dole mají vlastnost, kterou nemá...nebo spíš tu vlastnost nemají. **Takže** zkuste **se popřemýšlet**, jestli najdete nějaký společný prvek **těch** grafů nahoře. Co mají tak společného oproti **těm** grafům dole. Napadá někoho něco? Když si jenom **připomenem** definici funkce. Funkce je předpis, který **každému, každému** reálnému číslu přiřadí alespoň jedno reálné číslo ypsilon.

Ž:

U: Ano. Může se stát, že funkce přiřazuje dvěma různým reálným číslům stejné číslo? Vyhovuje to té definici? Vyhovuje. U **těch** funkcí v dolním řádku taková čísla jsou. Dvojce a mínus dvojce je přiřazena stejná hodnota nula. Podobně u té druhé. Existují dvě čísla, kterým je přiřazena stejná hodnota. To samé u těch zbývajících. U té další jsou dokonce tři, případně nekonečně mnoho čísel kterým je přiřazena stejná hodnota. U **těch** funkcí nahoře tohle nenajdeme, **todle** nenastane. V tom se ty grafy liší. Pokud existuje přímka, která je rovnoběžná s osou x a protíná **ten** graf ve dvou bodech, pak ta funkce takzvaně není prostá. Zatímco když taková přímka neexistuje, tak ta funkce je takzvaně prostá. Takže jedna z důležitých vlastností, ona se pak vyskytuje i u dalších pojmů, je prostá funkce. A všechny ty čtyři, co jsou na obrázku, jsou grafy prostých funkcí. Úplně nevím, jak moc se vyznáte v těch symbolických zápisech. Někdo by to dokázal přečíst? Tento symbol, ta dvojitá šipka co to je? Funkce f je prostá, a tady to se čte většinou právě tehdy, když. Je to ekvivalence. Takže funkce je prostá právě tehdy, když pro každá dvě čísla z definičního oboru platí, jestliže jsou ta čísla různá, pak **sou** různá, pak **sou** různé i funkční hodnoty. **Jo, todle** je zas implikace. Slovy se to dá vyjádřit, ne **uplně** přepis, ale že funkce je prostá právě tehdy, když jsou hodnoty funkce f v každých dvou různých bodech různé. Jinými slovy neexistuje přímka rovnoběžná s osou x, která by graf té funkce protínala ve dvou bodech, ano. V tom souboru s teorií máte jen ty symbolické zápisy. Já doufám že byste jim měli rozumět, že ste se je učili. Učili ste se tento znak, obrácené áčko?

Ž:

U: Loni v logice. A obrácené éčko?

Ž:

U: Taky ne. Tak jsou to takzvané kvantifikátory, **todle** znamená pro **šechna**, pro každé, pro libovolné, a **todle** znamená existuje, jo. **Tak** se to tam bude **ted'ka** objevovat, tak jenom si to zkuste osvojit. Můžu překlíknout nebo ještě někdo opisuje? To by teda byla vlastnost prostota nebo prostá funkce. Další sada osmi grafů. Opět čtyři grafy nahoře mají společnou vlastnost, čtyři grafy dole mají jinou společnou vlastnost. Zkuste, **jesli** tam něco najdete. To, že jsou všechny prosté, je pravda, ale to už nehledáme. Má někdo **ňáký** tip?

Ž:

U: **Tydle** dvě jsou převrácené, to jo, a ono to má, **ud'ál** sem to tak i naschvál, aby se mi to zjednodušilo, ale když se podíváte jen na tyto čtyři, tak všechny mají co, když **du** zleva doprava a šel bych po tom grafu, tak **du** pořád co...nahoru. **Jo**, tady bych sice musel skočit, ale skočím opět nahoru. Zatímco v tom druhém případě, když **du** zleva do prava, tak jdu vždycky dolů. **Jo**, to je ta hledaná vlastnost. Je to takzvaná monotónnost funkce. Pro ty první čtyři říkám, že ty funkce jsou rostoucí. Opět pro každá dvě čísla z toho definičního oboru platí, když jedno je větší než druhé, tak i funkční hodnota toho většího je

větší. Tedy k většímu číslu je přiřazeno větší číslo. Jak to bude v tom druhém případě, když sme šli zleva do prava a šli sme dolu. Jaký bude ten název?

Ž:

U: To nebude růst, ale bude to, v matematice říkáme, klesat, **jo**. Bude to klesající funkce. **Ten** zápis se změnil v jediném symbolu. Místo větší než je menší než. A **ten** slovní popis **de** opět **uplně** podobně. Funkce f je klesající, když většímu číslu x přiřazuje menší číslo y . Není to uplně matematicky, proto je to v **těch** uvozovkách. Otázka k zamyšlení, je toto rostoucí funkce?

Ž:

U: **Vlasně** kdybych šel, tak jdu nahoru, at' tady na té části, tak tady na té části. Vypadá to, že **jo**, ale není to, jinak bych se neptal. Protože to neodpovídá té matematické definici. Když si zvolím zde číslo a zde, tak opět platí, že x jedna je menší než x dva. Ale ta funkční hodnota v bodě x jedna je větší než funkční hodnota v bodě x dva. Tedy není to rostoucí, někdy říkáme, že je to po částech rostoucí, že tady je to rostoucí a tady, ale ne v celku. Protože kdybyste šli zleva do prava, tak tady **prostě** klesnete, je tam **prostě** schod. Podobně graf, když vypadá takto, tak opět ta funkce není rostoucí, protože opět **dete** nahoru a pak stojíte nebo **dete** po rovince. Proto máme název, říká se tomu neklesající funkce. Buď rostete, nebo **dete** po rovince, pak je to neklesající. Jediná změna oproti rostoucí, je tam navíc znaménko rovná se. A pokud je neklesající, tak je samozřejmě i nerostoucí. **Jo**, to je **uplně** to samé, jenom se změní znaménko mezi těmi funkčními hodnotami. Kdo neopisuje, tak zkusí zapřemýšlet, jestli je nějaký vztah mezi prostou funkcí a rostoucí funkcí, případně mezi prostou a klesající. Jestli můžeme například říct, že každá funkce, která je prostá, je rostoucí nebo klesající. Nebo naopak každá funkce, která je rostoucí, je určitě prostá. Tak je prostá. A platí to naopak? Že když je prostá, tak je jedno nebo druhé?

Ž:

U: Ne. Třeba tady to krásně ukazuje. Pokud je funkce rostoucí nebo klesající říkáme, že je takzvaně ryze monotónní, **jo**. **Dyž** je nerostoucí nebo neklesající, tak je jednoduše monotónní. To by **tedy** byla monotónnost. Další čtveřice, **kerá** má společnou vlastnost, a dole podobně nějaká čtveřice se stejnou vlastností. Zde **jenom** ta přímka je rovnoběžná s osou x , **dyby** to nebylo vidět. Zde ta přímka prochází počátkem soustavy souřadnic. Někdo **ňákou** společnou vlastnost těch horních čtyř grafů?

Ž:

U: Ano, **takže** ani jedna z nich není prostá, ale to už máme vyřešeno. Ale máte pravdu. Hledáme další vlastnost.

Ž:

U: ϵ , máte pravdu. Všechny grafy jsou souměrné podle osy ϵ , **zatímco ty spodní grafy podle neplatí**, ale platí tam, že všechny ty grafy nebo každý ten graf je souměrný podle počátku, je středově souměrný podle **tohodle** bodu. Přímka, jasné. Tady musíte věřit, dokud tu funkci neznáte, ale doufám, že to tak vypadá. Opět tyto vlastnosti mají svůj název. Možná trochu netradičně, ta horní se nazývá, že to je sudá funkce. Obecně to je jakási parita, něco jako pravorukost, levorukost. **Tak** tady je sudá funkce. A graf sudé funkce je osově souměrný podle osy ϵ . Jestli si **zpomínáte** na poslední hodinu, tam sme řešili, co se stane, když do funkce přidáme před každé x mínus. Co se stalo?

Ž:

U: Ta část, co byla vpravo, zůstala tam, kde je v grafu a zkopírovala se doleva. Takže tady už to tak musí být připravené. Tedy musí platit, že funkční hodnota v bodě x je stejná jako funkční hodnota v bodě $-x$. Napadá někoho, proč se tomu říká sudá funkce?

Ž:

U: Vy ste měli zná tento předpis. Vypadá to, že by to **mělo být, měla být** kvadratická funkce, kde **tam** je to x na druhou. Kdyby tam bylo x na čtvrtou, už se to trochu zdeformuje. Tato funkce měla mít předpis x na méně druhou. Jsou tam sudé exponenty, ať kladné nebo záporné, předpokládám že to je kvůli tomu. Ta druhá čtveřice, jakou bude mít společnou vlastnost, když **todle** byla sudá?

Ž:

U: Liché, ano. Toto **sou** sudé a další čtveřice představují liché funkce. Celý ten zápis **symbolický** se změní pouze v tom, že se před funkci jednu nebo druhou, je to jedno, přidá znaménko mínus. Takže kromě toho že to zkopírujete podle osy x, y, **tak** to pak musíte převrátit podle osy x. Může existovat funkce která je lichá i sudá zároveň? Například kdybyste tuto přímku otočili tak, aby splývala s osou x, tak **takovádle** přímkou je souměrná jak podle počátku, tak podle osy y, **jo**, i taková funkce **de** najít, ale moc jich není. To by **tedy** byla parita funkce. Funkce může být sudá nebo lichá. Nejlépe to poznáme z grafu funkce. Pokud je souměrný podle osy y, pak je to sudá funkce. Pokud je souměrný podle počátku, je to lichá funkce. Další čtveřice. Zas nahoře mají společnou vlastnost a dole mají nějakou jinou obdobnou vlastnost. Tady ta je v té druhé části, **jesli** sem to pochopil. Ale my sme si říkali, že graf funkce málo kdy narýsuju celý. **Tady je to** grafem funkce je nějaká parabola, která pokračuje. Ale určite nevyužiju od **ňákého** bodu výš tu tabuli, když to budu chtít dokreslit. Stejně tak tady. Ty grafy by pokračovaly, ale nikdy by nepřešly do té horní části. Zde také ne. Je takzvaně shora omezená **ta funkce**. Existuje nějaká hodnota, ono jich existuje víc, ale existuje aspoň jedna hodnota, přes kterou **ten** graf prostě neprojde, kterou nepřeleze. Zatímco dolní čtveřice, tam ta vlastnost je naopak. **Tak** existuje nějaká hodnota, pod kterou se **ten** graf nedostane. Říkáme tomu, že ty funkce jsou omezené. Buď může být omezená shora. To nastane v případě, kdy existuje nějaké reálné číslo, které je větší než všechny funkční hodnoty té funkce. Pokud existuje jedno takové číslo, tak těch čísel je nekonečně mnoho, protože můžeme mít nějaké větší. Má tedy smysl se ptát, jestli existuje nejmenší číslo z takových?

Ž:

U: Ano, vždycky existuje. Tady je to nula, také nula, také nula a pravděpodobně číslo dva. Funkce **tedy** může být omezená shora a jak bylo vidět může být i omezená zdola. Může se stát, aby funkce byla omezená shora i zdola?

Ž:

U: Jo, může, žádný problém tam není. A takové funkci, která je omezená shora i zdola, se jednoduše říká omezená funkce. **Jo**, není to žádná nadávka, je to vlastnost té funkce. Existuje **tedy** nějaké číslo, které je větší než hodnoty té funkce a zároveň existuje nějaké jiné číslo, které je menší než všechny hodnoty té funkce. Konstantní funkce, **jesli** znáte z předchozího roku, funkce sinus s, funkce kosinus, takové klasické příklady omezených funkcí. Jak vidíme na příkladu té konstantní funkce, může být omezená dost výrazně, tady aby šlo určitě, že **ty, ta** čísla **dé** a **há** jsou totéž. Většinou **sou** samozřejmě různé a **déčko** je menší než **háčko**. Ale může se stát, že **sou** si rovné. Nemůže se to stát, že by **dé** bylo větší než **há**. A ještě jedna sada vlastností **těch** funkcí. Tyto čtyři funkce, respektive dvě mají něco společné a dvě mají něco společné. Jak vidíme, určitě **sou** souměrné podle osy ypsilon, ale to už máme za sebou, takže o tom už nemusíme uvažovat. Na tom slajdu, který sem ukazoval, je graf této funkce a graf této funkce. Chybí tyto dva. Dokážete najít mezi těmito dvojicemi, mezi těmi prostředními a mezi krajními nějaký rozdíl?

Ž:

U: Všechny čtyři jsou omezené shora, ale trochu jiným způsobem. Někaký nápad? Spíš ne. Když je omezená, je nejmenším číslem, kterým je omezená ta nula. A té nuly nabývá. V tomto případě je nejmenší číslo, kterým je omezená ta funkce, je nula, ale té nuly nikdy nenabývá. Nikdy to nula nebude. Stejně tak tady. Nikdy to nula nebude, ale je to ta hodnota, která ji omezuje. Zde je hodnota dva, která ji omezuje, ale zas to nabývá. Tedy pokud nabývá té hodnoty, tak té hodnotě říkáme maximum, **jo**, dává

to smysl. A opačně, když to je nejnižší hodnota, tak to je minimum. Jak ste viděli, existují funkce, které maximum ani minimum nemají. Buď to **sou** takové funkce, **keré** nejsou omezené nebo které se jenom nějak neustále přibližují. Maximum a minimum **sou** takzvané extrémů funkce. Kolik různých maxim může mít jedna funkce? Že by ta hodnota byla různá?

Ž:

U: Jenom jedno. Ale nabývat může **toho** maxima ve více bodech klidně. Poslední dvojice pojmů, které s tím souvisí. Když máme takovouto funkci. Tady je její graf. Tyto části pokračují dolů a nahoru. Tedy maximum ani minimum ta funkce nemá. Ale tyto body vypadají zajímavě. Říká se jim lokální minimum a lokální maximum. Jak to vypadá. Stačí **vlastně**, když dokážu najít **ten** výřez, **kde v tom výřezu** ten bod bude představovat minimum. A jelikož je to jen nějaký výřez, tak je to lokální. Nezajímá mě, jak to vypadá kolem toho výřezu, jenom v něm a tam je to minimum. **Takže** to je jakési lokální minimum. A podobně lokální maximum. Těch už ta funkce může mít také více a můžou nabývat různých hodnot. To by byl **ňáký** základní přehled funkcí nebo vlastností, které se studují u funkcí. **Tedy** u každé funkce, pokud známe její graf, případně známe její předpis, měli bychom být schopni určit, zda tyto funkce má nebo nemá. A **myslím**, že tam následuje úloha, kde máme vždycky na základě grafu **té** funkce určit vlastnosti. **Tak** zkuste určovat vlastnosti. Všechny, které **jsme** si prošli, zda má tu danou vlastnost nebo nemá.

Ž:

U: **Tak** děkuju za dotaz. Jak už **jsme** si kdysi říkali, když tam udělám prázdné kolečko, ta funkce tam končí a ten bod do té funkce už nepatří. Ten vedle ano, ale ten samotný ne. Tedy kdybych se ptal tady v tom případě na definiční obor **té** funkce, tak je to interval od minus čtyř do čtyř bez **těch** krajních bodů. **Jo**, definiční obor by vypadal takto. Projdeme-li to postupně, je ta funkce prostá?

Ž:

U: Je. Nejsem schopen nalézt žádnou přímku, která by byla rovnoběžná a protínala **ten** graf **té** funkce ve dvou bodech nebo ve více bodech, tedy prostá funkce. Co monotónnost? Zda je rostoucí, klesající, případně nerostoucí, neklesající? Stačí jedna z nich.

Ž:

U: Rostoucí. **Takže** je rostoucí. Co omezenost? Omezená shora, omezená zdola, případně omezená jako taková?

Ž:

U: **Takže** omezená. Parita, zda je sudá, případně lichá?

Ž:

U: Protože její graf je souměrný středově podle počátku. Tedy je lichá. A extrémů? Mám maximum, má minimum?

Ž:

U: Nemá. **Dyby** to by kolečko, muselo by být plné. Obor hodnot by tady byl také od minus čtyř do čtyř. Pokud je to otevřený interval, tak **tam** maximum ani minimum není. **Takže** **eště** zkusíme jednu. Tentokrát ten graf končí i začíná plným puntíkem, tedy ten bod tam patří. Jaké vlastnosti má tato funkce, je prostá?

Ž:

U: Ne. Jsem schopen najít přímku, která je rovnoběžná s o osou x a protne to ve dvou bodech?

Ž:

U: Co monotónnost, rostoucí klesající?

Ž:

U: Není. Můžeme říct, že zde na této části je rostoucí, zde konstantní a zde rostoucí. Ale jako celek monotónní není. Co omezenost? Shora, zdola nebo z obou stran?

Ž:

U: Z obou stran. Parita funkce?

Ž:

U: Sudá, protože graf je souměrný podle osy y. A extrém, maximum a minimum? Má?

Ž:

U: A v jakém bodě?

Ž:

U: Mínus čtyři a zároveň i v bodě čtyři, **jo**. Když se ptáme, v jakém bodě, tak se ptáme na ose x. A trojka, jaké to maximum je?

Ž:

U: Jo, **bacha** na to, když se vás ptají, v jakém bodě má funkce extrém. Ptáme se na čísla na ose x. Tedy má maximum ve dvou bodech. Co minimum?

Ž:

U: Opět mám a má to v nekonečně mnoha bodech od méně do dvojky a hodnota toho minima mínus jedna. **Tak** příště budem pokračovat. Příště nás tam čekaj **ňáke** grafy a určování vlastností.

Transkript S5 – chemie

U: **Tak**, přestaňte špítat a drbat a zkoncentrujeme se na to, co nás čeká dnes, a to je pokračování v našem bestselleru, kterým je názvosloví. A než já zapíšu do třídnice tak se budete věnovat názvosloví kyslíkatých kyselin. A abychom se nenudili, tak zkusíme na začátek **náke** zahřívací kolečko do sešitu. HCl, CaO, Na₄OH, kyselina bromovodíková, oxid železitý, hydroxid hlinitý. A než já to napíšu na tabuli, už by to mohlo být v sešitech. Je někdo ztracen ve vesmíru? Ano?

Ž:

U: Hlinitý. Nikdo není ztracen. **Tak**. Společná kontrola. HCl. Ty cedulky postrádám.

Ž: Ano. Pak sme tam měli CaO.

Ž:

U: Ano. Tady sme měli Na₄OH.

Ž:

U: Hydroxid amonný. Tam sme **řikali**, že to je záladný kation, který potřebujeme umět nazpaměť. Kyselina bromovodíková.

Ž:

U: HBr. Oxid železitý.

Ž: Fe₂O₃ a hydroxid hlinitý.

Ž:

U: **Eště** tam přidejte jedno. Vy ste řekla, **kdybych psala podle vašeho diktátu**, vy to máte v sešitu správně, ale **kdybych psala podle vašeho diktátu**, tak napíšu Al(OH)₃.

Ž:

U: Ano, a jak se to projeví v tom, co řekneme. Už to není tři ale...má někdo myšlenku?

Ž:

U: Ano, třikrát. A tím zverbalizujeme tu závorku. Měla ste to v sešitě dobře. Ano?

Ž:

U: HCl je kyselina chlorovodíková. **Tak**. A to, co máme i na to pracovním listu, **to** je do sešitu. Můžete si do toho i malovat a dělat poznámky. Poslední velká kapitola, která nás čeká, je názvosloví kyslíkatých kyselin. My sme minule začali těmi, které kyslík nemají. Proto jim říkáme bezkyslíkaté. A poznáme je podle toho, že jsou složené jenom z vodíku a toho prvku, **kerý** dělá kyselinu kyselinou, **kerému** říkáme kyselinotvorný prvek. A pak sme si **řikali**, že to je relativně malá skupina látek, **kerá** zahrnuje kyseliny odvozené od halových prvků. A pak sme si **řikali**, že tam **sou** ještě dva **takoví** bratříčci, a to je sloučenina ze vzorce H₂S, a ta se jmenuje kyselina sirovodíková. Ano?

Ž:

U: Vy ste tady nebyl.

Ž:

U: Jo vy ste tady byl. Ano, a nebo kratší název. Mrkněte se do sešitu. Sulfát. Kyselina sirovodíková nebo sulfát. A **eště** sme si řikali, že sou od ní odvozeny sloučeniny, které už známe, a to **sou** sulfidy. Takže od

sulfátů **sou** sulfidy. A ať to máme pohromadě, ještě tam byla jedna sloučenina, kyselina kyanovodíková. A máme tam i vzorec, HCN. **Takže** **jesli** dobře počítám, šest bezkyslíkatých kyselin, a s **tim** si vystačíme. A teď to **přide**. **Myslím**, že v našem seznamu je to za šesté. Kyslíkaté kyseliny. Bude to vidět na tom mokřím povrchu?

Ž:

U: Jo? Dobře. **Tak** kyslíkaté kyseliny. Kyselina, aby byla kyselinou, vždycky musí mít vodík. Pak ste říkali, že je tam nějaký kyselinotvorný prvek, a už v názvu slyšíme, že jsou kyslíkaté, takže tím třetím bude kyslík. **Takže** kyslíkaté kyseliny jsou tříprvkové sloučeniny kyslíku, vodíku a kyselinotvorného prvku. Libovolný jakýkoliv prvek nám zastupuje x. Platí tady stejná pravidla jako u názvosloví ostatních sloučenin. **Takže** tady máme **ňáké** dané jistoty. **Takže** vždycky víme, že vodík je v oxidačním stupni plus jedna a kyslík, tady se nebude chovat nijak **výmečně**, bude v oxidačním stupni mínus dva. Když sme se věnovali názvosloví oxidů, tak sme si říkali, že jeden z **těch** základních názvoslovných principů je, že součet kladných a záporných oxidačních čísel musí být nula. A když sme měli dvouprvkové sloučeniny, tak bylo celkem jasné, **kerá** část patří ke kladným číslům a **kerá** k záporným. A my už máme prvky tři, takže musíme vědět a musíme se umět rozhodnout, **kerá** část názvoslovně spadá do **té** kladné kategorie a **kerá** do **té** záporné. **Takže**. Mezi hodnotu **těch** záporných oxidačních čísel počítáme jenom kyslík a vodík, a **ten oxidační prvek se budou počítat** do **té** hodnoty kladných oxidačních čísel. **Jo**, takže to je, teď už opravdu poslední pravidlo. Ne, ne, ještě jedno **přide**, opravuji, předposlední pravidlo, které **potřebujem**. A **našim** úkolem vždycky bude vědět, jaký oxidační stupeň má kyselinotvorný prvek, protože ten nám bude určovat. Co nám bude určovat?

Ž:

U: Ano. A z něj **budem** odvozovat, stejně jako sme to dělali třeba u oxidů, **tu** názvoslovnou koncovku, **jesli** bude ná, natá, itá a tak dál. Jak se k tomu oxidačnímu stupni **dopracujem**? **Vežmem** to zase podle příkladů a všechny máte uveřejněné v té tabulce. Nejjednodušší bude kyselina chlorná. A tady my už můžeme odvozovat, když se podíváme do tabulky. Chlorná. Jako chlorný. **Takže** bude odpovídat oxidačnímu stupni plus jeden. **Takže** postup při tvorbě vzorce z názvu. Zapišu prvky ve správném pořadí. To znamená vodík, kyslík a mezi ně **přide** ten kyselinotvorný prvek. Doplňme si tam hodnoty, které známe vždycky. Doporučuji alespoň pro začátek si tady nenápadně naznačit oddělení kladné a oddělení záporné. A podle toho, co slyším v názvu **té** kyseliny, **tak doplnim** oxidační číslo kyselinotvorného prvku. A pak už pokračuju tak, jak sme to několikrát dělali. Spočítám, kolik je oxidačních čísel na kladné straně, kolik je na záporné. Tady vidíme, že je plus jedna, plus plus jedna je plus dvě. Na záporné straně je jenom kyslík, takže mínus dvě, **takže** máme kyselinu hotovou. Jedničky se nepiší a **ten** součet čísel vyhovuje. **Takže** finální podoba kyseliny chlorné je HClO. **Vidim** tady **ňáké** překvapené obličejce. S **čim** nesouhlasíte? S **čim** Terka nesouhlasí? Ano?

Ž:

U: **Takže** žádný koeficient nepotřebuju. Ano? K tomu **dojdem**, nepředbíhejte události. **Tak** máme? Máme, máme. **Tak**. V tabulce v dalším řádku máme napsáno, že **ten** oxidační stupeň **druhý** není častý, ale kdyby se nám někde objevil, tak se s **nim** popereme. **Takže** teoreticky **dyby** existovala kyselina chlornatá. **Takže** postup na začátku bude stejný. Pišu prvky, druhý krok je taky pořad stejný. Doplňuju to, co známe. Pak se podíváme do tabulky nebo lovíme zpaměti. Je koncovka natá, odpovídá oxidačnímu stupni plus dva. Říkala sem, že doporučuju oddělit si tu kladnou část a zápornou. A počítáme, plus jedna plus plus dva je dohromady plus tři. Na záporné straně mínus dva. **Rovnaj** se oxidační čísla?

Ž:

U: Co s **tim** budeme dělat? Co nemůžeme dělat? Nemůžeme rozpůlit atom. Co můžeme udělat?

Ž:

U: HCl do závorky, a?

Ž:

U: Ano. To není **uplně** praktické. Můžeme přidat atom vodíku. Když odmažu variantu a budeme počítat, tak bychom dostali tady plus čtyři a na záporné straně mínus dva. Rovnají se čísla?

Ž:

U: **Nerovnaj**. **Tak** co ještě můžeme udělat?

Ž:

U: Přidáme jeden atom kyslíku. To by taky šlo. Já sem jenom chtěla, abychom ověřili další krok. Plus jedna plus plus dva by bylo plus tři. Tady mínus čtyři, tak pořád nic. **Takže** teď dvakrát plus jedna je plus dva, plus plus dva je plus čtyři. Mínus čtyři. **Takže** podtrhneme a máme finální podobu. Klíčová otázka. Měli sme tam jedno z pravidel, že když můžu krátit, **musim** krátit. Budeme ho tady aplikovat?

Ž:

U: Proč? No. Ale proč by to nevycházelo?

Ž:

U: No, ale matematicky, když bychom krátili, co to znamená?

Ž:

U: **Všechny, všechny** členy. Takže bychom krátili, zbyl by jeden atom vodíku, kdybychom vykrátili chlor, co by tady zbylo?

Ž:

U: Půl atomu chlóru. A tady bychom krátili a zbyla by jednička, jedničku nepíšeme. A můžeme půlku?

Ž:

U: Proč nemůžeme půlku?

Ž:

U: Atom se rozpůlit dá. To zase né, že ne. Ale říkali sme, že ve sloučeninách se atomy vždycky objevují celé. Tady krátit **nemůžem**. **Tak**. Nabízí se, jestli to nelze nějak zjednodušit, abychom u každého vzorce nemuseli experimentovat předkládáním koeficientů. Vzpomene si někdo, a to je **teda**, už slibuju, poslední pravidlo, co nám tady dělalo největší problém? My sme potřebovali ze součtu čísla, **keré** bylo původně trojka, pětka...liché...dostat kombinaci, **keré** bude vždycky sudé. **Takže** at' budu násobit kolik chci atomů kyslíku, tak tady bude vždycky sudá hodnota. **Takže** to pravidlo nám říká, že pokud je **ten** kyselinotvorný prvek v sudém oxidačním stupni, ke kterému když přičteme plus jedna od vodíku, budeme dostávat liché číslo, tak tam bude **ta** dvojka vždycky. **Takže** znovu. Pokud je kyselinotvorný prvek v sudém oxidačním stupni, **tak** v **tom** vzorci budou vždycky dva atomy vodíku. **Ňák** si to zapíšeme. Případně si to lépe přeformulujte, abyste věděli, co tím básník myslí. Máte **ňákou** myšlenku společnou? Sem s ní.

Ž:

U: Ne. **Tak**, pokračujeme dál. Chloritá. Otázka v úvodu **hned**, **budem** tady aplikovat právě zformulované pravidlo o atomu vodíku?

Ž:

U: Proč ne?

Ž:

U: Protože to není sudé. **Tak**, postupujeme pořád stejně. Napíšeme prvky, doplníme to, co víme, a víme všechno a porovnáme hodnoty kladných a záporných čísel. **Tak**. Doplnili sme, co víme, **zistili** sme, že na kladné straně jsou plus čtyři, nebudeme šetřit, na záporné straně **potřebujem** mínus čtyři a vyřešíme to tak, že dáme...

Ž:

U: Tak. **Takže** kyselina chloričitá. **Pokračujem**. Ičitá. Chloričitá. A zase hned na začátku. Sudá nebo lichá, aplikuju pravidlo o počtech atomu vodíku? Aplikujeme pravidlo o vodíku?

Ž:

U: Ano. Já vás **rosadim**. Místa je tu dost. Sed' v klidu, nešij sebou. Takže ičitá, sudý bude vždycky. Potom mám na kladné straně kolik?

Ž:

U: Plus šest. Na záporné straně potřebuju mínus šest.

Ž:

U: Trojku. Kyselina chlorečná. Ečná. **Zamyslim** se nad pravidlem sudá, lichá. Chlor, sme **řikali** že u toho stupně pět musíme intuitivně rozhodnout, jestli to je ičná nebo ečná. Chlorečná. Určitě sme potkali jednu, **terá** je ičná, kyselina dusičná. Tam **nebuem** říkat dusečná, ale dusičná. **Tak**. Měli sme liché oxidační číslo, bude nějaký koeficient u atomu vodíku?

Ž:

U: Nebude. **Tak**, na kladné straně?

Ž:

U: Plus šest. Na záporné?

Ž:

U: Bude mínus šest. A jak to teď **zařídím**?

Ž:

U: **Kam? Kam?** Přidám ji jako pravý dolní koeficient. Ová. **Výmečně** opustíme chlor a zkusíme kyselina sírová. Sírová. Síra není sýr z hlediska gramatiky. Tak sudá nebo lichá?

Ž:

U: Vysoká matematika. **Tak**. Ová odpovídá jakému oxidačnímu stupni?

Ž:

U: Plus šest. Takže sudá nebo lichá?

Ž:

U: Takže pravidlo o počtu atomů vodíku bude. A jak se projeví?

Ž:

U: H₂. **Takže** na kladné straně máme jaký počet?

Ž:

U: Osum je správně, ale mám tam plus osum. Na záporné musí být mínus osum. A jak to zařídíme?

Ž:

U: Krát čtyři?

Ž:

U: Výborně. **Takže** finální podoba vzorce je H_2SO_4 . Odbočka abychom to měli pokupě, kyselina chloristá. Už **napišem** jenom. Tak hotovo?

Ž:

U: Ano. Těsně vedle. Je někdo, kdo neví?

Ž:

U: **Vi? Vi? Vi?** **Takže** istá je oxidační stupeň plus sedum. Na kladné straně máme?

Ž:

U: Plus osum. Na záporné straně potřebujeme mínus osum. Takže přidáváme čtyřku jako pravý dolní index. Postup a vzorec **dobrý**, ale vyměnil si prvky. Obrácený postup, ze vzorce název. **Eště** to vydržíme. Ze vzorce název, máme-li vzorec. Ze vzorce název. Jak postupujeme, když máme vzorec, chceme název. Úkolem je zjistit oxidační číslo kyselinotvorného prvku, přiřadit mu příslušnou koncovku a vytvořit dvě slova. Začínáme pořád stejně. Doplníme to, co víme, vodík a kyslík. Pak zase, doporučuju, oddělit část kladnou a část zápornou. A teď pozor, máme vzorec, takže my už ho neupravujeme. Pracujeme vždycky s **tim** vzorcem tak, jak ho máme. Takže na záporné straně máme mínus dva, potřebuju na kladnou stranu plus dva, kolik tam je?

Ž:

U: Takže kolik zbývá?

Ž:

U: Plus jedna? Ta odpovídá ný, ná, né. **Takže** kyselina jedná. Tak. Na tom sme **řikali**, že to není **uplně** běžné, ale zkusíme, **pardon, pardon**, opravuji. Vytvořit HNO_2 , název sloučeniny, **kerou najdem** pod vzorcem HNO_2 . Kdo bude rychlý, **tak** zkouší ještě H_2CO_3 a HNO_3 . Stejná pravidla, stejný postup, **trénujem**. Výborně. HNO_2 je kyselina dusitá, H_2CO_3 , H_2CO_3 . Důležitá věta na závěr, v úterý tu nebudu. Někdo **přide**, přinese pracovní listy. **Ňáká** otázka? **Tak** hezký víkend.